

І. В. КАЗАКОВА

БЕЛАРУСКІ ФАЛЬКЛОР:

ТЭСТАВЫЯ ЗАДАННІ

ПРАДМОВА

Беларускі фальклор найлепш захаваўся ў параўнанні з фальклорам многіх іншых еўрапейскіх народаў, у якіх амаль зніклі формы яго аўтэнтчнага бытавання яшчэ ў мінулыя эпохі, адраджаліся ж пераважна ў перапрацоўках. Беларускі народ па праву можа ганарыцца багаццем зместу, дасканаласцю мастацкай формы і разнастайнасцю жанраў сваёй вуснай паэзіі. Нават у параўнанні з рускай і ўкраінскай народнай творчасцю беларуская вусная паэтычная творчасць вылучаецца адметнасцю і багаццем высокамастацкіх узораў абрадавай паэзіі, добрай захаванасцю аўтэнтчных форм, актыўнасцю бытавання, цеснай сувяззю з рэчаіснасцю, поліфункцыянальнасцю.

Працэс станаўлення і развіцця фальклору быў арганічна звязаны з развіццём грамадства, яго культуры. На першапачатковым этапе народная культура мела манафальклорны характар, што абумоўлівалася сінкрэтызмам вуснай паэтычнай творчасці, якая ў далейшым дала імпульс для развіцця мастацтва і літаратуры. Нацыянальную адметнасць прафесійнае мастацтва і культура наогул набывалі галоўным чынам пад уплывам фальклору, які адыграў важнейшую ролю ў этнічных працэсах, у фарміраванні менталітэту беларусаў.

Тэсціраванне як адна з форм кантролю ведаў атрымала апошнім часам шырокае распаўсюджанне. Выкананне тэставых заданняў – надзейны спосаб не толькі праверкі ведаў, але і самападрыхтоўкі студэнтаў, аспірантаў, абітурыентаў, вучняў любой навучальнай установы. Праца з тэстамі спрыяе развіццю навыкаў самастойнай працы і пошуку.

Дапаможнік уяўляе сабой комплекс тэставых заданняў па ўсіх відах і жанрах беларускага фальклору (каляндарныя абрады і суправаджаючая іх паэзія, сямейныя абрады, пазаабрадавая паэзія, народная проза, малыя жанры, народны тэатр, духоўныя вершы, дзіцячы фальклор). Гэта першая спроба складання тэставых заданняў на матэрыяле беларускага фальклору.

Усе тэсты маюць адказы. Заданні ў дапаможніку складзены такім чынам, што дазваляюць не толькі пракантраляваць веды, але і замацаваць іх. У дапаможніку выкарыстаны ўсе віды тэставых заданняў (заданні з выбарам аднаго, двух ці некалькіх правільных адказаў, заданні адкрытай формы, заданні на вызначэнне адпаведнасці, правільнай паслядоўнасці, сістэмныя, ланцуговыя, тэкставыя, тэматычныя, сітуацыйныя заданні). Прыкладзены спіс літаратуры дапаможа пры выкананні тэставых заданняў і агульнай падрыхтоўцы па прадмету.

Дапаможнік прапануецца навуковым работнікам, выкладчыкам, настаўнікам, студэнтам, аспірантам, ліцэістам, школьнікам, усім тым, хто цікавіцца беларускім фальклорам. Матэрыялы дапаможніка можна выкарыстоўваць пры выкладанні курсаў па беларускаму фальклору, літаратуры, культуры; на лекцыйных і практычных занятках; на заліках і экзаменах.

КАЛЯНДАРНА-АБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

I. ЗАДАННІ З ВЫБАРАМ АДНАГО ПРАВІЛЬНАГА АДКАЗУ

Пазначыць (абвесці ў кружок) правільны адказ

1. Першы музычны запіс беларускай купальскай песні быў апублікаваны ў працы:

а) М. Чарноўскай
б) Е. Раманава
2. Да піянераў беларускай фалькларыстыкі можна аднесці:

а) З. Даленга-Хадакоўскага
б) Я. Купалу
3. Аўтар шасці выпускаў “Вясковых песенек з-пад Нёмана і Дзвіны”

а) П. Бяссонаў
б) Ян Чачот
4. Аўтар кнігі “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”

а) А. Рыпінскі
б) Ян Баршчэўскі
5. І. Ярашэвіч быў

а) фалькларыстам
б) гісторыкам

6. Назва працы Яўстафія Тышкевіча

- а) “Апісанне Барысаўскага павета”
- б) “Люд беларускі”

7. Аўтар працы “Быт беларускіх сялян” (1854 г.)

- а) М. Анімеле
- б) А. Кіркор

8. П. М. Шпілеўскі – аўтар працы

- а) “Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках”
- б) “Гісторыя рускай этнаграфіі”

9. Аўтарам працы “Сабранне песень, казак, абрадаў і звычайў сялян Паўночна-Заходняга краю” з’яўляецца

- а) М. А. Дзмітрыеў
- б) П. В. Шэйн

10.І. Насовічам надрукавана твораў паэзіі гаспадарчага года

- а) 50 твораў
- б) 100 твораў

11. Аўтарам працы “Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-Заходняга краю” з’яўляецца

- а) П. Шпілеўскі
- б) П. Шэйн
- в) Е. Раманаў

12. Аўтар працы “Беларускі зборнік” –

- а) Я. Карскі
- б) А. Кіркор
- в) Е. Раманаў

13. Класікам беларусазнаўства лічыцца

- а) П. Шэйн
- б) Я. Карскі
- в) М. Нікіфароўскі

14. Аўтар працы “Песні пінчукоў”

- а) М. Доўнар-Запольскі
- б) А. Сержпутоўскі
- в) А. Багдановіч

15. М. Нікіфароўскі – аўтар працы

- а) “Суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах”
- б) “Пережитки древнего мирозерцания у белорусов”
- в) “Смоленский этнографический сборник”

16. А. Багдановіч – аўтар працы

- а) “Перажыткі старажытнага светапогляду ў беларусаў”
- б) “Прастанародныя прыкметы і павер’і...”
- в) “Смаленскі этнаграфічны зборнік”

17. Аўтар кнігі “Беларусы – сакуны”

- а) І. Сербай
- б) С. Малевіч
- в) А. Розенфельд

18. Заснавальнік народнага хору, дырыжор і кампазітар

- а) М. Мацісон
- б) І. Сербай
- в) Ул. Тэраўскі

19. Двухтомнае акадэмічнае выданне народных песень Віцебшчыны ў
20-я гг. XX ст. здзейсніў

- а) М. Гарэцкі
- б) А. Ягораў
- в) А. Шлюбскі

20. Аўтар працы “Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў”

- а) А. Шлюбскі
- б) А. Багдановіч
- в) А. Сержпутоўскі

21. М. Гарэцкі і А. Ягораў – аўтары зборніка

- а) “Народныя песні з мелодыямі”
- б) “Жанчына ў беларускай народнай творчасці”
- в) “Песні беларускага народа”
- г) “Беларускія народныя песні і танцы”

22. Карыфей беларускай песні –

- а) П. Шэйн
- б) М. Грынблат
- в) Р. Шырма
- г) Ул. Дабравольскі

23. М. Чуркін – аўтар зборніка

- а) “Беларускі зборнік”
- б) “Беларускія народныя песні і танцы”
- в) “Дзвесце песень”
- г) “Песні сямі вёсак”

24. Аўтар зборніка “Дзвесце песень”

- а) М. Чуркін
- б) Р. Шырма
- в) С. Сахараў
- г) М. Грынблат

25. Г. Цітовіч – аўтар зборніка

- а) “Песні сямі вёсак”
- б) “Анталогія беларускай народнай песні”
- в) “Песні беларускага Палесся”
- г) “Смаленскі этнаграфічны зборнік”

26. Аўтар зборнікаў “Песні беларускага Палесся” і “Песні беларускага Паазер’я”

- а) Г. Цітовіч
- б) В. Захарава
- в) В. Ліцвінка
- г) З. Мажэйка

27. В. Ліцвінка – складальнік зборніка

- а) “Беларускі фальклор у сучасных запісах.
Традыцыйныя жанры. Мінская вобласць”
- б) “Песні беларускага Паазер’я”
- в) “Звычаі і песні беларускага селяніна ў іх гаспадарчай аснове”
- г) “Земляробчы каляндар (абрады і звычаі)”

28. Аўтар даследавання “Міталёгія і абрадаваець валачобных песень”

- а) В. Ліцвінка
- б) А. Гурскі
- в) М. Нікольскі
- г) У. Зянько

29. А. Гурскі – аўтар даследавання

- а) “Зімовая паэзія беларусаў”
- б) “Міталёгія і абрадаваць валачобных песень”
- в) “Песні беларускага Палесся”
- г) “Песні сямі вёсак. Традыцыйная народная лірыка Міншчыны”

30. Аўтар даследавання “Каляндарна-абрадавая творчасць беларусаў.
Сістэма жанраў. Эстэтычны аспект.”

- а) Г. Барташэвіч
- б) Г. Таўлай
- в) А. Ліс
- г) В. Ялатаў

II. ЗАДАННІ З ВЫБАРАМ АДНАГО НАЙБОЛЬШ ПРАВІЛЬНАГА АДКАЗУ

Абвядзіце кружком найбольш правільны адказ

1. а) Калядны абрад з'яўляецца абрадам з магічным зместам.
б) У вытоках сваіх калядны абрад з'яўляецца абрадам з выразна выражаным магічным зместам.
в) У вытоках сваіх калядны абрад, як і іншыя народныя каляндарныя абрады, з'яўляецца абрадам з выразна выражаным магічным зместам.

2. а) Імкненне чалавека “задобрыць” прыроду спарадзіла язычніцкія культы:
саярны культ, татэмізм, фетышызм, а таксама адпаведныя рытуалы, якія складаюць знешняе афармленне гэтых культаў.
б) Імкненне старажытнага чалавека задобрыць разбуральныя прыродныя стыхіі спарадзіла старажытныя язычніцкія культы: пакланенне нябесным свяцілам (саярны культ), жывёлам і раслінам (татэмізм), розным неадушаўлёным прадметам (фетышызм), адухаўленне ўсёй навакольнай прыроды (анімізм) і іншыя, а таксама рытуалы, якія складаюць знешняе афармленне гэтых культаў.
в) Імкненне старажытнага чалавека задобрыць разбуральныя прыродныя стыхіі спарадзіла старажытныя язычніцкія культы: пакланенне нябесным свяцілам, асабліва сонцу (саярны культ); жывёлам і раслінам (татэмізм), розным неадушаўлёным прадметам (фетышызм),

адухаўленне ўсёй навакольнай прыроды (анімізм) і іншыя, а таксама адпаведныя рытуалы, якія складаюць знешняе афармленне гэтых кultaў.

3. а) 25 снежня – дзень зімовага сонцазвароту.

б) 25 снежня ў паўночных шыратах – дзень зімовага сонцазвароту.

4. а) У гадавым коле народных каляндарных абрадаў цэнтральнае месца належыць навагодняму абрадаваму цыклу.

б) У каляндарных абрадах галоўнае месца належыць навагодняму абрадаваму цыклу.

5. а) Тыповая калядка мела такую структуру: зачын, у якім паведамлялася аб прыходзе калядоўшчыкаў да пэўнага двара, апісанне багацця гаспадара, яго будынкаў, велічанне гаспадара, добрыя пажаданні сям’і,

выпрошванне або патрабаванне падарункаў за спевы.

б) Тыповая калядка мела такую структуру: зачын, у якім паведамлялася аб прыходзе калядоўшчыкаў да пэўнага двара; апісанне багацця гаспадара, яго будынкаў; велічанне гаспадара, яго жонкі, сыноў, дачок;

добрыя пажаданні сям’і, выпрошванне або патрабаванне падарункаў за спевы.

6. а) Абрад калядавання добра захаваўся ў Беларусі, меў тэатралізаваны характар.

б) Абрад калядавання добра захаваўся ў Беларусі, асабліва на Палессі, меў тэатралізаваны характар.

7. а) Першая куцця азначае рытуальны пачатак Каляд і называецца “вялікая куцця”.

б) Першая куцця азначае рытуальны пачатак Каляд і называецца “посная куцця” або “вялікая куцця”.

8. а) Гаспадар у час урачыстай каляднай вячэры садзіўся першым за стол – на покуці, сямейнікі размяшчаліся за святочным сталом адпаведна загаду гаспадара.

б) Гаспадар у час урачыстай каляднай вячэры садзіўся першым за стол –
на покуці, сямейнікі размяшчаліся за святочным сталом строга прытрымліваючыся іерархіі старшынства, што дыктавалася законамі патрыярхальнага ўкладу вялікай сям’і.

9. а) Паводле старажытнай народнай традыцыі, лічбы 3, 5, 7, 9, 12 з’яўляліся

сімвалічнымі і ў каляднай рытуальнай вячэры сімвалізавалі поспех, шчасце, удачу ў наступаючым годзе.

б) Паводле старажытнай народнай традыцыі, лічбы 3, 4, 5, 7, 9, 12 з’яўляліся сімвалічнымі і ў каляднай рытуальнай вячэры сімвалізавалі поспех, шчасце, удачу ў наступаючым годзе.

10. а) Паводле ўяўленняў нашых продкаў куцця лічылася сакральнай стравай, яна варылася з цэлых абтоўчаных зярнят, паколькі зерне валодае ўласцівасцю доўга захоўваць жыццё і, калі трэба, зноў аднаўляць яго.
- б) Паводле ўяўленняў нашых продкаў куцця лічылася важнай стравай, яна варылася з цэлых абтоўчаных зярнят, паколькі зерне валодае ўласцівасцю доўга захоўваць жыццё і, калі трэба, зноў аднаўляць яго.

III. ЗАДАННІ З ВЫБАРАМ НЕКАЛЬКІХ ПРАВІЛЬНЫХ АДКАЗАЎ

1. Сімвалічнай каляднай стравай, акрамя куцці, з'яўляюцца

- а) грыбны адвар
- б) твораг
- в) яечня
- г) бліны
- д) мак
- е) мяса

2. У час калядных свят на Беларусі варажылі пра

- а) ураджай
- б) каханне
- в) працягласць жыцця
- г) дабрабыт сям'і
- д) шлюб
- е) надвор'е

3. Асноўныя маскі каляднага пераапанання –

- а) каза
- б) свіння
- в) дзед
- г) баба
- д) мядзведзь
- е) маладзіца
- ж) цыган
- з) механоша
- і) музы́ка
- к) запявала

4. Другая куцця ў час Каляд называлася ў народзе
- а) “багатай”
 - б) “беднай”
 - в) “шчодрай”
 - г) “малай”
 - д) “тлустай”
 - е) “ласай”
5. Трэцяя калядная куцця завецца
- а) малой
 - б) поснай
 - в) галоднай
 - г) вадзяной
6. Традыцыйныя калядныя гульні –
- а) “Каралевіч”
 - б) “Жаніцьба Цярэшкі”
 - в) “Яшчур”
 - г) “Хованкі”
7. Зімовыя песні:
- а) калядкі
 - б) валачобныя
 - в) куставыя
 - г) шчадроўкі
8. Людзі, якія хадзілі ў час Каляд па дварах і спявалі калядныя песні, называліся

- а) калядоўшчыкі
- б) валачобнікі
- в) валацугі
- г) каляднікі

9. Збіраннем і даследаваннем каляндарных абрадаў і суправаджаючай іх паэзіі займаліся

- а) П. Шэйн
- б) З. Мажэйка
- в) С. Малевіч
- г) А. Ліс
- д) А. Гурскі
- е) Е. Раманаў

10. Традыцыйныя святы беларускага земляробчага календара

- а) Каляды
- б) Гуканне вясны
- в) Юр'я
- г) Купалле
- д) Вяселле
- е) Троіца
- ж) Хрэсьбіны
- з) Зажынкi

11. Мастацкія сімвалы ў калядных песнях –

- а) сокал
- б) вокунь
- в) кубак
- г) вянок

IV. ЗАДАННІ АДКРЫТАЙ ФОРМЫ

Дадаць

1. Веснавы перыяд у беларускім народным календары пачынаўся з _____, на _____ (_____)
2. Веснавы перыяд у беларускім народным календары заканчваўся _____
3. Абрадам і песням уласна веснавога цыклу ў народным календары папярэднічалі ўрачыстыя праводзіны зімы -- _____ або _____
4. Паўсямеснае “Гуканне вясны” на Беларусі звязана са святам _____
5. Этапнымі святамі вясны з’яўляюцца _____ (_____), _____, _____, _____, _____.
6. Тыповая тэма старажытнага пласта масленічных песень і рытуалаў – тэма _____
7. Звычаі і абрады Масленіцы, яе песенны рэпертуар набывалі характар _____
8. У гумарыстычных тэкстах Масленіцы, як і ў іншых жанравых групях каляндарна-песеннай гумарыстыкі, шырока выкарыстоўваецца кампазіцыйны прыём _____

9. Вяшчуннай вясны ў масленічных тэкстах выступае

_____ , _____

10. Вобразам-сімвалам масленічных урачыстасцей у песнях з'яўляецца

11. Ядро абраду “гукання вясны” складаюць

12. Кожны радок вяснянкі-заклічкі ў канцы заканчваўся выклічнікам

13. Вяснянкі-заклічкі маглі мець вершаваных радкоў (колькасць)

_____ , _____ , _____

14. У песнях першага веснавога этапу галоўным з'яўляецца матыў

“ _____ ”

15. Вясна і яе дачка ў песнях выступаюць міфічнымі апякункамі

16. На Дабравешчанне чакалі прылёту

17. У беларускім народным календары Юр'я (Юрай) святкуецца

18.Галоўны абрадавы рытуал на Юр'я –

19.Сакральны статус, асабліва на жытняй руні, мела юраўская

20.Вядучы матыў юраўскіх песень –

“ _____
_____”

21.У закліках юраўскіх песень гучыць заклён на

22.Вяршынай з’явай этнакультуры беларусаў у веснавы перыяд
календара былі старажытнае свята

_____,
звязаны з ім звычай

і _____ песні.

23.Увесь абрадавы комплекс Вялікадня, уключаючы вераванні, мае ярка
выражаную

семантыку

24.Адным з першых даследчыкаў валачобніцтва быў

–

25.Валачобная дружина налічвала _____

чалавек.

26. За аснову класіфікацыі валачобнай песнятворчасці ў фалькларыстыцы прыняты

крытэрыі

27. Найбольш вялікая група валачобных песень --

28. У дыяхраніі валачобных песні мелі

функцыянальнасць.

29. Каронны валачобны сюжэт –

“ _____ ”

30. У валачобных песнях функцыяніруюць памочнікі сялян, вобразы святых апекуноў працы землеўладальніка

_____, _____,

31. Асноўным аб’ектам асэнсавання і інтэрпрэтацыі ў паэтычным слове валачобнікаў было

V. ЗАДАННІ НА ВЫЗНАЧЭННЕ АДПАВЕДНАСЦІ

Вызначыць адпаведнасць

1. Лакальныя талочныя традыцыі Апісалі аўтары

1) Нарыхтоўка капусты на зіму	А) А. К. Сержпудоўскі
2) Лоўля рыбы	Б) Е. Р. Раманаў
3) Вываз гною на поле	В) У. Караткевіч

Адказы: 1 ____, 2 ____, 3 ____.

2. Структура ўдзельнікаў веснавой талакі Людзі

1) Капачы	А) Падлеткі
2) Трасеннікі	Б) Мужчыны
3) Ваштайкі	В) Жанкі і дзяўчаты

Адказы: 1 ____, 2 ____, 3 ____.

3. Працы Аўтары

1) “Рускія аграрныя святы”	А) А. Р. Пшчалко
2) “Талака”	Б) Т. В. Валодзіна
3) “Талака ў сістэме духоўнай
культуры беларусаў”	В) У. Я. Проп

Адказы: 1 ____, 2 ____, 3 ____.

4. Сімвалічныя напоі ў жніўных талочных песнях Каму прапануюцца

1) Зялёнае віно	А) Дзецям

“ахвяр” для Куста.

2) Заключны

Б) Абранне жанчыны на ролю Куста,
прыбіранне яе ў зеляніну.

3) Галоўная частка

В) Дзеянні з убраннем Куста, сумеснае
спажыванне сабраных дароў.

Адказы: 1 ____, 2 ____, 3 ____.

8. **Куставыя песні**

Час выканання

1) Уласна куставыя

А) Пасля завяршэння абыходу двароў

2) Лірычныя куставыя

Б) У час абыходу двароў.

Адказы: 1 ____, 2 ____.

9. **Канцэпцыя размежавання міфалагемы
нябожчыкаў паводле Дз. К. Зяленіна**

Міфалагічныя вобразы

1) Продкі

А) Русалкі

2) Закладныя нябожчыкі

Б) Дзяды

Адказы: 1 ____, 2 ____.

10. **Абрад**

Матыў абраду

1) Провады русалкі

А) Клопат пра ўраджайнасць.

2) Валачобніцтва

Б) Культ і абагаўленне расліннасці і
прыроды.

В) Уяўленні пра паміраючае і
ўваскрасаючае боства прыроды.

Г) Услаўленне селяніна-гаспадара.

Адказы: 1 _____, 2 _____.

VI. ЗАДАННІ НА ВИЗНАЧЭННЕ ПРАВІЛЬНАЙ ПАСЛЯДОЎНАСЦІ

1) Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (зімовы перыяд)

- ☐ -- багатая куцця
- ☐ -- вялікая куцця
- ☐ -- вадзяная куцця
- ☐ -- новы год

2) Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (веснавы перыяд)

- ☐ -- Тройца
- ☐ -- Гуканне вясны
- ☐ -- Абрад “Куст”
- ☐ -- Юр’е
- ☐ -- Русальныя абрады
- ☐ -- Вялікдзень, хаджэнне валачобнікаў
- ☐ -- Масленіца

3) Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (летні перыяд)

- ☐ -- Пятро
- ☐ -- Купалле
- ☐ -- Жніво
- ☐ -- Зажынкi
- ☐ -- Дажынкi
- ☐ -- Пакрыванне поля

4) Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (асенні перыяд)

- ☐ -- Пакровы
- ☐ -- Звіжанне
- ☐ -- Багач
- ☐ -- Асяніны

5) Купальскія рытуалы па этапах

- ☐ -- Качанне на досвітку раздзетымі ў расе.
- ☐ -- Сустраканне на досвітку ўсходу, каб убачыць “ігру” сонца.
- ☐ -- Калектыўнае купанне ў рацэ.
- ☐ -- Час збору красак і траў.
- ☐ -- Пусканне вянкоў у водную плынь.
- ☐ -- Купальскае вогнішча.
- ☐ -- Пошук папараць-кветкі.

VII. ЛАНЦУГОВЫЯ ЗАДАННІ

Правільны адказ на кожнае наступнае заданне залежыць ад правільнага адказу на папярэдняе заданне

1. Дадаць

- 1) Святам летняга сонцастаяння з'яўляецца _____ ,
якое святкуецца _____ .
- 2) У _____ свяце дамінантным
з'яўляецца культ _____ .
- 3) _____ культу прысвячалі асноўныя
рытуалы свята: _____ , _____ ,
_____ .

2. Дадаць

- 1) На свята _____ дзяўчаты
збіраюць _____ .
- 2) Сабраныя _____ будуць мець чарадзейную
або _____
лекавую моц, калі збор іх суправаджаецца _____
_____ .
- 3) Часта ў _____ выступае
міфалагічная пара _____ .
- 4) Праз _____ выказваецца клопат пра
_____ .
- 5) Акрамя _____ дзеючымі асобамі тэкстаў
_____ з'яўляюцца
патроны

свят і ахоўнікі земляробства _____ (_____) ,
_____,
_____.

3. *Дадаць*

- 1) У многіх _____ песнях расказваецца пра сустрэчу ўдзельнікамі свята галоўнага персанажа абрадавай урачыстасці _____ (_____) .
- 2) З'яўленне _____ падаецца ў _____ кантэксте.
- 3) _____ кантэкст выяўляецца непасрэдна ў яе іранічным _____ , звернутым да _____ калектыву.

4. *Дадаць*

- 1) У многіх песнях _____ функцыяніруе побач са сваёй _____ .
- 2) Яе _____ выступае памочніцай у апякунстве над _____ .
- 3) Купалка і яе _____ павінны дапамагаць _____ у іх будучым _____ .

5. *Дадаць і абвесці кружочкам правільны адказ*

- 1) Адна з найбольш таямнічых і загадкавых праяў цудадзейнага на свята _____ ўвасоблена ў паданні пра чароўную _____ .
- 2) Хто знойдзе яе, той
а) стане празарлівым

- б) будзе бегаць хутчэй за ўсіх
- в) будзе бачыць скарбы пад зямлёю
- г) будзе разумець мову звяроў і птушак
- д) будзе ўмець лятаць
- е) можа станавіцца нявідзімым
- ж) будзе разумець гамонку дрэў і траў

VIII. ТЭКСТАВЫЯ ЗАДАННІ

1. Прачытайце тэкст падання пра Купальскага дзядка (гл. А. Богдановіч *Пережитки древнего мирозерцания у белорусов*, 1895. – С.30). На падставе

зместу падання адкажыце на наступныя пытанні:

- 1) У адрозненне ад іншых людзей Купальскі дзядок мог збіраць чароўную _____ без усякіх перашкод.
- 2) Купальскі дзядок:
 - а) злы
 - б) добры
- 3) Каб ён даў чалавеку адну чароўную кветку, трэба пры сустрэчы з ім спачатку папрасіць, а потым расцяліць перад ім _____.
- 4) Куды трэба схаваць чароўную кветку, каб не адабралі нячысцікі?
 - а) у кішэню
 - б) за пазуху
 - в) пад скуру на разрэзанай правай далоні
 - г) пад капялюш
 - д) пад пятку ў абутак
 - е) пад скуру на разрэзанай левай далоні

2. Прачытайце тэкст класічнай купальскай балады, прысвечанай прыгодам брата і сястры (гл. *Балады*. Мн., 1977. – С.244-288). Адкажыце на наступныя

пытанні, абапіраючыся на тэкст.

- 1) Паходжанне якой кветкі раскрывае сюжэт?
(назавіце яе народную і навуковую назву)
_____ і _____, “_____”.
- 2) Гэты баладны сюжэт уласна беларускі ці міжнародны?
_____.
- 3) Хто вінаваты па беларускаму сюжэту ў тым, што брат з сястрою пакідаюць у дзяцінстве бацькоўскі дом?
_____.

4) Якое выйсце са становішча знаходзяць ужо павенчаныя брат і сястра?

_____ .

IX. СІТУАЦЫЙНЫЯ ЗАДАННІ

Стварэнне камічнай сітуацыі ў гумарыстычнай купальскай песні

- Дзе ж ты была, Купалачка? Купала на Ёвана!
- У Парэчыне, Іванічка, Купала на Ёвана!
- Дзе ж ты сядзела, Купалачка? Купала на Ёвана!
- А ў запечку, на прыпечку. Купала на Ёвана!
- Што ж ты ела, Купалачка? Купала на Ёвана!
- Ела траву памётную. Купала на Ёвана!
- Што ж ты піла, Купалачка? Купала на Ёвана!
- Піла вадуг балотную. Купала на Ёвана!
- Дзе ж ты была, Купалачка? Купала на Ёвана!
- У Чаросаве, Іванічка. Купала на Ёвана!
- Дзе ж ты сядзела, Купалачка? Купала на Ёвана!
- На покуце, на золаце. Купала на Ёвана!
- Што ж ты ела, Купалачка? Купала на Ёвана!
- Ела кашу рыжовую. Купала на Ёвана!
- Што ж ты піла, Купалачка? Купала на Ёвана!
- Піла мёд-віно зялёнае. Купала на Ёвана!

(Купальскія і пятроўскія песні. Мн., 1985. – С. 128)

- 1) Як дасягаецца ў гэтай песні эфект камічнага?
 - а) праз камізм знешнасці
 - б) праз камізм руху
 - в) праз камізм супастаўлення
 - г) праз камізм становішча
 - д) праз камізм выніку
- 2) Хто выступае галоўным суб'ектам камічнай сітуацыі?

- 3) Жыхары якой вёскі заслугоўваюць станоўчай ацэнкі?

- 4) На якой стылістычнай фігуры будзецца гумар у тэксце?

КАМБІНАВАНЫЯ ТЭСТАВЫЯ ЗАДАННІ

- 1) У беларускай фальклорнай традыцыі жніўныя песні вядомы пад назваю “_____”.
- 2) Перад пачаткам жніва выкарыстоўваўся архаічны абрад “_____”.
- 3) Асноўнай выканаўцай гэтага абраду была _____, якая _____.
- 4) Яна выкарыстоўвала абрад
 - а) ноччу
 - б) апоўдзень
 - в) апоўначы
 - г) на світанні
 - д) на захадзе сонца
- 5) Дапамагалі галоўнай выканаўцы
 - а) старыя бабкі
 - б) хлопцы
 - в) маладыя дзяўчаты
 - г) старыя дзяды
 - д) дзеці
- 6) Пачаткам уласна жніўнай працы з’яўляліся _____.
- 7) Па сведчаннях П. М. Шпілеўскага _____ спраўлялі пасля “пакрывання поля”:
 - а) праз 3 дні
 - б) праз 2 дні
 - в) праз тыдзень
- 8) Якія дні тыдня былі спрыяльныя для пачатку жніва?
_____ або _____

9) Ці трэба было перад пачаткам жніва ўрачыста прыбіраць хату?

- а) трэба
- б) не трэба

10) Якога колеру было адзенне жней?

11) Самы першы сноп трэба было

- а) захоўваць у хаце пад абразамі на покуце
- б) аддаць суседу
- в) спаліць
- г) пакінуць на полі

12) Ці ёсць сярод зажынкавых песень заклінальныя песні на ўраджай?

- а) ёсць
- б) няма

13) Вызначыць разнавіднасць і характар песні:

Сам Бог жыта зажаў.
Вялікія снапы вязаў,
Частыя копы стаўляў:
Дзе горачка, то й копачка,
Што ложачак, то й стажочак.

(Жніўныя песні. Мн., 1974. – С.70)

14) Ці суправаджалі ўласна жніўныя песні жніўныя рытуалы?

- а) суправаджалі
- б) не суправаджалі

15) Да каго звяртаецца жанчына-жняя ў сваіх песнях?

- а) да сонца
- б) да ветра
- в) да нівы
- г) да мужа
- д) да маці і бацькі
- е) да пана

- ж) да сястры
- з) да лесу
- і) да рэчкі

16) У жніўных песнях часцей спяваецца пра замужжа

- а) удалае
- б) няўдалае

17) Назавіце 4 варыянты статусу лірычнай гераіні жніўных песень, дзе гучыць размова жніі з сонцам.

_____, _____, _____, _____.

18) Дапоўніце тэкст жніўнай песні

- У добрага пана
- Пры месячку
- Бадай яму кроўна,
- Што пускаў дадому ...
- Бадай яму горка,
- Што пускаў дадому

(Жніўныя песні. Мн., 1974. – С.81)

19) Асноўныя абрадавыя дзеі дажынак:

- а) сплятанне дажынкавага вянка
- б) выпяканне каравая
- в) завіванне барады
- г) абмен сярпамі

20) Арэал бытавання спарышовых песень – гэта

_____.

21) У спарышовых песнях Спарыша

- а) запрашаюць на двор
- б) выганяюць з двара

22) Акрамя дажынкавых райковых песень персанаж Рай сустракаецца

- а) у вясельных песнях

б) у хрэсьбінных песнях

23) З чым асацыіруецца ў дажынкавых песнях жніво?

а) з навальніцай

б) з вайною

в) з бурай

24) Фінальныя тэксты дажынкавых песень заключаюць у сабе
метафарычны вобраз залатой _____ .

25) Прыкметнай жанрава-структурнай характарыстыкай дажынкавых
песень з'яўляецца _____ .

СЯМЕЙНА-АБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

I. Пазначыць правільныя адказы

У беларускую сямейна-абрадавую паэзію ўваходзяць:

- а) радзінная паэзія
- б) вясельная паэзія
- в) народная драма
- г) пахавальна-памінальныя галашэнні
- д) духоўныя вершы

II. Дадаць

1. Самы поўны збор сямейна-абрадавай паэзіі беларусаў з запісаў мінулага і сучаснага апублікаваны ў адпаведных тамах шматтомнай серыі “ _____ ”, з _____ году па _____ год.
2. Жанрава-відавую адметнасць беларускага песеннага фальклору складаюць _____, якія ўваходзяць у _____, што лепш захавалася ў беларусаў у параўнанні з іншымі ўсходнеславянскімі народамі.

III. Выбраць правільныя адказы

Традыцыйныя забароны, якія існавалі ў народзе для аховы дзіцяці ад усяго негатыўнага ў яго жыцці, сістэматызуюцца па наступных функцыянальна-семантычных групх:

- а) забароны цяжарнай жанчыне дзеянняў, якія могуць пашкодзіць знешняму выглядзе дзіцяці або выклікаць хваробу;
- б) шэраг дзеянняў цяжарнай жанчыны і яе мужа, каб нарадзілася дзіця пажаданага полу;
- в) забароны пэўных дзеянняў мужу парадзіхі у час родаў, якія

могуць перашкодзіць дадзенаму працэсу;

г) засцярогі, прызначаныя прадухіліць дрэнныя паводзіны дзіцяці

ў

будучым і непажаданыя для яго рысы характару;

д) забароны дзеянняў, ад якіх залежыць лёс нованароджанага

(няшчасце, беднасць, галеча і інш.).

IV. *Дадаць*

Па эстэтычна-функцыянальнаму прынцыпу хрэсьбінныя песні класіфікуюцца на _____ ,

_____ , _____ і

_____ .

V. *Вызначыць тып хрэсьбіннай песні і яе асноўную мэту*

Паскарусенька ўбіралася,

У адном чобаце да й без пояса,

У руках нясець да пялёначкі.

Ідучы, яна Богу моліцца:

-- Апростай, Божа, да двух душачак:

Первую – нараждзёную,

А другую – хрышчоную.

А Кірылечка да бабусяю прося:

-- Дам табе, мая Іванаўна,

Чвертачку проса,

Дзяржы маю Хрысціначку

За белыя ручачкі,

Не задавай ёй, бабусечка,

Вялікія мучачкі.

Дам табе, (мая Іванаўна),
Чвертку грэчкі,
Падзяржы (маю) Хрысціначку
Пад белыя плечкі.

(Радзінная паэзія. Мн., 1971. – С.153)

VI. *Вызначыць тып хрэсьбінай песні*

Ой, кум у кумы пытае:
-- Ці ўжэ, кума, світае?
Кума мая, кумачка ты мая,
Чырвоная ягада ты мая!
-- Яшчэ, куме, не відно,
Хаваймосе пад радно.

(Federowski M. Lud białoruski. T. 6 S. 555)

VII. *Вызначыць тып хрэсьбінай песні*

Ой, я ўчора сувячора
На радзінках была,
На радзінках была,
А сягоння ранюсенька
На хрысцінкі прыйшла,
На хрысцінкі прыйшла.
Добры людзі-суседзі
Упаілі мяне,
Упаілі мяне.
Пад вішанькай, пад чарэшанькай
Спаць паклалі мяне...

(Песні народных свят і абрадаў / Уклад. і рэдакцыя

VIII. *Вызначыць, якія прыпеўкі спяваліся а) выключна на хрэсьбінах, а якія і б) на іншых застоллях*

- 1) А кумок, галубок,
Чыні сваю волю.
Ой, пойдзем гайдучка
Да ўдваіх з табою.
- 2) Як жа кумы не любіць,
Кеды кума ладна.
На ёй сукня, як на пані,
Панчошка едwabна.
- 3) Кума мая харошая
Харашо скакала,
Як у маём свіроначку
Гарэлка стаяла.
- 4) А чарачка крышталёвенькая,
Ды чаму яна не поўненькая?
Ці ты, чарачка, пабітая,
Ці ты поўна не налітая?
- 5) А хто п'е, таму налівайце,
А хто не п'е, таму не давайце.
А хто п'е, чалавек добры,
А хто не п'е, таму век доўгі.

(Радзінная паэзія. Мн., 1971. – С.240, 639-640)

а) хрэсьбінныя: _____ ; б) у любым застоллі: _____

IX. *Вызначыць з прыказак і прымавак уласна хрэсьбінныя*

- а) Што гадок, то і ядок.
- б) Прыглядайце гасцей, каб хадзілі часцей.

- в) Што гадок, то і сынок.
- г) Шануй людзей, то і цябе пашануюць.
- д) Хто кумы не цалаваў, той і слодычу не знаў.
- е) Радзіма – матка, чужына – мачыха.
- ж) Ехаў дахаты, а трапіў да кумы.

(Радзінная паэзія. Мн., 1971. – С.648-650)

X. Абвесці ў кружок правільны адказ

Традыцыйнымі персанажамі беларускай хрэсьбіннай паэзіі з’яўляюцца

- а) парадзіха
- б) бацька нованароджанага
- в) поп
- г) бабка-павітуха
- д) вясёлая суседка
- е) кум
- ж) бусел
- з) кума

XI. Устаўіць правільныя словы ў тэксты азначэнняў

- а) Вядучым прыёмам і асноўным арганізуючым прынцыпам пабудовы песенных тэкстаў беларускай радзіннай паэзіі з’яўляецца:

_____ як вядучы кампазіцыйны прыём раскрыцця характару лірычнага героя, унутранага зместу твора і

_____ і як асноўны прынцып кампазіцыйнага ладу песні.

- б) Уласцівы беларускай радзіннай паэзіі і кампазіцыйны прыём

_____ -- зліццё некалькіх (часцей дзвюх)

песень

або іх асобных частак, карцін.

в) У пераважнай большасці _____ будуюцца
на _____ славесна-музычных тэкстаў.

г) Існуе два віды песенных _____ :
творчыя і механічныя. _____ беларускіх
радзінных песень часцей за ўсё _____ .

д) _____ з'яўляецца асноўным унутрана
арганізуючым

прынцыпам пабудовы народнай лірыкі. _____ -- гэта
прынцып адзіны для паэтычнага і музычнага бакоў песні. Ён мае
адно

паходжанне, якое звязана са з'явай рытму. _____
у народнай паэзіі – гэта перш за ўсё з'ява музычна-рытмічная.

Менавіта

рытмам, інтанаваннем, музычна-рытмічным пачаткам абумоўлена
страфічная будова песеннага тэксту.

е) Паўтор канца аднаго радка (слова або некалькіх слоў) у пачатку
другога называецца _____ .

ж) Адна з найбольш характэрных рыс кампазіцыі беларускіх
хрэсьбінных

песень -- _____ -- пастаяннае нагнятанне
літаральна паўтараючыхся аднатыпных анафар, эпіфар, эпітэтаў,
сінонімаў, а таксама вялікай колькасці саюзаў, прыназоўнікаў,
выклічнікаў-выгукаў і па вертыкалі, і па гарызанталі.

з) Унутраная рыфма – інакш _____ -- інтанацыйна
зладжаныя паўторы сугуччаў асобных слоў ці іх частак унутры радка
або некалькіх радкоў – найвышэйшае выяўленне гукавой гармоніі
жывой роднай мовы.

XII. Вызначыць, які характар маюць зачыны-паралелізмы у наступных хрэсьбінных песнях: фармальна-структурны ці змястоўны?

За гарою яліначка, А ў гародзе расце жыта. Знатна тая жонка ў мужа, Каторая дый не біта.	За гарою яліначка, А ў гародзе расце жыта. Знатная тая жонка ў мужа, Каторая штодзень біта.
Яна сядзіць у радочку, Як вішанька ў садочку. Яна сядзіць, размаўляе, Як вішанька, расцвітае.	Яна сядзіць у радочку, Як чарнічанька ў барочку. Яна сядзіць і ўздыхае, Як чарнічанька, усыхае.

(Радзінная паэзія. Мн., 1971. – С.544)

XIII. Назавіце пяць асноўных народных гульняў, якія спрыялі знаёмству хлопцаў і дзяўчат

1. “ _____ ”
2. “ _____ ”
3. “ _____ ”
4. “ _____ ”
5. “ _____ ”

XIV. Назавіце тры асноўныя этапы беларускай шлюбнай абраднасці

1. _____
2. _____
3. _____

XV. Дадаць

- 1) Адным з важнейшых абрадаў перадвясельнага этапу з'яўляецца _____ .
- 2) Найбольш спрыяльны для шлюбаў паводле ўяўленняў нашых продкаў
лічыўся час паміж _____ і _____ ,
а таксама ад _____ да _____ .
- 3) У некаторых месцах Беларусі сватанне нявесты аб'ядноўвалася з _____ , у другіх -- _____ спалучалася з _____ , у трэціх _____ папярэднічалі _____ , якія адбываліся напярэдадні вяселля, у чацвертых -- _____ і _____ называліся адпаведна малой гарэлкай і вялікай гарэлкай, у пятых _____ называліся амаль усе перадвясельныя абрады, у шостых _____ называлі бласлаўненне жаніха і нявесты перад вячаннем і інш.

XVI. Абвесці кружочкам правільны адказ

Аўтарам працы “Люд беларускі. Вяселле” з'яўляецца

- а) П. В. Шейн
- б) Я. Саламевіч
- в) М. Федароўскі
- г) М. Ф. Сумцоў

XVII. Выбраць правільныя адказы

Зыходзячы з функцыянальнага і эстэтычнага прынцыпаў у беларускай вясельнай паэзіі вылучаюца:

- а) рытуальныя песні
- б) рытуальна-заклінальныя песні
- в) велічальныя песні
- г) сатырыка-гумарыстычныя песні
- д) прыпеўкі
- е) прыгаворкі
- ж) плачы-галашэнні
- з) тосты-зычэнні

XVIII. Абвесці кружочкам правільныя адказы

Абавязковыя ўдзельнікі “свагоў”:

- а) жаніх
- б) бацька жаніха
- в) сват
- г) нявеста
- д) суседзі
- е) маці нявесты
- ж) бабуля нявесты
- з) бацька нявесты
- і) хросныя бацькі жаніха
- к) хросныя бацькі нявесты

XIX. Выбраць правільны адказ

Якая расліна павінна быць абавязковым атрыбутам вяселля, вяночкам на

галаве маладой і летам, і восенню, і зімой?

- 1) ружа
- 2) мята
- 3) рута
- 4) каліна
- 5) лілея
- 6) васілёк

XX. Вызначыць правільную паслядоўнасць правядзення розных этапаў вясельнага абраду ў большасці рэгіёнаў Беларусі

☐ Заручыны	☐ Вясельнае дрэва
☐ Даведкі	☐ Суборная субота
☐ Пасад	☐ Запросіны
☐ Каравай	☐ Прыезд дружыны маладога да маладой
☐ Завіванне	☐ Вясельнае застолле
☐ Камора	☐ Выпраўленне маладых да шлюбу
☐ Пасаг	☐ Вясельныя музыканты
☐ Дарэнне маладым	☐ Пераезд да маладога
☐ Пярэзвы	☐ Шлюб
☐ Выгледзіны	☐ Выпрабаванне здольнасцей і характару

маладой

☐ Сватанне	☐ “Цыганы”
☐ Запоіны	☐ Падзел каравая
☐ Агледзіны	

XXI. Вызначыць адпаведнасць

Асноўныя часткі вясельных абрадавых

Абрадавыя дзеянні

дзеянняў	
1) Прадвясельная частка абрадавых дзеянняў	А) Сватанне
дзеянняў	Б) Вясельнае дрэва
2) Уласнавясельная частка абрадавых дзеянняў	В) Заручыны
дзеянняў	Г) Пасад
3) Паслявясельная частка абрадавых дзеянняў	Д) Шлюб
дзеянняў	Е) Пярэзвы
	Ж) Камора
	З) Каравай
	І) “Цыганы”
Адказы: 1 _____, 2 _____, 3 _____.	

XXII. Выбраць правільны адказ

Вясельны каравай выраблялі:

- 1) круглай формы
- 2) прамавугольнай формы
- 3) цыліндрычнай формы
- 4) авальнай формы
- 5) любой формы, па жаданню каравайніц

XXIII. Дадаць

Даследчык М. Ф. Сумцоў вызначыў чатыры рэлігійна-міфічныя і бытавыя асаблівасці каравая: 1) каравай як прадмет _____, 2) каравай, як сімвал _____

3) каравай, як сімвал _____

4) каравай, як сімвал _____.

XXIV. Визначыць, якія з прыведзеных песень з'ўляюцца каравайнымі

- 1) Да ляцеў гарнастай цераз сад,
Пусціў пер'ечка на ўвесь сад.
Ды бярыце, дзевачкі, пер'ечкі,
Да віце маладой Марынкі елечкі.
Не йдзіце, маладзіцы, к нам елечкі віці,
Саўём жа мы самі з яснымі сакаламі,
З чорнымі галачкамі, з краснымі панечкамі!

(Е. Р. Раманаў. Беларускі зборнік. Вып. 8 С. 452-461)

- 2) Расці, каравай, вышэй печы
Крамяное, крамяное,
Вышай Марыські маладое, маладое.
Расці, караваю, вышай вішні
Зеляное, зеляное,
Вышай Марыські маладое, маладое.
Расці, караваю, вышай каліны
Чырвонае, чырвонае,
Вышай Марыські маладое.
Расці, караваю, вышай вярбы
Залатое, залатое,
Вышай Марыські маладое, маладое.
Наш каравай на аўсе, на аўсе,
Каб мы весяліліся ўсе...

(М. Федароўскі. Люд беларускі. Вяселле. С.35)

- 3) Ты матка старая,
Што на печы ляжала,
Злазь цяпер з печы,

Прастуй свае плечы.
Будзеш рана ўставаці,
Не маеш каго пабуджаці.
Ідзі па муку пшанічную,
Па красату дзявічную.
Дзявоцкая краса –
На галоўцы краса –
На галоўцы каса
І руцвяны вяночак
Маладых нашых дзявочак,
Каб яны вялкоў шанавалі,
Сваю красату хавалі.

(М. Федароўскі. Люд беларускі. Вяселле. С.28)

4) – Караваю мой румяны,
Ці богі цябе малявалі?
– Малявалі мяне жонушкі,
А качалі мяне дзевачкі,
А харошыя ўчынялі,
А прыгожыя мясілі,
А багатыя качалі.
– Расці, расці, каравай,
Выша князя маладога.
– Дайце мне пасажок падпірацца,
А да клеці дабірацца.
А рагат я, багат ...

(П. В. Шэйн Беларускія народныя песні. С.341)

Аўтарам кнігі “Хлеб в обрядах и песнях” з’яўляецца

а) П. Г. Багатыроў

б) М. С. Кашуба

в) М. Ф. Сумцоў

г) П. В. Шэйн

XXVI. Дадаць

Вясельны стаўбавы рытуал найбольш поўна вывучаў даследчык

_____. Ён вылучыў два варыянты беларускага
вясельнага рытуалу: _____ і _____.

Рэшткі стаўбавага рытуалу захоўваліся толькі на _____ і
_____ і часткова сумежных з імі раёнах у XIX ст.

XXVII. *Вызначыць з прыведзеных песень, якая з’яўляецца стаўбавой, а якая -- каравайнай.*

А) – Ка мне, малодкі маладыя!

Да памыйце ручкі бяленька,
Гібніце (мясіце) каравай харашэнька,
Каб наш каравай красен быў,
Каб наш Іванка весел быў:
Каб ён весел быў, як вясна,
Каб ён багат быў, як зямля,
Каб ён здароў быў, як вада!
А няма вяселей над вясну,
А няма багацей над зямлю,
А няма здравей над ваду.

(Вяселле. Абрад. С.219-221)

Б) Грым, погрым!

Ціхая бяседа, вясёлая хата,

Благословіце нашаму дзяцяці!

Песню почаці!

Жонушкі белоголовочкі,

Деўшкі чарнобрывочкі,

Благословіце!

Мужычкі-колосовічкі,

Госьцікі прыхожые,

Благословіце!

Бліжніе прыхожые,

Дальніе прыхожые,

Благословіце!

Сем год под лаўкой валяўся,

Гэты свадзьбы дожыдаўся,

Тры годы под печкой катаўся,

А ўсё гэты свадзьбы дожыдаўся.

Ты святой Кузьма-Дземьян,

Да скуй жа нам свадзебку!

Да святэй жа Лука,

Солучы нам гэту пару

Ды на тры долінкі:

Ды первая долінка –

Ды ў полі урожаю;

А другая долінка –

Ў хлявы прыплоды;

А трэцію долінку –

На сыноў, на пахароў,

Чацвертая долінка –

На дочак, на жнеячак.

А _____ і Б _____

XXVIII. Дадаць

- 1) А. Я. Багдановіч дзяліў усе вяселлі па іх абрадавых асаблівасцях на чатыры віды: а) _____, б) “ _____ ”, в) _____ і г) _____.
- 2) Калі нявеста была сіратой, тады ў вясельным абрадзе прысутнічалі спецыяльныя _____ нявесты, у якіх яна бядуе аб адсутнасці бацькоў, просіць іх з’явіцца і блаславіць яе на шлюб, дапамагаць сваімі малітвамі і заступніцтвам у яе будучым жыцці.

XXIX. Вывзначыць адпаведнасць

Разнавіднасці вясельных песень	Песні
А) Рытуальна-заклінальныя	1) На нашай рэчкі ўсё шчучкі – Панаехалі ўсё сучкі! На нашай рэчкі ўсё платва – Панаехала галытва! На нашай рэчкі ўсё карасі – Нашы рабяткі харашы! (Вяселле. Абрад. С. 357)
Б) Велічальныя	2) Павей, павей, вецер, у даліну, Павей вецер на таткаву магілу Ды раскапай жоўты пясок да дасок, Раскідай дубовы дошкі на крошкі. Ды падыміся, мой татачка, з магілы, Прыйдзі ка мне вяселлейка іграці,

	Бо некаму парадачкі наводзіць Ды некаму падарачкі нарэзаць. Старая мама па хатачцы чуць ходзіць Ды няскора парадачкі наводзіць. (Вяселле. Абрад. С. 104)
В) Сатырычна-гумарыстычныя	3) Дзе сядзіць Іванечка, Там без сонейка цёпла І без месяца відна: Над галавой свечкі цеплюцца, У рукавы зоры сыплюцца. (Вяселле. Песні: Кн. 4 С.386)
Адказы: А _____ , Б _____ , В _____ .	

XXX. Які прыём ляжыць у аснове пабудовы дадзеных вясельных песень?

- 1) А з вішнёвага саду
Сакалы вылятаюць,
Зязюлю вызываюць:
– Зязюлечка сівая,
Ці паляціш ты з намі?
З намі, сакаламі?
– Рада б я паляцець –
Жаль саду пакідаць:
А ў маім садочку
Ўсякая выгодачка,
Сладкая ягадачка.
А з новага двара
Сваты выязджаюць,
Дзевачку вызываюць:

-- Маладая дзевачка,
Ці паедзеш з намі,
З намі, са сватамі?
-- Рада б я паехаці –
Жаль мамкі кідаці.
А ў маёй мамкі
Ўсякая выгодачка:
Лёгкая работачка,
Смачная вячэрачка,
Мяккая пасцелечка.

(Лірыка беларускага вяселля. С.22-23)

2) Сядзяць садочкі ў тры радочкі:

У першым садочку зязюлька кукуе,
У другім садочку салавей шчабеча,
У трэцім садочку дзевачка плача.
Зязюлька кукуе – салавейку чуе,
Салавей шчабеча – сваіх дзетак кліча,
Дзевачка ж плача – свайго ойца кліча:
-- Прыйдзі, прыйдзі, ойца, ка мне на вяселле,
Не так на вяселле, як на бласлаўненне.
-- Увайду я ў дворык з цёмнай хмараю,
Увайду я ў сенцы з дробным дожджыкам,
Увайду я ў хату з ясным сонейкам.
Буду бласлаўляць – ды не будзеш чуць,
Буду бласлаўляць – ды не будзеш знаць.

(Лірыка беларускага вяселля. С.227)

XXXI. Пры дапамозе якіх тронаў ці стылістычных фігур у прыведзеных

вясельных песнях узвялічваецца нявеста і камічна высмейваецца жаніх?

- 1) Наша маладая, як дзень міла,
Ваш малады, як дзед сівы.
Наша маладая, як золата,
Ваш малады, як долата.

(Вяселле. Кн. 5. С.93)

- 2) Наша маладая, як сураежка,
Ваш малады, як махнавейка...
Наша маладая, як лебедзь белы,
Ваш малады, як пень гарэлы.

(Лірыка беларускага вяселля. С.367)

- 3) Нямыцька, нямыцька, малады.
Наша княгіня, як маліна.
А жаніх, як пень чоран.
У карыце яго памыйце
І памялом абатрыце.

(Вяселле. Кн. 4. С.367)

XXXII. Уставіць найбольш пастаянныя эпітэты ў вясельных песнях

...ноч, ...поле, ...конь, ...конь, ...луг, ...дуброва, ...садочак,
...слёзкі, ...зямля, ...падушка, ...дарога, ...месяц, ...вечер, ...пясок,
...лес, ...хлопец, ...дзяўчынка, ...дзевіца, ...каса, ...каліна,
...галубок, ...шабелечка, ...святкруха, ...вочачкі, ...бровы,
...язюлька.

XXXIII. Уставіць трапныя народныя метафары

“...дарожачка”, “дзве дарожкі...”, “...дубровачка”, “...каваныя колы”, “...кутыя колы на мосце”, “...кося сівы-вараны”, “...сільныя маразы з-пад зары”, “да сонейка калясом ...”, “да ...садочкі ў тры радочкі”, “...сакол, праз вішнёвы сад летучы”, “ а каліна-маліна ўвесць луг ... сваім беленькім цветам”, “...чырвона каліна”, “да й ... да месяц ясны, да ... за пасад красны”, “...каліначка за ракой”, “а ў гародзе кубкамі роза ...”, “а ў садзе вішня да долу ...”, “...салавей – лета...”, “...куна й з бабром пад вадой”, “на дварэ дождж...”, “...івалга на зарэ”, “бярозка з лістком усё летца...”, “...кляновае вецце да долу”, “...ясён месяц па небе, ...ясны зорачкі на небе”, “сівы конь дарожку...”, “у клеці каліна...”.

XXXIV. *Дадаць*

Раслінная сімволіка ў вясельных песнях у многіх выпадках полісемантычная. Каліна ў вясельных песнях – сімвал _____, і _____, чырвоная (красная) каліна – сімвал _____, “гарэнне каліны”, спеласць – сімвал _____.

XXXV. *Выбраць правільны адказ*

Аўтарам кнігі “Паэтыка беларускай народнай лірыкі” з’яўляецца

- 1) В. П. Рагойша
- 2) Н. С. Гілевіч
- 3) А. С. Емельянаў
- 4) З. Я. Мажэйка

XXXVI. *Выбраць правільны адказ*

Колькі структурных частак пахавальнага абраду выдзяліў даследчык
Е. Р. Раманаў?

- а) 3
- б) 7
- в) 2
- г) 4

XXXVII. *Дадаць*

Праблема ўзаемасувязей дзеяння і слова ў пахавальным абрадзе
знайшла сваё адлюстраванне ў працах наступных даследчыкаў:

_____,
_____, _____ і інш.

XXXVIII. *Вызначыць правільную паслядоўнасць пахавальных галашэнняў
паводле К. В. Чыстова*

- ☐ “плач при выносе умершего из избы”
- ☐ “плач-оповещение”
- ☐ “плач по дороге на кладбище”
- ☐ “плач-вопросение”
- ☐ “плач при выносе гроба”
- ☐ “надмогильная причеть”
- ☐ “цикл поминальных плачей”
- ☐ “плач при возвращении с кладбища”

XXXIX. *Выбраць правільны адказ*

Аўтарам працы “Беларускія жалобныя абрады і галашэнні // Пахаванні.
Памінкі. Галашэнні” (Мн., 1986) з’яўляецца

1. Т. Б. Варфаламеева

2. О. А. Седакова
3. Ю. А. Смірноў
4. У. А. Васілевіч

XL. Выбраць правільныя адказы

Рытуальныя дзеянні, звязаныя са смерцю чалавека ў сваіх працах апісалі

- а) П. М. Шпілеўскі
- б) П. В. Шэйн
- в) Е. Р. Раманаў
- г) У. М. Дабравольскі

XLI. Дадаць

- а) У беларускіх галашэннях назва “_____” адсутнічае. Яна замяняецца цэлым радам назоўнікаў: “хата”, “хатка”, “хатачка”, “домік”, “дамавіна”, “сялібачка” і інш.
- б) Нашы продкі ўспрымалі смерць не як канец жыцця, а як _____ на “той свет”.

XLII. Вывзначыць правільную адпаведнасць

Тыпы галашэнняў	Тэксты галашэнняў
А. “Галашэнні па бацьках”	1. ...Ужо мой браток, кажуць, што табе зрабілі домік, Я пайду пагляджу і скажу табе, які ён... Вот схадзіла я, брацік, і паглядзела: Вельмі ж зверху харошы, хораша ўбраны, Гэта ўбралі табе твае дзядзькі.

	Але я бачыла ўсярэдзіне – так страшна: Ні аднаго акенца, ні дзвярэй, цёмна... (Васілевіч У. А. 1986, С.393)
Б. “Галашэнні па дзецях”	2. Татулечка мой родненькі! Нашто ты плотнічкаў наняў? Сабраў ты работнічкаў, -- Дзяліцца ты хочаш, татулечка! Чым мы табе не ўнаравілі, -- Чаго ты пакідаць нас хочаш? (Васілевіч У. А. 1986, С.201)
В. “Галашэнні па сваяках”	3. Дачушка мая дарагая! Што ж ты нарабіла? Чаго ж мне сваю бяду не расказала? Я б жа ж з тваёю бядою падзялілася, Я б жа ж з твае дзіцятычка выгадала. Чаго ж ты пайшла на той свет? Чаго ж ты мяне адну аставіла? Ты ж у мяне адненька. Людзі мае добрыя! Памажыце! Раскажыце мне, Што мне беднай рабіць? Дзе мне сваю душу дзець? (АІМЭФ, ф. 8, воп. 89, спр. 243, сш. 1, л.65)
Адказы: А _____, Б _____, В _____	

- а) Па нябожчыку маглі галасіць яго родныя альбо спецыяльна запрошаныя _____ .
- б) Нежанатых і незамужніх маладых нябожчыкаў апраналі ў _____ адзенне, бо нашы продкі верылі, што “на тым свеце” _____ абавязкова адбудзецца.

XLIV. Дадаць

- а) І зерне, і каравай, і ручнік з’яўляюцца атрыбутамі як _____ ,
так і _____ абраднасці.
- б) Трансфармацыя памёршага ў пералётных птушак знаходзіць у галашэннях канкрэтных вобразы. Памершы пераўтвараецца часцей у _____ , _____ , _____ (_____) , _____ .
- в) Галашэнні заўсёды выконваліся _____ .
- г) У пахавальным абрадзе _____ азначае простае ямнае пахаванне ў зямлі, у той час, як _____ больш цесна звязана са значэннем хаваць цела нябожчыка ці урну з яго попелам у курганных скляпеннях, прыдарожных капліцах, мармуровых альбо каменных грабніцах і г.д.
- д) У нашых продкаў-язычнікаў месцамі пахаванняў былі _____ і _____ , а з увядзеннем хрысціянства месцы пахавання вызначала _____ .
- е) Абавязковай абрадавай ежай на славянскім памінальным стале з’яўляюцца _____ і _____ .
- ж) На Беларусі бытуе традыцыйнае патрабаванне: “на хаўтурах” выпіць _____ чаркі гарэлкі ці віна за памёршага і паспрабаваць не менш як з _____ блюду ежу.

з) Прычынай, якая абумовіла адзінства “смерць – нараджэнне”, з’яўляюцца тры важныя дэтэрмінанты, што вызначаюць значэнне чалавека ў сваім родзе і значэнне роду ў антрапалагічнай галіне: 1)

_____ ,

2) _____ , 3) _____ .

НАРОДНЫ ТЭАТР

I. Дадаць

Найбольш раннія па часу матэрыялы, якія тычацца вытокаў народнага тэатра адносяцца да дзейнасці _____, што з'явіліся на землях усходніх славян яшчэ ў эпоху _____

Першае ўпамінанне аб гэтых старажытных акцёрах на тэрыторыі сучаснай Беларусі датуецца _____ ст. і належыць _____

II. Выбраць правільныя адказы

1) Самы разнастайны па жанрах рэпертуар народнага тэатра змешчаны ў зборах

- а) Е. Раманава
- б) П. Шэйна
- в) М. Федароўскага
- г) У. Дабравольскага
- д) П. Дземідовіча
- е) А. Брукнера
- ж) Я. Карскага

2) Даследаваннем асобных праблем народнай тэатральнай творчасці ў наш час займаліся

- 1) А. І. Мальдзіс
- 2) А. С. Фядосік
- 3) К. П. Кабашнікаў
- 4) М. Я. Грынблат

III. Выбраць правільныя адказы

Карагод бывае:

- 1) кругавы
- 2) трохрадковы
- 3) адналінейны
- 4) двухлінейны
- 5) ланцужковы
- 6) хвалепадобны

IV. Назваць 30 народных танцаў, якія непасрэдна прымыкалі да карагода

1 _____	11 _____	21 _____
2 _____	12 _____	22 _____
3 _____	13 _____	23 _____
4 _____	14 _____	24 _____
5 _____	15 _____	25 _____
6 _____	16 _____	26 _____
7 _____	17 _____	27 _____
8 _____	18 _____	28 _____
9 _____	19 _____	29 _____
10 _____	20 _____	30 _____

V. Вызначыць адпаведнасць

	Танцы
А Танцы – карагодныя гульні	1. “Халімон”
В Уласна танцы	2. “Лявоніха”
	3. “Гневаш”
	4. “Танец з бутэлькай”
А _____, В _____	

VI. Выкрэсліць няправільныя адказы

Калядныя персанажы:

1) “каза”	9) “немец”
2) “мядзведзь”	10) “барыня”
3) “карова”	11) “афіцэр”
4) “конь”	12) “цыган”
5) “жораў”	13) “турак”
6) “бусел”	14) “маладзічка”
7) “дзед”	15) “пан”
8) “баба”	

VII. Выбраць правільны адказ

Якое беларускае свята называюць своеасаблівай операй або народнай драмай?

- 1) Каляды
- 2) Купалле
- 3) Вяселле

VIII. Дадаць

а) Цалкам тэатралізаванымі персанажамі на вяселлі былі _____ .

б) Акрамя “_____” на вяселлі быў і “_____” , які

насіў з сабою лякарства ад усіх хвароб -- _____ .

в) Для аховы парадку меўся “_____” , абавязкова ў ваеннай

форме або хоць у салдацкіх штанах.

IX. Выбраць правільны адказ

Аўтар кнігі “Скамарохі на Русі” (СПб., 1889)

- 1) А. Белкін
- 2) А. Фамінцын
- 3) А. Ліс

X. Выкрэсліць няправільныя адказы

Аўтарам кнігі “Беларускі народны танец” (Мн., 1972) з’яўляецца

- 1) Ю. Чурко
- 2) М. Грынблат
- 3) В. Гусеў

XI. Дадаць

а) Галоўная “мядзведжая акадэмія” знаходзілася ў _____ .

б) Акрамя музыкаў і мядзведнікаў на Беларусі былі вядомы і скамарохі _____ , _____ , _____ ,

і інш.

в) На тэрыторыі Беларусі школьны тэатр атрымаў шырокае распаўсюджанне. Найбольш актыўна дзейнічалі школьныя тэатры ў _____ , _____ і _____ .

г) У большасці інтэрмедый галоўны герой -- _____ .

д) Каля вытокаў нашай нацыянальнай камедыяграфіі былі творы двух аўтараў: _____ і _____ .

XII. Вызначыць адпаведнасць

Аўтары

Творы

4) Асноўныя тэкставыя варыянты батлейкавых прадстаўленняў былі запісаны ў другой палове _____ ст. Па паходжанню і тэматычна-

стылявых асаблівасцях драматургія батлейкі дзеліцца на тры часткі:

_____, _____ і _____.

5) У камедыйным рэпертуары батлейкі многія сцэныносяць яркі сатырычны характар, у іх востра высмейваюцца такія сацыяльныя тыпы, як _____, _____, _____ і інш.

6) Найбольш папулярныя інструменты батлейкавага аркестра –

_____, _____ і _____.

7) У канцы _____ -- пачатку _____ ст. асобныя сцэны з рэпертуару народнага тэатра лялек сталі выконвацца жывымі акцёрамі.

Такое іх ігравое ўвасабленне атрымала назву “_____” або “_____”.

8) Да народных драматычных твораў, што маюць развітую кампазіцыйна-сюжэтную _____ будову _____ адносяцца “_____”, _____, _____ і _____.

9) Найбольш тыповымі для большасці варыянтаў персанажамі п’есы “Цар Максімілян” з’яўляюцца _____, _____, _____, _____ і інш.

10) Найбольш позні з усіх сёння вядомых варыянтаў драмы “Цар Максімілян” быў занатаваны ў _____ г. пад назвай “_____”.

11) З геаграфічных рэгіёнаў, дзе “Цар Максімілян” ставіўся найбольш

часта, трэба назваць _____ .

12) У гісторыі беларускага сцэнічнага мастацтва вядомы факт звароту

да “Цара Максіміляна” прафесійнага тэатра. У _____ г. ён быў пастаўлены ў Беларускай дзяржаўнай студыі ў _____

.

Пастаноўку ажыццявіў адзін з кіраўнікоў студыі рэжысёр

МХАТА-2 _____ . Музычную

апрацоўку

калектыўна падобраных студыйцамі беларускіх мелодый зрабіў

_____ .

ПАЗААБРАДАВАЯ ПАЭЗІЯ

Лірыка кахання

I. *Выбраць правільны адказ*

Сучасная фалькларыстыка мае ў сваім распараджэнні запісы народных песень, зробленыя на працягу апошніх

- 1) 100 гадоў
- 2) 150 гадоў
- 3) 150-200 гадоў
- 4) 200 гадоў
- 5) 100-200 гадоў
- 6) 200-250 гадоў

II. *Вызначыць правільнае азначэнне*

- а) Народная лірычная песня – гэта музыкальны твор мастацтва, у якім усе сродкі выразнасці разлічаны на слыхавое ўспрыманне.
- б) Народная лірычная песня – гэта славесна-музыкальны твор мастацтва, у якім усе сродкі выразнасці разлічаны на слыхавое і зрокавае ўспрыманне.
- в) Народная лірычная песня – гэта славесна-музыкальны твор мастацтва, у якім усе сродкі выразнасці разлічаны на слыхавое ўспрыманне.

III. *Дадаць*

- 1) У айчыннай фалькларыстыцы па характару напеваў і стылістычна-рытмічных прыкметах народныя лірычныя песні падзелены на два асноўныя меладычна-рытмічныя тыпы: _____ і _____. Найбольш пашыранымі і любімымі песнямі ў народзе з’яўляюцца песні _____ тыпу.

- 2) У любоўных песнях выдзяляюцца дзве асноўныя жанравыя асаблівасці. Першая: лірычныя песні, асабліва песні пра каханне -- гэта пераважна мастацкая творчасць _____ . Другая асаблівасць лірычнай песні – гэта надзвычай вялікая і шматпланавая роля мастацкага адлюстравання _____ у песнях пра каханне.

IV. Вызначыць адпаведнасць

Кнігі	Аўтары
А. “Анталогія беларускай народнай песні”	1) Р. Шырма
Б. “Беларускія народныя песні: У 4 т.”	2) Г. Цітовіч
В. “Беларускія народныя песні і танцы”	3) М. Чуркін
Г. “Песні сямі вёсак”	4) І. Насовіч
Д. “Белорусские песни”	5) Э. Ледаховіч
Е. “Беларускія народныя песні Гродзеншчыны”	6) Н. Гілевіч
Ж. “Гомельскія народныя песні (беларускія і маларускія)”	7) М. Крэсёў
З. “Белорусские народные песни для голоса (хора) с фортепиано”	8) З. Радчанка
І. “Беларускі фальклор у сучасных запісах. Традыцыйныя жанры.”	9) В. Захарава
К. “Белорусская народная песня”	10) Л. Мухарынская

V. Растлумачыць сэнс сімвалаў песень пра каханне

- 1) Рака –
- 2) Весці на раку паіць каня –
- 3) Зіма замяла пуці-дарожкі –
- 4) Сцяліць пуховую пасцель –

- 5) Зялёны лужок –
- 6) Сад дзяўчыны –
- 7) Вішанька ў садзе –
- 8) Ялушачка --
- 9) Распусціць дзявочую касу –
- 10) Сшыць кашулю міламу –
- 11) Засохшая ў садзе рута –
- 12) Ламаць вішаньку –

VI. Вывзначыць адпаведнасць

	Любоўныя песні
А. Працяжныя любоўныя песні	1) Ой, рэчанька, рэчанька (__) ¹
	2) Ах, ты зімачка-зіма (-__)
	3) А пад гаем, гаем (__)
	4) А ў садзе рэчанька (__)
	5) Пакаціўся туман, туман па даліне (__)
Б. Частыя любоўныя песні	6) Хаджу, хаджу па балоту (__)
	7) Кукавала зязюленька (__)
	8) А за ліхімі за марозамі (__)
	9) Ой, белая бярозанька (__)
	10) Там і рэчка, там і мост (__)
	11) А дзе тая крынічанька (__)
А _____ , Б _____	

¹ Тэксты глядзі: Пазаабрадавая паэзія / А. І. Гурскі, Г. А. Пятроўская, Л. М. Салавей; Навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мн., 2003. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды, паэтыка; Кн. 3, С.19-150)

VII. Дадаць

- 1) Пануючым сродкам мастацкай выразнасці любоўнай песні з'яўляецца мастацкае _____, вобразы -- _____, разнастайная сістэма _____.
Выключную мастацкую ролю ў песенным вершаскладанні адыгрывае _____ роднай мовы. Багаты гукапіс песні ствараюць _____, _____, _____ і _____.
- 2) На традыцыйнай любоўнай сімволіцы грунтуецца ўлюбёны прыём народнай песнятворчасці _____.
- 3) Расказаць пра сваё любоўнае пачуццё весела, з жартам, уступіць з тым (тою), хто вельмі падабаецца, у дыялог-пікіраванне з мэтай паспаборнічаць у кемлівасці, дасціпнасці і жартаўлівасці дапамагаюць _____ любоўныя песні.

Сямейная лірыка

Прааналізаваць творы сямейнай лірыкі па прапануемых схемах

1. У полі, у полі каліна стаіць,
Ужо ж тую каліну вада падмыла.
Мяне ў гэтую пору мамка радзіла,
Зусім маладзенькую замуж аддала,
Далёка-далёка – за сіняе мора.
Жыла я гадочак, жыла і другі,
На трэці гадочак засмуцілася,
Мне к мамачцы ў госці захацелася,
Дай, Божа, мне пер’я, пер’я-цяцер’я,
Зязюліны крыллі, саколі вочы,
Палячу к мамачцы, хоць апоўначы.
Ляцела барамі – бары тапіла,
Бары тапіла слёзкамі сваімі,
Ляцела лугамі – лугі сушыла,
Лугі сушыла мыслямі сваімі.
Прыляцела к мамачцы ў садочак,
А ўжо мая мамачка па садзе ходзіць,
Па садзе ходзіць, нявестачак будзіць:
-- Уставайце, нявестачкі, уставайце, нябогі:
Што ў нашым садочку за пташачка пяе?
Калі зязюлька – ляці ў шчыры бор,
Калі дачушка – заедзь ка мне ў двор.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.196-197)

- а) Які пашыраны фальклорна-песенны матыў гучыць у дадзенай песні?
б) Выдзяліць зачын песні.

- в) Які мастацкі прыём выкарыстоўваецца для раскрыцця лёсу жанчыны?
- г) Які ўлюбёны мастацкі прыём народнай песнятворчасці дапамагае зразумець, якое цяжкае для маладой замужніцы расстанне з родным домам?
- д) Які тыповы вобраз-сімвал жанчыны, якую апанавалі смутак і журба, выкарыстоўваецца ў песні?
- е) Якой якасцю, згодна з народнай традыцыйнай песеннай сімволікай, валодае сокал, акрамя вострага зроку?

2. Як пайду я ў луг зялёненькі,

Наламаю хмелю зялёнага,
 Навару піва, піва п'янага,
 Зазаву радню – сваю й мужаву.
 Па сяструлечку шлю зязюлечку,
 А па цётачку – перапёлачку,
 А па братачку – салавеечку,
 А па татачку шлю калясачку,
 А па мамачку я й сама схаджу,
 Па мужаву радню я й мужа пашлю.
 Мужава радня – яна гордая,
 А свая радня дый хорошая.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
 у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.236)

- а) Мажорны ці мінорны настрой песні?
- б) Якім мастацкім паэтычным прыёмам будзецца кампазіцыя твора?
- в) Які прыём выкарыстоўваецца пры стварэнні вобразаў жывой прыроды?
- г) Вызначыць у тэксце песні выразныя сталыя інверсіраваныя эпітэты.
- д) Якія моўныя сродкі дапамагаюць падкрэсліць любасць і замілаванасць лірычнай гераіні да радні?

3. За лес сонца заходзіла,

Сястра брата праводзіла.

Праводзячы, пастаяла,

Пастаяўшы, папытала:

-- Калі, братка, у госці прыедзеш?

-- Тады, сястра, у госці прыду,

Як у садзе вярба разаўецца,

Сястра мая разжывецца.

Сястра к вербе сцежку ўбіла,

Вярбу слязой палівала,

Брата ў госці дажыдала.

Вярба ў садзе не развілася,

Сястра брата не даждалася.

-- А дзеткі мае дробныя,

Запражыце мне коніка –

Паеду брата адведаю.

Сястра к двару пад'язджае,

Братка ў акно пазірае:

-- Прымай, жана хлеб-солль са стала,

Едзе сястра бяздольная,

Бяздольная, галодная.

Сястра гэта ўсё пачула,

Назад каня павярнула:

-- Не пужайся, мой братка,

Я ўчора ў наймах была,

Хлеб-солі зарабіла,

Сваіх дзетак накарміла,

Сама села паабедала,

Прыехала братку адведала.

(Н. Гілевiч Лiрычныя песнi. Беларускi фальклор

- а) Якой народнай мудрасці адпавядае сюжэт дадзенай песні?
- б) Які мастацкі прыём выкарыстаны ў зачыне?
- в) Які народнапесенны мастацкі стылёвы прыём узмацняе сугучнасць другога і трэцяга радкоў песні?
- г) Што дапамагае перадаць вельмі моцныя намаганні сястры дзеля змены свайго становішча?
- д) Якая моўная форма дапамагае развіццю сюжэта?

4. Сядзіць братка за столікам,

П'е віно, мядочак,
Кліча сястру, кліча родну
Піць-есці, гуляці:
-- Хадзі, хадзі, сяструшачка,
Мядку папіваці.
-- Пі, брацечка, пі, родненькі, --
Гэта ж твая доля,
А я буду гараваці –
Гэта ж маё гора.
Адна мамка нас радзіла,
Адна гадала,
Няроўную нам, брацечка,
Долечку дала.
Табе дала, мой брацечка,
Піці-есці, гуляці,
А мне дала, мой брацечка,
Гора гараваці.
Табе дала, мой брацечка,
Долю медавую,

А мне дала, мой брацечка,
Долю слезавую.
Табе дала, мой брацечка,
Навек мядок піці,
А мне дала, мой брацечка,
Навек слёзы ліці.

(Н. Гілевiч Лiрычныя песнi. Беларускi фальклор
у сучасных запiсах. Мн., 1976. – С.19-20)

- а) Якая рыса нацыянальнага характару беларусаў адлюстроўваецца ў гэтай песні?
- б) Знайсці ў тэксце метафарычныя эпітэты.
- в) Якая рыфма ўжываецца ў апошніх васьмі радках песні?

5. Вылецела ластаўка з-пад яснай зары,

Прыехала сястра к брату з чужой стараны.
А прыйшла ў хатачку, прывіталася,
А пра дробных дзетачак папыталася.
-- А мой жа брацюлечка, выпражы каня,
-- А мая сяструлечка, не буду выпрагаць:
Я не маю стаінькі коніка стаўляць,
Няма ў мяне хлеба-солі цябе частаваць.
А едзіць сястрыца па сонцы дамоў.
Едзе яна, едзе, паспяшаецца,
Гарачымі слёзкамi абліваецца.
А сядзіць міленькі ды ля ваконца.
-- А чаго ж ты, мілачка, не бавілася?
-- Я ж цябе, міленькі, пабаялася,
Па сонейку дамоў паспешалася.
-- Чаго ў цябе, мілачка, куртка мокра?

-- Я ў браціткі мёд піла – аблівалася.
-- Чаго ў цябе, мілачка, хустачка мокра?
-- Я ў браціткі мёд піла – выціралася.
-- Чаго ў цябе, мілачка, спаднічка мокра?
-- Па расіцы ехала – абрасілася,
Я ў свайго браціткі нагасцілася.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.19-20)

- а) Які прыём выкарыстоўваецца ў зачыне?
- б) Што дапамагае перадаць гора лірычнай гераіні, яе перажыванні за горкае жыццё брата?
- в) Знайсці сталыя эпітэты ў песні.
- г) Чым дасягаецца эўфанічнасць песеннага верша?

6. Я й пад дубам, дубам ячмень малачу,
Павышай дубочка саломка ляціць,
А ніжэй карэння мякінка падзець.
З-пад таго карэння ручаёк бяжыць,
Па тым ручаёчку чаўночак плывець,
А ў тым чаўночку – удалы маладзец,
А чэшыць ён кудры, кудры русыя,
Кідаець ён кудры на быстру раку.
-- Плывіце вы, кудры, к таму беражку,
Дзе мая мілая вадзіцу бярэць.
Спытайцеся ў яе, ці тужыць па мне,
Калі яна тужыць – няхай учарпнець,
А калі не тужыць – няхай размахнець.
-- Няхай па ім тужыць агонь ды вада,
Чым я буду тужыць па ім, малада:

А цясаў ён цёскі з маіх белых плеч,
А віў ён вяроўкі з маіх русых кос,
Пушчаў ручаёчкі з маіх дробных слёз,
Качаў ён каменні па маіх грудзях.

-- Міла мая, напраўда твая:

Цясаў я цёскі з белаі бярозкі,
А віў я вяроўкі з тонкай пянёчкі,
Пушчаў ручаёчкі з крыніцы ў раку,
Качаў я каменні з нівы на мяжу.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.196)

- а) Дзея чаго ў зачыне ідзе апісанне неверагоднага?
- б) Які мастацкі прыём бачны ў першых трох радках песні?
- в) *Дадаць*: Аўтар песні выкарыстаў паэтычны прыём увасаблення прадмета -- _____ .
- г) *Дадаць*: “Зачарпнуць з ракі вядро поўнае вады” – гэта ў народнай лірыцы сімвал _____ .
- д) Знайсці антытэзу ў тэксце.
- е) Вызначыць у тэксце песні свежыя нечаканыя метафары.
- ж) Знайсці сталыя эпітэты.
- з) Што стварае сугалоссе вершаваных радкоў?

7. Ці я ў лузе не каліна была?

Ці я ў полі не чырвона была?

Узялі мяне паламалі

Ды ў пучочак павязалі –

Така й доля мая.

Ці я ў лузе не травіца была?

Ці я ў лузе не зялёна была?

Узялі мяне пакасілі
І на сена пасушылі –
Така й доля мая.
Ці я ў полі не ячніца была?
Ці я ў полі не ядрона была?
Узялі мяне пажалі
І ў снапчкі павязалі –
Така й доля мая.
Ці я ў мамкі не дачушка была?
Ці я ў мамкі не дачушка была?
Узялі замуж аддалі,
Свет навек мне завязалі –
Така й доля мая.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.177-178)

- а) На якім прыёме пабудаваны амаль увесь тэкст?
- б) *Дадаць*: “Чырвоная каліна ў лузе (ці ў полі)” – традыцыйны сімвал _____ .
- в) *Дадаць*: Вытокам народнай паэтычнай эстэтыкі ў лірыцы заўсёды была і ёсць _____ .
- г) Што дапамагае стварэнню эмацыянальнага настрою песні?

8. – Знаю, знаю, мой міленькі, знаю,
Што ты мяне пакінуці мусіш.
Рана-позна да стаенькі ходзіш,
Шчыра-верна з конікам гаворыш,
Да па сем раз каню аброк даеш,
А па трэйчы да Дунаю водзіш.
-- Да не едзь, мой міленькі, не едзь –

Перасцялю дарожку хварастом.

-- Ой, есць у мяне конік вараненькі –

Пераскочыць твой гай зеляненькі.

-- Да не едзь, мой міленькі, не едзь ,–

Ой, хто табе вячэру згатуе?

-- Ой, у гаю зязюлька кукуе –

Да яна мне вячэру згатуе.

-- Ой, не едзь, мой міленькі, не едзь –

Хто табе пасцельку пасцэле?

-- Ой, у полі трава пуховая –

Да там жа мне пасцель гатовая.

-- Ой, не едзь, мой міленькі, не едзь –

Да хто тваю галоўку аплача?

-- У цёмным лесе чорны воран грача –

Да ён маю галоўку аплача.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.209)

а) На чым будуюцца сюжэт песні?

б) Якія рысы характару жонкі і мужа раскрываюцца ў песні?

Яна -- _____ , _____ , _____ , ён --
_____, _____ .

в) Што ў гэтым тэксце стварае асаблівы, прачулены і сардэчны тон,
якім вызначаецца лірычная песня?

г) Вызначыць у песні мастацкія вобразы, узятыя з прыроды, якія не
толькі развіваюць сюжэтную канву, але, у першую чаргу, ствараюць
карціну-фон да перажыванняў лірычнай гераіні?

9. Як пад гаем, гаем

Траўка зелянеіць.

За харошым мужам
Жонка маладзеіць.
Яна сваю долю
Штодзеньыхваліць:
“Луччы ж маёй долі
На ўсім свеце нету:
Я ўпіла, уела,
Добра ўхадзіла,
Усе свае леці
У песнях правадзіла”.
Як пад гаем, гаем
Траўка пасыхаіць.
За няўдалым мужам
Жонка пагібаіць.
Яна сваю долю
Штодзеньыхваліць:
“Хужы маёй долі
На ўсім свеце нету:
Ні ўпіла, ні уела,
Добра ні ўхадзіла,
Усе свае леці
У слязах правадзіла”.

(Н. Гілевіч Лірычныя песні. Беларускі фальклор
у сучасных запісах. Мн., 1976. – С.250)

- а) *Дадаць*: Кампазіцыя верша будуюцца па прынцыпу _____ .
Песенны верш складаецца з _____ ,
_____ будовы, але па сэнсу яны _____ .
- б) На якім прыёме будуюцца зачын?
- в) Вызначыць мастацкую ідэю твора.

10. У нядзельку параненьку

Стучыць-гручыць па масточку,
Стучыць-гручыць па залезным.
А хто ж бы там пастукаўся?
А хто ж бы там пагрукаўся?
Туды ішла сіротачка,
Туды ішла маленькая.
Сустрэў яе сам Госпад-Бог.
-- Куды бяжыш, сіротачка,
Куды бяжыш, маленькая?
-- Іду-бягу пагуляці,
Сваю мамачку паслухаці.
-- Бяжы, дзіця, у чыста поле,
У чыстым полі гаёк стаіць,
У тым гайку магілачка,
А ў магілачцы твая мамка.
Прыдзі к ёй паціхусеньку,
Гукні яе памалюсеньку:
-- А ўстань, устань, мая мамачка,
А ўстань, устань, мая родная,
Абуй жа мне босу ножачку,
Памый жа мне бела лічыка
І спляці мне русу косачку,
Дай жа мне белу кашулю.
-- Адступ, адступ, мае дзіцятка,
Адступ, адступ, маё мілае.
Ё ў цябе ў доме ліха мачыха:
Няхай табе ножку абуе,
Няхай табе лічка мые,
Няхай табе коску пляце,

Няхай табе кашулю дае.

-- Устань, устань, мая мамачка,

Устань, устань, мая родная,

Ліха мачыха – непрыятніца:

Ножку б'е – па ножцы б'е,

Лічка мае – па лічку б'е,

Коскі пляце – валасочкі рве,

Кашулю дае – праклінае:

“Бадай, дзіця, не знасiла,

Каб другую не прасiла”.

(Н. Гілевiч Лiрычныя песнi. Беларускi фальклор
у сучасных запiсах. Мн., 1976. – С.27- 28)

- а) Якой народнай прымаўцы адпавядае гэтая песня?
- б) Якая кампазіцыя галоўнай часткі песні?
- в) Які казачны фальклорны матыў чуецца ў тэксце песні?
- г) Што з'яўляецца эмацыянальнай кульмінацыяй твора?
- д) Знайсці ў тэксце песні выкарыстанне ўлюбёнага народнай лірыкай стылёвага прыёму адасаблення ад азначаемага слова (назоўніка)?
- е) Знайсці сінтаксічны прыём бяззлучнікавага спалучэння простых сказаў у складаназалежным сказе?
- ж) Знайсці ў тэксце песні зрашчэнні семантычна блізкіх слоў (дзеясловаў, назоўнікаў), якія ўзбагачаюць лексіку вершаванага тэксту, даюць высокі эстэтычны вынік.
- з) Вызначыць сталыя эпітэты.
- і) За кошт чаго дасягаецца сугалоссе радкоў, агульная эўфанічнасць твора?

Сацыяльна-бытавая лірыка

1. Выбраць правільныя адказы

У беларускай фалькларыстыцы да сацыяльна-бытавых адносяць песні

а) казацкія	ж) батрацкія
б) рэкруцкія	з) бурлацкія
в) салдацкія	і) прымацкія
г) антыпрыгонніцкія	к) любоўныя
д) жніўныя	л) турэмныя
е) чумацкія	м) пятроўскія

2. Дадаць

а) Найбольш даўнія, раннія запісы беларускіх сацыяльных песень можна знайсці ў кнізе _____ “_____” (_____ г.)

і ў зборніку _____ “_____” (_____ г.).

б) У XIX ст. беларускія народныя сацыяльныя песні збіралі і запісвалі

_____, _____, _____, _____, _____.

в) Упершыню вялікую колькасць сацыяльна-бытавых песень апублікаваў _____ у зборніку “_____”.

г) Асабліва каштоўныя і значныя публікацыі сацыяльна-бытавых песень здзейснілі _____, _____ і _____.

д) _____ прапанаваў класіфікацыю песень “па абставінах грамадскага жыцця” і “па абставінах сямейнага жыцця”.

е) Сацыяльна-бытавыя песні займаюць значнае месца ў зборніках _____ і _____, якія даследвалі песенную творчасць Піншчыны.

ж) Паслядоўнай навуковай класіфікацыяй песень адрозніваецца “Смоленский этнографический сборник” _____.

- з) У 1904 г. выдаў свой зборнік беларускіх народных песень (165 песень) _____ .
- і) У 1912 г. у Пецярбургу быў надрукаваны зборнік з нотнымі прыкладамі _____ .
- к) Асаблівай увагі заслугоўваюць зборнікі “Беларускія песні з нотамі” (1910), “Беларускія песні з нотамі” (1912), “Народны спеўнік” (1920) _____ .
- л) У 1915 г. у Петраградзе выйшла фальклорна-этнаграфічная праца А. І. Сербавы “_____” .
- м) У 1921 г. выйшаў “Беларускі спеўнік” _____ з нотамі на тры галасы.
- н) Беларускія народныя песні вострай сацыяльнай накіраванасці ўпершыню найбольш поўна былі сабраны і апублікаваны ў першым томе “Песень беларускага народа” (1940), складзеныя _____ . Складальнік сістэматызаваў гэтыя песні па наступных раздзелах: _____ , _____ , _____ , _____ , _____ .
- о) Песні, якія адлюстроўвалі паднявольную працу жанчыны ў перыяд прыгонніцтва, уключаны ў зборнік “_____” (1940) складзены Э. Галубком, Я. Калечыцам і Н. Багдановіч.
- р) У другім том чатырохтомнага выдання Р. Р. Шырмы “Беларускія народныя песні” ўключана _____ сацыяльна-бытавых песень.
- с) Лепшыя ўзоры сацыяльна-бытавой лірыкі апублікаваў Г. І. Цітовіч у “_____” .
- т) Сацыяльна-бытавыя песні ўвайшлі ў зборнікі _____ “Песні сямі вёсак” (1973) і “Лірычныя песні” (1976).
- У) Упершыню прааналізаваў асобныя віды сацыяльна-бытавых песень у сваёй працы “Беларусы” _____ .

3. Визначыць адпаведнасць

Аўтары	Працы
А. К. П. Кабашнікаў	1. “Беларускія сацыяльна-бытавыя песні” (1981)
Б. Н. С. Гілевіч	2. “Наша родная песня” (1968)
В. Г. А. Пятроўская	3. “Ад традыцыйнага фальклору да рэвалюцыйнай паэзіі” (1969)
Г. І. К. Цішчанка	4. “Беларуская народная песня” (1977)
Д. Л. С. Мухарынская	5. “Паэтыка беларускай народнай лірыкі” (1975)
	6. “Беларуская народнапаэтычная творчасць” (1979)

4. Визначыць з прыведзеных песень казацкія, рэкруцкія і салдацкія, чумацкія, антыпрыгонніцкія, бурлацкія, батрацкія і прымацкія

1. А ты сонейка, сонейка!

Не бывала ты ў найме,
Не спагадаеш жа па мне.
Каб ты ў найме бывала,
Тагды б па мне спагадала,
Тагды б борздзенька ўсходзіла
І раненька заходзіла.
Ды дзіўна ж ты, сірацінка,
О, ці ж я ў гэтым вінна?
Вінна твая гаспадыня.
Хоць я рана ўзыйду,
Ужо на ніўцы цябе знайду.
Хоць я позненька зайду,
На ніўцы яшчэ цябе кіну.

(Я. Плашчынскі Аб жніўных абрадах і
песнях // Маладняк. 1925. № 6 С.78)

2. Сястрыцы сабраліся

Брата выпраўляці, эй!
У паход за казакамі
Волю здабываць.
Падняліся з поўначы
Буйныя вятры, эй!
Збіраліся ватагамі
На падбор ямцы.
Сабраліся ўдалыя,
Што цвет, малайцы, эй!
На конях асёдланых
Быстры сакалы.
Старшыны паперадзе,
Гарачаць каней, эй!
За імі казачэнькі
Строюцца бадрэй.
Падняліся магутныя
Сілы дужыя, эй!
Пайшлі з казачэнькамі
Сябры дружныя.
Бывайце здаровенькі,
Вы, малойчыкі, эй!
Бывайце жывенькія,
Вы, казачэнькі.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.230)

3. Бадай пана не хавалі,
Штоб сабакі разарвалі.
Пахавалі пры даліне,
Штоб па пану ваўкі вылі,

Бадай пана громы ўбілі,
Як мы ручкі затамілі.

(П. Шейн Материалы для изучения быта и языка русского
населения Северо-Западного края. СПб., 1887. Т.1 Ч.1 С.254)

4. Сталася ў нас навіна –
Клічуць войта да двара.
Будуць яму талкаваць,
Каго ў рэкруты забраці.
Бо, узяўшы багача,
Багач выкупіцца,
А ўзяўшы дварака,
Дварак выпрасіцца.
А дзе пяць – там не браць,
Дзе чатыры – не бяры.
Трэба ўзяці такога,
Што не мае нікога:
Ані бацькі, ані маці –
Блукаецца, як цяляце.
Мае сястру адну,
Але і тая ў двары
Служыць у пана.
Сястра пра тое пачула,
Свайму брату шапнула:
-- Уцякай, браце, у цёмны лес,
Войт упіўся, як той пес,
Ідзе дзесятнікам казаці,
Табе дыбы каваці.

(Песні Беласточчыны: БНТ. Мн., 1997. С.199, №405)

5. Прыляцелі гусі
 З далёкага краю,
 Узмуцілі ваду
 На ціхім Дунаю.
 -- Пачакайце, гусі,
 Я ў вас запытаю:
 Ці не з таго краю,
 Адкуль мужа маю?
 Ці ён там запіўся,
 Ці ён загуляўся,
 Ці з гора-пячалі
 Ў чужы край забраўся?
 -- Ён жа не запіўся,
 Ён не загуляўся,
 З гора ды пячалі
 У чужы край забраўся.
 Ой, у полі жыта
 Золатам абліта,
 Пад белай бярозай
 Ляжыць казак убіты...

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.172)

6. Яшчэ бурлак не паслаўся,
 А хазяін ўжэ праспаўся:
 -- Годзе, бурлак, годзе спаці,
 Пара валы напасаці.
 Як стаў бурлак сабірацца,
 Так не ва што абувацца.
 -- Ой, на дварэ мароз люты,
 Ідзі, бурлак, не абуты.

7. Ой, на рынку, на рыначку
Там піў чумак гарэлачку,
Там п'е чумак і гуляе,
Таварышаў напавае.
Прапіў чумак жупан-шубу,
П'е гарэлку на ўсю губу.
Там піў чумак да й напіўся,
На столічак паваліўся,
Да й лёг чумак, да й заснуў.
Шынкарачка вельмі ўдала
Чумаковы грошы ўкрала,
Ўкрала грошы з кашальком.
Ой, спаў чумак да й праспаўся,
Ля кішэні завіхаўся,
А ў кішэні грошай няма.
Ёсць у мяне квач-мазніца,
Будзе на што пахмяліцца
Маладому чумаку.
-- Шынкарачка, шэльма ўдала,
Нашто мае грошы ўкрала?
Шынкарачка аж клянецца,
Завярнецца ды смяецца
Ды з чумака-дурака.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.383)

8. А сястра раду слыхала,
Пайшла брату сказала.
А брат сястры не слухаў,

У каханкі начаваў.
У каханкі начаваў,
Сапог з ножак не скідаў.
Сапог з ножак не скідаў
І шапачкі не знімаў.
І шапачкі не знімаў,
Ён чутненька там спаў.
Соцкі з войтам у камору,
А маладзец у стадолу.
А маладзец на страху,
Соцкі з войтам – за нагу.
Красна маладца ўзялі,
Назад рукі завязалі.
Назад рукі завязалі,
За фурманкаю паслалі.
Пару коней прыслалі:
-- Садзісь, рэкрут, у сані.
Ад'язджае ад ганка:
-- Прашчай мяне, каханка,
Ад'язджае ад двара:
-- Прашчай мілая радня.
Ад'язджае ад варот:
-- Прашчай мяне, увесь народ.
Прыязджае ў гарадзец
Слаўны рэкрут-маладзец.
Як увідзелі жаўнеры:
-- Ступай, рэкрут, да меры.
Рэкрут меры не дайшоў
І з прыёму вон пайшоў.
Барын з сумаю прыйшоў,

Рэкрут меру перайшоў.
Краснага маладца забралі,
Памінай, маці, як звалі.
Не вярнуцца маладцу,
Як каменю з калодцу.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.48-49)

9. Выйшла дзеўка, паглядзела,
Жалю нарабіла:
-- Чаму ў цябе, чумачэнька,
Сарочка не бела?
-- Як жа яна будзе бела –
Ўжэ сёма нядзеля:
Маці стара, сястра мала,
Дзяўчына нясмела.
Перабрыду быстру рэчку,
Сяду ў беражочку,
Вымыю я, выкачаю
Чумаку сарочку.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.278)

10. Горка доля, ты батрацкая,
Гарпашная, жабрацкая.
Праца цяжкая, нязмерная,
Мазалёвая, сіберная.
На прыбыткі да на панскія,
На папоўскія, дваранскія.
Гэй, збірайся, хлопцы жвавыя,
На расправы, на крывавыя.
На расправы – пажарышчамі,

Ад маёнткаў папалішчамі.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.258)

11. Ой, не судзі мне, Божа, року даслужыці,
Ой, то ўжэ ж не буду па службе хадзіці,
Бо хлеб заслужоны ўсюды вымаўлены:
Укроіць кусочак, як кляновы лісточак.
Ой, шчэ папытае, ці ўсё я з'ела?
Як я яго краю, цяжанька ўздыхаю.
Як я яго ўкушу, заплакаці мушу.
Не з'ем я у хаце, а з'ем за дзвярыма,
Не з'ем я з вадою, прамачу слязою.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.257-258)

12. На другі дзень Кацярына
Нясе абед рана,
Накрычала, набурчала,
Што наараў мала.
Ды прынесла Кацярына
Лебяды без солі.
Нешчаслівы прымачэнька, --
Ўрадзіўся без долі.

(Сацыяльна-бытавыя песні. С.270)

БАЛАДЫ

I. *Ланцуговыя заданні*

Выбраць правільны адказ

- 1) Першым з нашых землякоў, хто захапіўся літаратурнымі баладамі заходніх паэтаў і зрабіў спробу высветліць вытокі гэтага жанру і яго прыроду, у тым ліку ў народнай творчасці, быў
 - а) Ян Чачот
 - б) Адам Міцкевіч
 - в) Тамаш Зан
 - г) Францішак Багушэвіч
- 2) У сваёй прадмове да тома “_____” ён разгледзіў і бытаванне фальклорных балад, і станаўленне балады літаратурнай.
- 3) _____ у сваёй прадмове да _____ прааналізаваў вытокі балады, яе нападзенне ў традыцыях розных народаў і паказаў _____ баладу як узорную ў гэтым жанры.
- 4) _____ вылучыў асноўную рысу твораў гэтага жанру _____.

II. *Дадаць*

- 1) Згодна даследаванням славацкага фалькларыста Й. Горака, у Еўропе гістарычна склалася 7 баладных акруг: 1) _____, 2) _____, 3) _____, 4) _____, 5) _____, 6) _____, 7) _____.
- 2) Балада – гэта _____.

3) Міжнародны каталог еўрапейскіх балад уключае 11 асобных раздзелаў, якія ў сваю чаргу маюць мноства падраздзелаў. Падзел праводзіцца пераважна па тэматычнаму прынцыпу:

- 1) _____, 2) _____, 3) _____,
4) _____, 5) _____, 6) _____,
7) _____, 8) _____, 9) _____,
10) _____, 11) _____.

4) Падзел балад паводле даследчыцы Л. М. Салавей: “ _____ ”,
“ _____ ”, “ _____ ”, “ _____ ”,
“ _____ ”.

5) Беларускія балады з гістарычнымі матывамі можна аб’яднаць у наступныя тэматычныя групы: 1) _____, 2) _____, 3) _____, 4) _____.

III. Вызначыць з прыведзеных тэкстаў (або ўрыўкаў) балад, да якога раздзелу яны адносяцца:

- А. Балада з міфалагічнымі матывамі
- Б. Балада з гістарычнымі матывамі
- В. Балада навелістычная

1. Было ў маткі тры дачушкі,
Пайшлі яны ўсе тры ў ягадкі.
Бяруць яны не ўзгінаюцца,
А ўзагнуцца – змяркаецца!
Будзем, сёстры, начаваці,
Ды агеньчык раскладаці.
Самабольша – па вадзіцу,

Селядорша – дрывец збіраць.
[Селядорша – дрывец збіраць],
Самаменша – па агеньчык.
Што па ваду – ўтапілася,
Што па дрова – звяры з’елі.
Што па агеньчык – татары ўзялі,
[Татары ўзялі], ў свой край павязлі.
Як дачулася іх стара маці,
Стала плакаць і рыдаці:
“Не так жаль тае, што ўтапілася,
Не так жаль тае, што звяры з’елі,
Як жаль тае, што татары ўзялі,
[Татары ўзялі], ў свой край павязлі.
Што ўтапілася – рыбаловы зловяць,
Што звяры з’елі – косці знойдуць,
А татары ўзялі, ў свой край павязлі –
[Навек з родам разлучылі].
Ой, скінуся я зязюлькаю,
Ой, скінуся я шэранькаю,
Да палячу ў татарскі сад,
Да сяду на татарскім саду,
Закукую вельмі голасна,
Да заплачу вельмі жаласна,
Ці не выйдзе татарачка,
Татарачка – мая дачка”.
Ажно татары коні куюць,
“Татарачка” падкоўкі падносіць.
Увайшла ў хату да мужа просіць:
-- Дай мне, мілы, цясовых вядзерац.
[Дай мне, мілы, цясовых вядзерац],

То я пайду па вадзіцу.
Яго матка перасцерагла:
-- Не давай, сыноч, цясовых вядзерац.
[Не давай, сыноч, цясовых вядзерац],
Бо яна пойдзе утопіцца.
Бо зязюлька к саду прылятае,
К яе сэрцу нуда прылягае.
-- Дай мне, мілы, шаўковых путаў,
То я пайду цялят прыпінаць.
-- Не давай, сыноч, шаўковых путаў,
Бо яна пойдзе павесіцца.
Бо зязюлька к саду прылятае,
То к яе сэрцу нуда прылягае.
-- Дай мне, мілы, вострага нажа,
То я пайду да шкатулы.
Да адрэжу тры кашулі,
Сабе, табе і малому дзіцяці.
Не папала ў палаценца,
Да папала ў шчыра сэрца.
-- Ці я ж табе, сыноч, не казала,
Ці я ж цябе, сыноч, не перасцерагала?
Бо зязюлька з саду не злятала,
Бо к яе сэрцу нуда прыпадала.
Пахавай яе, сыноч, на высокай гары,
Каб ёй былі відны мацерыны краі.

(АІМЭФ, ф.13, воп. 5, спр.2, арк. 4-5)

2. – Маладая маладзіца,
Да вазьмі хмелю жменю,
Да другую ячменю,

Навары піва п'яна,
А упой мужа дужа,
Да вязі ў чыста поле,
Да палажы пад бярозай,
Абцягні саломкаю,
Да падпалі лучынкаю.
Сама выйдзі на вулачку,
Крыкні, гукні ратуначку:
“Здаецца, і дож ня быў,
Здаецца, і гром не грымеў –
Майго мужа пярун забіў,
Маланнёй падпаліў”.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя, уступ. арт.
і камент. Л. М. Салавей. Мн., 1977. Кн.1, С.408-409)

3. Ах, некаму ж па малойцу плакаць!
Закукавала шэра зязюля ў барочку,
А зачула родна маманька ў дамочку.
Ажно яе цела абмярцвела,
Падламіліся ножанькі ў яе,
Затрасліся белы ручанькі ў яе.
Прыляцела шэрай птушачкай к яму,
А сазвала перапёлачак к яму,
Стала плакаць у галованьках яго.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя, уступ. арт.
і камент. Л. М. Салавей. Мн., 1977. Кн.1, С.159, №101)

4. Цераз рэчушку, цераз быструю
Там ляжыць, ляжыць брусся цёсана.
Ой, туды ішоў брацец з сястрою,

Ох, і брат перайшоў, сястра ўтонула,
(Сястра ўтонула), рэч прамовіла:
-- Ты не еш, брацец, рыбы-бялугі,
Рыба-бялуга – да то цела маё.
Не пей, брацец, з мора вады,
А ў моры вада – да то кроў мая.
Ты не еш брацец, ты малініцы,
А малініца – да то губы мае.
Ты не еш брацец, ты смародзіны,
А смародзіна – да то глаза мае.
Не 'ббівай, брацец, зямчужнай расы,
Зямчужная раса – да то слёзы мае.
Не тапчы брацец, шалковай травы,
Шалкова трава – то каса мая.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя, уступ. арт.
і камент. Л. М. Салавей. Мн., 1977. Кн.1, С.109, №295)

5. А там кроў плыве ды Дунай-ракой,
А ваўкі грызуць белы костачкі.
Там агні гараць, там катлы кіпяць
І татары стаяць, палон дзелаючы,
Палон дзелаючы, падзяляючы,
Дзяцей з маткамі разлучаючы.
Дасталася сястра брату-“патурчаніну”,
Сястра брату, цешча зяцю-басурманіну.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя напеваў, уступ.
арт. Т. А. Дубковай Мн., 1977. Кн.2, С.60-62, №588)

6. Як пайшоў сын Даніла да шкатулы сваёй,
А ў шкатуле яго грошы ў цэласці ляжаць;

Як пайшоў сын Даніла да шафы сваёй,
А ў шафе яго сукні ў цэласці вісяць;
Як пайшоў сын Даніла да клеці сваёй,
А ў клеці яго мяды пазаплеснівалі;
Як пайшоў сын Даніла да стайні сваёй,
А ў стайні яго коні пазачэсаваны;
Як пайшоў сын Даніла да святліцы сваёй,
А ў святліцы дзве сястрыцы дробны слёзкі ліюць;
Як пайшоў сын Даніла да пякарні сваёй,
А ў пякарні Кацярына без галовачкі ляжыць,
Недалёка Кацярыны дамаверка стаіць;
Як пайшоў сын Даніла да палацу свайго,
А ў палацы стара маці ў крэсле сядзіць,
Сына яго маленькага на руках дзяржыць.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя напеваў, уступ.
арт. Т. А. Дубковай Мн., 1977. Кн.2, С.354-355, №863)

7. Ой на моры, на Дунаі

Панна з туркамі у карты грае,
Да бацюхны лісты піша:
-- Мой бацюхна, мой родненькі,
Выкуп мяне з нявольнікі,
З цяжолінькай работачкі!
Бацька дае, не жалуе
Трыццаць валоў і чатыры.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя, уступ. арт.
і камент. Л. М. Салавей. Мн., 1977. Кн.1, С.674, №511)

8. А ў полі, у полі пад грушачкаю,

Там стаяла ложа з падушачкаю. (2 р.)

Да на той жа ложы каралевіч ляжыць.

Прышла да яго каралеўна яго:

-- Ой устань, каралевіч, устань, не ляжы,

Бо ўжо тваё войска туркі абнялі.

-- Няхай абнімаюць, як самі знаюць,

Баляць мае ногі, па гарах ходзячы,

Забалелі рукі, цягнуць лукі,

Баляць мае вушы, стогны чуючы,

Баляць мае вочы, на кроў гледзячы.

(Балады: У 2 кн. / Уклад., сістэматызацыя напеваў, уступ.
арт. Т. А. Дубковай Мн., 1977. Кн.2, С.84, №613)

ПРЫПЕЎКІ

I. *Выбраць правільны(ыя) адказ(ы).*

- 1) Прыпеўка – гэта жанр у фальклору адзін з самых
 - а) маладых
 - б) старых
- 2) Прыпеўка – гэта песенная мініяцюра, песенька
 - а) аднастрофная
 - б) шматстрофная
- 3) Прыпеўка можа быць
 - а) двухрадковай
 - б) пяцірадковай
 - в) чатырохрадковай
 - г) васьмірадковай
 - д) шасцірадковай
- 4) Прыпеўка з’яўляецца па змесце і форме творам
 - а) незакончаным
 - б) закончаным

II. *Дадаць*

- 1) Першае ўпамінанне пра прыпеўкі адносіцца да _____ гг.
_____ ст.
- 2) Прыпеўка была адзіным жанрам фальклору, збіранне і вывучэнне якога пачалося _____ з узнікненнем.
- 3) Прыпеўка цесна звязана з _____ .

- 4) Самае першае ўпамінанне пра беларускія прыпеўкі можна знайсці ў кнізе _____ “_____” _____ г.
- 5) Упершыню самы значны па колькасці зборнік прыпевак “_____” сабраў _____, але гэты зборнік выйшаў толькі ў 1911 г.
- 6) Прыпеўкі змешчаны і ў “Матэрыялах...”, _____, “Беларускім зборніку” _____, “Смаленскім этнаграфічным зборніку” _____.

III. Вывзначыць адпаведнасць

Зборнікі	Аўтары
А. “Прыпеўкі”	1. В. Астановіч
Б. “Беларускае частушка”	2. П. Станіч
В. “Беларускія прыпеўкі”	3. В. Ластоўскі
Г. “Сучасныя народныя песні і частушкі”	4. П. Ахрыменка

IV. Выкрэсліць няправільны адказ

а) Аўтар уступнага артыкула да тома “Прыпеўкі” (БНТ)

- 1) І. К. Цішчанка
- 2) Г. А. Пятроўская

б) Першы спецыяльны зборнік беларускіх прыпевак “Беларускія частушкі” быў выдадзены

- 1) у 1960 г.
- 2) у 1970 г.

в) У гэтым зборніку было змешчана

- 1) 935 тэкстаў

2) 736 тэкстаў

г) Самы поўны збор беларускіх прыпевак апублікаваны ў асобным томе “Прыпеўкі” (БНТ)

- 1) Аўтар уступнага артыкула І. К. Цішчанка, аўтар музычнай часткі Л. М. Фёдараў.
- 2) Аўтар уступнага артыкула К. П. Кабашнікаў, аўтар музычнай часткі А. Ціхановіч.

V. *Выбраць правільны адказ*

Аўтарам манаграфіі “Паэтычны свет прыпеўкі” (2000 г.) з’яўляецца

- 1) М. Старшынаў
- 2) А. Кулагіна
- 3) Л. Астафьева

VI. *Сістэматызаваць приведзеныя прыпеўкі па наступных групам:*

1) “высмейванне гультаёў”	9) “пра музыкаў”
2) “высмейванне п’янства”	10) “узаемныя кпіны хлопцаў і дзяўчат”
3) “прыпеўкі пра каханне”	11) “пра адыходнікаў-сялян”
4) “замужняе жыццё”	12) “пра рэкрутчыну і салдатчыну”
5) “пра мужа-п’яніцу”	13) “прыпеўкі савецкага часу”
6) “сцерпіцца-злюбіцца”	14) “Вялікая Айчынная вайна”
7) “стары-маладая”	15) “прыпеўкі, якія спяваюць у любы час”
8) “пра саперніцу (саперніка)”	16) “сучаснае жыццё”

А. Нашы хлопцы хвастуны,

На пяцёх адны штаны.

Як гуляць збіраюцца,

За штаны ругаюцца.

(Прыпеўкі: БНТ, С.45, №102)

Мы чужыя хаты крылі,

А свае някрытыя.

Чужых дзевак мы любілі,

А свае забытыя.

(Прыпеўкі: БНТ, С.46, №112)

Б. Я шла, а мне насустрач

Падружачка з дарагім.

“Добры вечар” я сказала

І дала дарогу ім.

(Прыпеўкі: БНТ, С.82, №380)

В. Я скакала, драпацела,

За старога не хацела,

Бо ў старога барада,

А я дзеўка малада.

(Прыпеўкі: БНТ, С.59, №204)

Ты – стар, я – молада,

Вязі мяне да горада,

У горадзе прадасі,

Піражочкаў паясі.

(Прыпеўкі: БНТ, С.42, №82)

Г. Ты іграеш весяло,

Цябе хваліць ўсё сяло,

Цябе хваліць мая маці:

-- Расхарошы будзе зяць.

(Прыпеўкі: БНТ, С.52, №153)

Д. Каб я знала, каб я знала,
Дзе мне замужам бываць,
Памагла б я той свякроўцы
Хоць капусту паліваць.

(Прыпеўкі: БНТ, С.58, №199)

Ой, вялікае мне гора,
Пайшла замуж маладой я.
Чужой матцы на паругу,
Чужым дзецям за прыслугу.

(Прыпеўкі: БНТ, С.60, №210)

Чужа матка ліхадзейка,
Чужы бацька ліхадзей,
На работу гоняць рана,
А з работы папазней.

(Прыпеўкі: БНТ, С.60, №211)

Е. А я рабіць не хачу
І жаць не сагнуся,
А як пайду танцаваць,
Вось дзе пакажуся.

(Прыпеўкі: БНТ, С.38, №52)

Мая мілка лёгка скача,
Лёгка полечку вядзе,
За кроснамі сядзіць плача,

Ніткі ў бёрда не ўвядзе.

(Прыпеўкі: БНТ, С.38, №55)

Ж. – Ты – Матрона, я – Тамаш,

Пойдзем разам на кірмаш,

А з кірмашу – ў кабачок,

Вып'ем водачкі кручок.

(Прыпеўкі: БНТ, С.42, №81)

За што мяне, мілы, б'еш,

За якія ўчынкі?

Я не многа прапіла –

Чатыры пачынкi.

Я чатыры прапіла

І чатыры маю.

А на тыя астальныя

Яшчэ загуляю.

(Прыпеўкі: БНТ, С.39, №61)

3. А рыбачка-плотачка,

Люблю цябе, котачка,

Што ты лёгка танцуеш,

Чаравічкі не псуеш.

(Прыпеўкі: БНТ, С.56, №181-182)

У маёй у родненькай

Сарафанчык модненькі,

На падоле галуны,

Каб любілі хвастуны.

(Прыпеўкі: БНТ, С.49, №130)

-- Ой, чаму ў цябе, дзяўчынка,
Вусны салодзенькі?
-- Пакрапіла маці мёдам
Для цябе, міленькі!
Дзяўчыначка, мая любя,
Мядовая твая губа.
Адзін разок пацалую –
Тры дні ў роце мядок чую.
Каму Вася проста Вася,
А мне Васечка.
Каму Вася нехарошы,
А мне красачка.

(Прыпеўкі: БНТ, С49-51, №130-132)

І. Мяне маці гадала,
За п'яніцу аддала.
П'яніца дужа п'е,
Прыдзе дамоў мяне б'е.
А ты п'яніца-прапой,
Нажыла я з табой:
Піпку курыш, водку п'еш,
Дзевак любіш, мяне б'еш.

(Прыпеўкі: БНТ, С.59, №295, 207)

К. Падаіла я карову
Ў новую даёначку.
Слава Богу, прывыкаю
Я к свайму мілёначку.
Было топкае балота,
Цяпер суханькі лужок.

Быў далёкі, незнаёмы,
Цяпер міленькі дружок.

(Прыпеўкі: БНТ, С.71, №297-298)

Л. Вышывала я платочак,
Беражочкі лапіла.
Пайшоў мілы у салдаты –
Сем гадочкаў плакала.

(Прыпеўкі: БНТ, С.33, №18)

Ах ты, міленькі ты мой,
Мы апошні год з табой:
Цябе ў салдацікі здадуць,
Мяне замуж аддадуць.

(Прыпеўкі: БНТ, С.31, №3)

М. Бацька дома рабатае,
Сын у Піцеры жыве,
Бацька грошы ажыдае,
Сын у апорачках ідзе.
З гаспадаром разлічыўся,
Ні граша не атрымаў.
Я з канторушкі пайшоў,
Кулаком слёзы уцёр.

(Прыпеўкі: БНТ, С.83, №389-390)

Н. Красна вішня і маліна,
А сцяг Леніна красней.
Вырасла мая краіна,
Хораша жывецца ў ей.

(Прыпеўкі: БНТ, С.95, №457)

Нашы бабы, як валы,
Цэлы дзень цягаюць плуг.
Атрымоўваюць калы:
Валачы адна за двух.

(Народ спявае пра сябе. Мн., 1994. С.87)

О. Прэцца гадзіна з Берліна,

Лезе з намі ваяваць.
Мы скаціне, той дубіне,
Будзем ногі адсякаць.

(Прыпеўкі: БНТ, С.129, №729)

Ад мяцеліцы з траншэяў
Пабяжыць фашыст у дом,
Будзе холадна – сагрэем
Партызанскім аганьком.

(Прыпеўкі: БНТ, С.135, №781)

Адзін лапаць, адзін бот
На траіх фашыстаў.
Партызанскі кулямёт
Сцэле катаў лістам.

(Прыпеўкі: БНТ, С.136, №785)

П. І ўчора гарох,

І сягоння гарох.
Прыйдзі, прыйдзі, мой міленькі,
Хаця раз на парог.

І ўчора галушкі,
І сягоння галушкі.
Прыйдзі, прыйдзі, мой міленькі,
Хаця раз на падушкі.
І ўчора кулеш,
І сягоння кулеш.
Прыйдзі, прыйдзі, мой міленькі,
Хаця сэрца пацеш.
І сёння куцця,
І заўтра куцця.
Прыйдзі, прыйдзі, мой міленькі,
Пагаворым хаця.

(Прыпеўкі: БНТ, С.191, №1206-1207)

Цераз сад-вінаград
Пагнала цялятка.
Туды маё сэрца рвецца,
Дзе мілога хатка.
Цераз сад-вінаград
Пагнала індыка.
Туды маё сэрца рвецца,
Дзе граюць музыкі.

(Прыпеўкі: БНТ, С.197, №1233)

Цераз плот-агарод
Расце кусцік мяты.
А хто любіў ды пакінуў,
Каб адсохлі пяты.

(Прыпеўкі: БНТ, С.197, №1231)

Пусці, маці, на вуліцу –
Хаця я прайдуся.
Усіх хлопцаў затуманю
Ды й назад вярнуся.

(Прыпеўкі: БНТ, С.191, №1208)

Чыё гэта бычання
На полі рыкае?
Ці не таго гультая,
Што жонкі не мае?

(Прыпеўкі: БНТ, С.195, №1223)

Я па кладачцы ішла –
Баціначкі ляпалі.
Мяне замуж аддавалі –
Ухажоры плакалі.

(Прыпеўкі: БНТ, С.233, №1559)

Р. У гародзе парнікі,
Пад акном акацыя,
От, каб так раслі гуркі,
Як расце інфляцыя.

У настаўніка Пятрова
Трэці год няма абновы.
Былы двоечнік-балбес
Змяніў трэці “Мерседзес”.

А мой мілы – бізнесмен,
А я – бізнесменачка.

Цэлы год ён працаваў
На маю сукеначку.
Гусі з выраю ляцелі,
Каля возера паселі.
Тут нукліды, там нітраты –
Уцякай ад роднай хаты.

Сон прысніўся, лёгка стала
Старшыні Міколу.
Малако ў кароў прапала –
Дояць кока-колу!

Ля кудлатае Яніны
Ўюцца хлопцы, як вужы.
Бацька сотую машыну
Прыганяе з-за мяжы.

Не хадзіце, дзеўкі, замуж,
За Міхала з Янкам.
А ідзіце за таго,
Хто кіруе банкам.

(Народ спявае пра сябе. Мн., 1994. №8, 20, 31, 32, 194, 200,
242, 269, 284)

ПРЫКАЗКІ, ПРЫМАЎКІ, ВЫСЛОЎІ

I. *Дадаць*

а) Прыказкай называецца лаканічнае, часцей за ўсё вобразнае ўстойлівае выслоўе з _____ зместам, якое мае _____ і _____ сэнс. У прыказцы выказваецца _____ думка, якая можа асацыятыўна характарызаваць разнастайныя з’явы, дзякуючы шырокім _____.

б) У адрозненне ад прыказкі, прымаўка характарызуецца _____ думкі, яна не мае такога _____ значэння, сэнс прымаўкі можна зразумець толькі ў канкрэтным _____.

в) Выслоўе альбо парэмія як у многім сінанімічныя паняцці з шырокім полем значэнняў, куды ўключаюцца і фразеалагізмы, і прыказкі, а таксама: _____, _____, _____, _____, _____ і інш.

II. *Выбраць правільны адказ*

Аўтар “Сборника белорусских пословиц» (СПб, 1874)

а) І. І. Насовіч

б) К. П. Кабашнікаў

в) Г. А. Пермякоў

г) М. Я. Грынблат

III. *Закрэсліць няправільныя адказы*

Аўтарам кнігі “Малыя жанры беларускага фальклору ў славянскім кантэксте” (Мн., 1998) з’яўляецца

1) К. П. Кабашнікаў

2) Т. В. Валодзіна

З) М. Я. Грынблат

IV. Размеркаваць прыказкі па прапануемых тэматычных падгрупах:

- а) “патрыятычныя”
- б) “фаталістычныя”
- в) ”працоўныя”
- г) “антыпрыгонніцкія”
- д) “прыказкі, якія адлюстроўваюць надзеі людзей на Бога”
- е) “прыказкі пра каханне”
- ж) “пра сямейнае жыццё”
- з) “пра бацькоў і дзяцей”
- і) “прыказкі, прысвечаныя маці”
- к) “улучанасці чалавека ў грамаду”
- л) “добрыя якасці – дрэнныя якасці”
- м) “аб сутнасці і сэнсе чалавечага жыцця”
- н) “пра сяброўства”

- 1. “Хлеб казаў: кідай стрэльбу і вуду, то я ў цябе буду”.
- 2. “Што ўмееш, за плячыма не носіш”.
- 3. “Кожнаму свой куток мілы”.
- 4. “Бачыць Бог з неба, што каму трэба”.
- 5. “У Бога ўсяго многа”.
- 6. “Трэба жыць, як набяжыць”.
- 7. “Богу маліся, а сам працуй, бо згаладуеш”.
- 8. “Што людзям, то і нам”.
- 9. “Пугай абуха не перашыбеш”.
- 10. “Каня глядзяць па лецях, а чалавека – па яго працы”.
- 11. “Толькі й гора пану, што живот баліць”.
- 12. “Усе пад Богам ходзім”.

13. “Паны як паны, ды падпанкі жыць не даюць”.
14. “Чужбіна не родная матка: хлеба не дасць”.
15. “Век пражыць – не кашулю пашыць”.
16. “Нарабіў ліха – не чакай дабра”.
17. “Шчасце не конь – у аглоблі не запражэш”.
18. “Да пяці год пястуй дзіця, як ячка; з сямі – пасі, як авечку – тады выйдзе на чалавечка”.
19. “Птушка рада вясне, а дзіця – маці”.
20. “Сава не ўродзіць сокала”.
21. “Якое карэнне, такое і насенне”.
22. “Сілаю не быць мілаю”.
23. “Як гукнеш, так і адзавецца”.
24. “Шчыраму сэрцу і чужая болька колка”.
25. “Без сонейка свету не быць, без мілага нельга жыць”.
26. “Сэрцу не падкажаш”.
27. “Нашто клад, калі ў сям’і лад”.
28. “Дружна і горы раўняюць”.
29. “Смерць і жонка ад Бога прызначона”.
30. “Ненадзейны друг страшней лютага ворага”.
31. “Якое дрэва, такі і клін, які бацька, такі і сын”.
32. “Маці то і да пекла трапіць”.
33. “Моцны статак чарадою, а людзі грамадою”.
34. “Няпраўдай свет пройдзеш, назад не вернешся”.
35. “Адзін дасуж, да не дуж”.
36. “Гаварыла свіння, што даўно б каралём была, але лыч не пускае”.
37. “Калі робіш укупе – не баліць у пупе”.
38. “Дзе маці плача, там рэкі цякуць, дзе сястра плача, там ручайкі бягуць, дзе жонка плача, там расы няма”.
39. “Толькі там Бог, дзе любоў”.

ЗАГАДКИ

I. *Дадаць*

- 1) Да найбольш ранніх публікацый беларускіх загадак адносяцца загадкі, змешчаныя ў газеце “_____” за _____ г. №9 (56 запісаў).
- 2) Пачынаючы з другой паловы _____ ст. загадкі ўсё больш прыцягваюць увагу збіральнікаў беларускага фальклору.
- 3) У пачатку 50-х гг. XIX ст. публікуюцца беларускія загадкі, запісаныя _____, _____ і інш.
- 4) У 1866 г. выходзіць у свет “_____” пад рэдакцыяй П. А. Гільтэбрандта (Вільня, 1866; Вып.1), дзе змешчаны 93 запісы беларускіх загадак.
- 5) Вядомы збіральнік беларускага фальклору І. І. Насовіч у 1869 г. выдае ў Санкт-Пецярбургу свой зборнік _____, у які ўключана каля 80 беларускіх загадак.
- 6) Самы багаты збор беларускіх загадак належыць выдатнаму беларускаму этнографу і фалькларысту _____. У сваім “_____” ён публікуе 451 беларускую загадку, а ў “Материалах по этнографии Гродненской губернии” яшчэ _____. Усяго _____ надрукавана каля _____ загадак.
- 7) У “Матэрыялах ...” П. Шэйна змешчана _____ народных загадак.
- 8) У 1898 г. выйшаў першы зборнік беларускіх загадак _____ “_____”.
- 9) У 1905 г. 207 беларускіх загадак публікуе _____ на старонках часопіса “Живая старина” (СПб, 1905).
- 10) У 4-ым томе фундаментальнай працы _____ “Люди беларускі на Русі Літоўскай” змешчана каля 600 загадак.

II. Вывзначыць адпаведнасць

Аўтары	Зборнікі
А. Рыбнікава М. А.	1) “Беларускія народныя песні, загадкі і прыказкі” (Мн., 1997)
Б. Шырма Р. Р.	2) “Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі” (Мн., 1958)
В. Рапановіч Я.	3) “Загадкі” (М.-Л., 1932)
Г. Гурскі А. І.	4) “Беларускія загадкі, прыказкі і прымаўкі” (Мн., 1961)
Д. Ахрыменка П. П.	5) “Загадкі” (Мн., 1969)

III. Дадаць

Паводле гісторыка-тэматычнай класіфікацыі загадкі падзяляюцца на дзве вялікія групы: _____ і _____.

IV. Вывзначыць адпаведнасць

Групы загадак	Тэматычныя падгрупы загадак
А. Традыцыйныя загадкі	1) Армія, абарона Радзімы
	2) Пра Радзіму і барацьбу за мір
	3) Прырода і чалавек
	4) Культура (музыка, рэлігія)
	5) Транспарт і сувязь
Б. Загадкі савецкага часу	6) Электрычнасць, радыё, тэлебачанне
	7) Новая сельскагаспадарчая тэхніка
	8) Гаспадарка і матэрыяльны быт
	9) Грамадскі і сямейны быт
	10) Загадкі-жарты, загадкі-пытанні,

	загадкі-задачи
	11) Школа, асвета, культура
	12) Розныя

V. *Размеркаваць загадкі па наступных тэматычных групам:*

- 1) Прырода і чалавек
- 2) Гаспадарка і матэрыяльны быт
- 3) Грамадскі і сямейны быт
- 4) Культура (школа, асвета, музыка, спевы, царква, рэлігія, святы)
- 5) Загадкі-жарты, загадкі-пытанні, загадкі-задачи
- 6) Пра Радзіму, барацьбу за мір, новыя дасягненні навукі і тэхнікі
- 7) Армія, абарона Радзімы
- 8) Электрычнасць, радыё, тэлебачанне
- 9) Транспарт і сувязь
- 10) Новая сельскагаспадарчая тэхніка

а) “На вадзе родзіцца, у агні вырастае, а як у вадзі пападае – зноў прападае”. –

Соль

б) “Паўзе чарапах – стальная рубаша”. – Танк.

в) “За гарой крамяноў суха Ева плача”. – Скрыпка.

г) “Шыбну, ды не палку; заб’ю, ды не галку; скубу, ды не пер’ем; ем, ды не мяса”. – Рыба.

д) “Плыве ў прасторы, ды не ў моры, караблём завецца, а ля зорак уецца”.
Касмічны карабель.

е) “Нос кручком, сам худ, а галава з пуд”. – Бязмен.

ж) “Многа трэба, кажа для неба, а ён не аддае, ды сам жарэ”. – Поп.

з) “Што плача без слёз?” – Скрыпка.

- і) “Брэша, як сабака, каб была хутчэй драка”. – Фашыст.
- к) “Пяць разоў гарэў, адзін раз строіўся”. – Пяць дачок замуж аддаў і аднаго сына жаніў.
- л) “Вісіць груша, а нельга скушаць”. – Электрычная лямпачка.
- м) “Стаяць кійкі, а на кійках – доўгія шнуркі”. – Тэлеграф.
- н) “Конь сталёвы аўса не просіць, арэ і косіць”. – Трактар.
- о) “Маленька, залаценька ўсё поле асвеціць”. – Сонца.
- п) “Без ног, а бяжыць, без голасу, а крычыць, вочы, як колы, ды не бачаць нікога”. – Аўтамабіль.
- р) “Сядзіць пані ў каморы, а яе косы на дворы”. – Морква.
- с) “Хто з барадой родзіцца?” – Казёл.
- т) “Жалезны конь, у жываце – агонь, есці не просіць, а жне і малоціць”. – Камбайн.
- у) “Чаго на свеце багацей няма?” – Зямлі.
- ф) “Міхалка меле, а Наталкі таўкуць”. – Язык, зубы.
- х) “Як сонца гарыць, хутчэй за вецер ляціць, дарога яе ў паветры вісіць, па сіле сабе роўных не мае”. – Электрычнасць.
- ц) “Скрозь сцяну відаць”. – Акно.
- ч) “Гаспадар багаты, ды смуцён; гаспадыня белая, ды бедная”. – Восень і зіма.
- ш) “Што гэта за птушка, што за аблогі падымаецца і за морам апускаецца?” – Самалёт.
- э) “Цераз каня і быка свіння лён цягне”. – Шавец шые боты.
- ю) “На страсе сядзіць і люльку курыць”. – Комін.
- я) “Калі адзін піша белым па чорнаму, а ўсе астатнія чорным па белаю?” – На ўроку ў школе.

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І

I. Дадаць

- 1) Прыкмета – гэта прадказанне пэўнага выніку, заснаванае на _____ з’яў, падзей, дзеянняў і пацверджанае _____ .
- 2) Павер’е – гэта ўяўленне, заснаванае на _____ у існаванні _____ паміж _____ і лёсам чалавека.
- 3) Аўтарам-укладальнікам трохтомнага выдання “Беларускія народныя прыкметы і павер’і” з’яўляецца _____ .

II. Вызначыць адпаведнасць

Працы	Аўтары
1. “Поэтические воззрения славян на природу”	А. Никифоровский Н. Я.
2. “Простонародныя приметы и поверья, суеверные обычаи и обряды, легендарные сказания о лицах и местах”	Б. Афанасьев А. Н.
3. “Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў”	В. Богданович А. Е.
4. “Пережитки древнего мирозерцания у белорусов”	Г. Сержпутовский А.
5. “Домашняя утварь в поверьях и обрядах Полесья // Этнокультурные традиции русского населения в XIX – начале XX вв.”	Д. Топорков А. Л.

III. Размеркаваць прыкметы і павер’і на прапануемых групах:

- 1) Прадказанне надвор’я па порах года.
- 2) Прадказанне надвор’я па нябесных свяцілах.

- 3) Прадказанне надвор'я па зямных паказчыках (таксама і прыродных з'явах).
- 4) Прадказанне надвор'я па стану здароўя чалавека.
- 5) Прадказанне надвор'я і ўраджаю па птушках і жывёлах.
- 6) Прадказанне надвор'я па расліннаму свету.
- 7) Прадказанні будучага ўраджаю па імёнах пэўных святых.
- 8) Прадказанні будучага ўраджаю праз розныя дзеянні людзей і неадухаўлёныя прадметы.
- 9) Прыкметы і павер'і па розных відах дзейнасці, рамёствах і промыслах.
- 10) Прыкметы і павер'і, звязаныя з каляндарнымі абрадамі.
- 11) Прыкметы і павер'і, звязаныя з сямейнымі абрадамі.

А) Месяц красен – к дажджу.²

Б) Якая зіма, такое і лета.

В) Калі вясною лось зойдзе на азіміну пасвіцца, там улетку трэба чакаць добрага ўраджаю жыта.

Г) Ясная поўня паказвае на ясную пагоду да самага маладзіка.

Д) Калі косці ломіць і спіна або сярэдзіна баліць, то будзе дождж.

Е) Калі зоркі блішчаць роўна, гожа, то зрана будзе мароз ці ясная пагода. Калі зоркі цьмяныя з самага вечара, то пойдзе дождж улетку ці снег узімку.

Ж) Калі ўзімку мала было снегу, то ўлетку мала будзе дажджоў; калі ж зіма была марозная, то летам будзе засуха.

З) Калі вушы свярбляць, то зімою будзе адліга, а летам -- дождж.

І) Калі не было ўначы расы, то ўдзень будзе дождж; калі з вечара раса нападае, то з раніцы будзе пагода.

К) Калі многа зародзіць арабін, то будзе вельмі мокрая восень і цяжкая зіма.

Л) Калі бусел у адказ на пытанне пра надвор'е маша крыламі, то будзе дождж... Калі бусел выкіне з гнязда птушаня – надыдзе голад.

² Усе прыклады падаюцца па выданню: Прыкметы і павер'і : (Беларуская вусна-паэтычная творчасць) Мн., 2000, С.398-547.

- М) Калі дым з коміна ідзе проста ўгору, то на пагоду, а як кідаецца то туды, то сюды або сцелецца доле – паказвае на дождж.
- Н) Сей агуркі, калі Пахом – збярэш мяхом.
- О) Шмат жалудоў на дубах – будзе цёплая зіма.
- П) Сей лён на Алену – вырасце кашуля па калена.
- Р) Сустрэча на пачатку сяўбы жанчыны з пустым вядром абяцала сейбіту шмат прагалаў на полі.
- С) Каб дзічына сама бегла на паляўнічага, казалі: трэба тройчы прасунуць стрэльбу цераз акно ў хаце ў той час, калі дым ідзе з коміна.
- Т) Калі ў першы дзень вяселля ідзе дождж, то ў маладых будзе многа дзяцей.
- У) На сяўбу з сабою бралі сякеру. Каб пасеяны хлеб урадзіўся такі вялікі, што яго давялося б сячы сякераю.
- Ф) Рыбакі да выхаду на рыбалку сачылі, каб патрэбныя снасці рабіліся на поўню, і прасілі, каб ніткі прала і пляла з іх сеці цяжарная жанчына.
- Х) Калі на Грамніцы певень нап'ецца вадзіцы, то на Юр'я вол пад'есць травіцы.
- Ц) Цяжарнай жанчыне пры выглядзе пажару нельга было хапацца за адкрытыя часткі цела, каб у дзіцяці не было чырвоных радзімых плям.
- Ч) На Масленіцу трэба катацца з горак, ездзіць у доўгую дарогу на конях, каб лён быў доўгі.

ЗАМОВЫ

I. Дадаць

- 1) Укладальнікам грунтоўнага тома “Замовы” БНТ (Мн., 1992) з’яўляецца _____.
- 2) Адным з першых беларускіх народазнаўцаў, хто звярнуў увагу на практыку лячэння замовамі ў Беларусі быў _____ у нарысе “_____” _____ г.
- 3) Е. Р. Раманаў прысвяціў у 1891 г. _____ “_____” заможам, апокрыфам і духоўным вершам.
- 4) Замовы складаюць значную частку і налічваюць каля сотні тэкстаў у _____ г. Ул. М. Дабравольскага.
- 5) Тэксты замоў былі змешчаны ў “Матэрыялах...” _____, у зборніку “Люд беларускі” _____, у 3-ім томе працы “Беларусы” _____, у “Матар’ях да вывучэння фальклору і мовы Віцебшчыны” _____.
- 6) Замовы – гэта кароткі _____ твор вуснай народнай паэзіі, своеасаблівая _____, якая паводле прымхлівых уяўленняў, мае _____ -- здольна ўздзейнічаць у пажаданым кірунку на знешні свет.
- 7) У народзе замовы называюць яшчэ _____, _____.

II. Вывзначыць адпаведнасць

Аўтары

Працы

1. Барташэвіч Г. А.	А. “Магія слова чароўнага” (1995)
2. Крук І. І.	Б. “Пережитки древнего мирозерцания у белорусов. Этнографический очерк.” (1895)
3. Багдановіч А. Я.	В. “Магічнае слова: Вопыт даследавання

- светапогляднай і мастацкай асновы замоў” (1990)
4. Гілевіч Н. С. Г. “Указатель сюжетов и сюжетных ситуаций заговорных текстов восточных и южных славян” (1997)
5. Кляўс У. Л. Д. “Замовы” (2000)

III. *Выбраць правільны адказ*

Класіфікацыя замоў:

- 1) каханне (замовы прываротныя, прысушкі, любжы, астуды, адсушкі);
- 2) шлюб (замовы дзеля прываблівання жаніха, ад шкоды вяселлю, дзеля спынення вясельнага паязду, дзеля раздору паміж наважэнцамі, каб муж любіў жонку і г.д.);
- 3) здароўе і хваробы (пры родах, над нованароджаным, ад зубнога болю, хвароб вачэй, ліхарадкі, руды ці крыві – пасечкі, парэзу, крывавай раны, укусу шалёнага сабакі, кукусу гадзюкі, ад злога вока, урокаў і г.д.);
- 4) прыватны быт (пры пабуджэнні, адыходзячы спаць, выпраўляючыся ў дарогу, каб не заблудзіцца ў лесе, пры адшукванні скарбаў, каб узяць гадзюку ў рукі і г.д.);
- 5) промыслы і заняткі (земляробства, догляд свойскай жывёлы, паляванне, рыбны промысел, пчалярства, гандль і г.д.);
- 6) адносіны грамадскія (на паход да ўладаў альбо на зласкавенне суддзяў, ад ліхога чалавека альбо непрыяцеля, зладзеяў і г.д.);
- 7) адносіны да прыроды (да марозу, у час навальніцы і грымот, ад засухі, дзеля супакаення віхору і г.д.);
- 8) адносіны да надпрыродных істот (да дамавога, дваравых і лясных, ад вогненнага змея, нячыстага духа і г.д.).

Аўтарам прыведзенай класіфікацыі замоў з’яўляецца

- 1) Е. Р. Раманаў
- 2) Я. Ф. Карскі
- 3) А. Шлюбскі

IV. Назваць раздзелы для замоў, у якіх адлюстраваліся намаганні чалавека забяспечыць сябе і сваіх блізкіх і свой набытак ад небяспечных праяў рэальных і ўяўных учынкаў, прыродных і надпрыродных сіл паводле даследчыцы Л. М. Салавей (“Міфалогія. Духоўныя вершы”, Мн., 2003)

1 _____	4 _____	7 _____
2 _____	5 _____	8 _____
3 _____	6 _____	9 _____

V. Размеркаваць прапанаваныя замовы па наступных раздзелах:

1. “Замовы, звязаныя з гаспадарчай дзейнасцю чалавека”.
2. “Замовы супраць хвароб”.
3. “Замовы, звязаныя з сямейным і грамадскім бытам”.

А) Раз, два, тры, чатыры, пяць, шэсць, сем – наце вам круп ўсем. Крупы гэтыя прынімайце – здароўе надзяляйце”³

(С.153, №457)

Б) Прашу я Бога і цябе, зямелька, ад цябе прытча стала. Калі не дзівіла – дак не дзіві, а падзівіла – дак адпусці. За тваю дабрату хлеб-соль кладу. Прымай і здароўе надзяляй.

(С.153, №455)

³ Тэксты тут і далей даюцца па выданню: Замовы: БНТ, Мн., 1992.

В) Іду на 'хвоту ў чыстае поле чэраз парогі, крыжовыя дарогі, там звер у варотах.

(С.34, №5)

Г) Стану я, ні благаславіўшы, выйду, ні хрысціўшы. Выйду я за дзверы, за новыя вароты ў чыстае поле. У чыстым полі стаіць тры бесі. Першы бес Сава, другі бес Шаптун, трэці бес калдун. Пайду я к тым бесям пабліжы, пакланюся паніжы:

-- Вы, трыдзевяць бесі, паслужыця мне, як служылі Іраду-цару. Ідзіце вы па сёлах, па гарадах, па вёсках і збірайце ўсякую нуду і ўсякую сухату такому-та малайцу ў ясныя вочы, у чорныя бровы, у румяны твар, у рацівае сэрца, у сонную печань, у гаручую кроў, у трыдзевяць жыл, у адну жылу станаваю і падпятную, у семдзсят адзін сустаў. Штоб ён не мог ні жыць, ні быць, ні днём па сонцы, ні ноччу па месяцы без мяне такія-та красныя дзявіцы. Штоб ён не мог ні з кім наслаждацца, ні ў мяккай пасцелі адсыпацца, ні прэсным малаком нахлябацца, ні ў парнай бані парыцца.

Етым маім славам ключ і замок. Замок замкну, а ключ аднясу пад Латыр-камень. Амінь.

(С.371, №1290)

Д) Ішлі тры Марэі і тры Марэі, усі тры родненькіх сястрыцы, ішлі яны з святым Міколам. Святэй Мікола сваю войструю меч вынімаець і кроў унімаець.

Ішлі тры Марэі і тры Марэі, усі тры родненькіх сястрыцы, ішлі яны сы святым Ягор'ям. Святэй Ягор'я сваю войструю меч вынімаець і кроў унімаець.

Ішлі тры Марэі і тры Марэі, усі тры родненькіх сястрыцы, ішлі яны сы святым Міхайлам. Святэй Міхайла сваю войструю меч вынімаець і кроў унімаець.

(С. 155, №470)

Е) Мікулай-чудатворац і святы Божы! І памілуй нас ад худога, ад ліхога, ад злога. Мікулай святы па межах ходзіць да рож росьціць па цёплым начам, па вутранім зарам, а ліх чалавек па межах хадзіў да залом ламіў па цёплым начам, па халодным росам. А пашлі яму, Божа, на смерць, на балесьць, а на куту ляжаць; яму хлеба ня з'ісць, вады ня спіць, а ў магіле быць, а рабе Праскоўе здаровай быць, Мікалаю святому малебен служыць. Амень.

(С. 37, №16)

Ж) Ты, звiх, ты, удар, прыстрэк, ты, паганы чалавек, на цябе харкаюць, на цябе плююць, цябе грэбуць (з хаты). Ідзі ты ў цёмны лес, там ляжаціме воўк. Ты на ём упадзі, ты на ём прападзі, ты яго косць памні, ты яго мяса грызі, ты яго кроў ссі, ад рабы божай (імя, ці ад худобіны) адчапіся, адкасніся, ад іе буйной галовачкі, ад іе карых вачыц, ад іе насочка, ад іе раточка, ад іе бародкі, ад іе шыйкі, ад іе ручыц, ад іе нажыц, ад іе грудзіц, ад іе кішэчок, ад іе нажачок, ад іе салодкага мяса, ад іе сорака сустай, ты ета ўсё на месці пастай.

Як етай левай ножцэ ўперад не ўмукаецца (уперад жа не ходзіць левая нага), так етаму звiху-ўдару не буваць ні ў вяшку, ні ў маладзіку, ні ў трэцяку, ні пад поўнай, ні сходзя, ад тваей маладосці да да старасці.

(С.167, №535)

З) Ламаю дубіну, штоб хлопцы любілі, ламаю дубіну, штоб хлопцы любілі, ламаю дубіну, штоб хлопцы любілі. Цар садзіў, Бог радзіў, матка Прачыстая палівала, мне на помач давала. Цар садзіў, Бог радзіў, матка Прачыстая палівала, мне на помач давала. Цар садзіў, Бог радзіў, матка Прачыстая палівала, мне на помач давала.

(С.378, № 1315)

І) Божай маці пакланюся. Маць Божа, будзь у помачы.

На Сіянскай гары, на Сіянскай зямлі там хадзіла Прасвятая Багародзіца Божая маці. Яна сабе мала пачыну. Прыйшоў да яе Ісус Хрыстос:

-- Ох ты, маці, мая маці, ці ж ты спіш, ці ляжыш?

-- Не, мой сынку, я ні сплю, ні ляжу, ва сне цябе віжу, як табе кап'ё надзявалі, навокраст ручкі распіналі, за ногці скобкі заганялі, кроў гарачу пралівалі, шупшынаю галоўку падперазалі.

А ў нядзелю рана сонейка не ўсходзіць, ужо Божая маць Прасвятая Багародзіца свайго сынку за ручаньку водзіць. Павяла яго на ютрань, з ютрані на службу, з службы на сіняе мора. На сінім моры ляжаць камень, на том камені стаіць цэрква, у цэркві прыстол, на прыстоі Сус Хрыстос ляжыць, сем раз малітву твoryць. Прыйшоў да яго Пятро і Павел:

-- Ох ты, Сусе, наш Сусе, за каго ты страдаеш? За нас, грэшных, муку прымаеш.

-- Пятро і Павел, бярыце хрэст у рукі, ідзіце па белаю свету, закажыце старому, сляпому, глухому, малому: хто етую малітву будзе ўмець, рана і ўвечар будзе пець, ня будзе яго гром забіваць, ня будзе ў вагне згараць, ня будзе ў вадзе патанаць, ад наглае смерці сахраніцца.

(С.40-41, № 34)

К) Іван – вялікі воін! Не баішся ты ні ліхадзея, ні супастата, памагі рабу Васілю і рабе Матроне, штобы ёны павінчалісь ні на муку, ні на гора, ні ў ліхой час, а ў добры час, на радасьць, на вяселле і штобы не баялісь ены ні калдуноў, ні калдуніц, ні ерэцікоў, ні ерэціц, і сажгі калдуноў, сажгі калдуніц каменнай стралой, вогнем нябесным, штобы ены ні брасалісь, ні кідалісь, на свадзебку ні зіралісь. Ты святы Лука-Дземян! Атлучы іх ад света белага, а раба Васіля, рабу Матрону салучы ў вадно места. Амінь.

(С.381, № 1327)

Л) На моры на Сіяні, на рацэ Ірдані стаяць тры дзявіцы Лукамірыцы; яны стаяць і Богу молюцца, Бога просяць і молюць, і вадзіцу сабіраюць, і

чалавеку на помач аддаваюць. І просім мы Хазяіна лесавога і палявога, і дамавога: памажы рабу божаму ад прыткі раннія і палудзенныя, і вячэрнія і палуношныя, і з буйнай галавы, з ясных воч, з румянага ліца, з гаручай крыві, з буйнай касці і 'д жыл і 'д сустаў, ад чорнага печаня, ад белага леганя.

(С.43, № 44)

М) Маладзік малады, у цябе рог залаты, ты на моры купаўся, а мне ў сне паказаўся. Маладзік Афанасавіч, быў ты на тым свеце?

-- Быў.

-- Бачыў ты мёртвых?

-- Бачыў.

-- А баляць у іх зубы?

-- Не.

-- Штоб не балелі і мне.

Рыба ў моры, заяц ў полі, а мядзведзь у лясу. Як етыя тры едзініцы сойдуцца і будуць піць і гуляць, так няхай тады зубы баляць. А етыя едзініцы не сойдуцца і не будуць ні піць, ні гуляць, хай ніколі і зубы не баляць.

(С.183, № 607)

Н) Памолімся Госпаду Богу, апосталу святому, кіеўскаму памочніку, Пятру і Паўлу за здароўе Сцяпана. Памагі, Гасподзь, сам Гасподзь, памілуй, ваенную службу яму адслужыці, і на сваю родзіну яму вараціцца, і з атцом, і з мацяраю яму павідацца. Спасі, Гасподзь, ад мяча і агня, ад вострае саблі, ад пулі-зладзейкі. Амін.

(С.383, № 1334)

О) Кароўка мая ўвабранка. Уганяю цябе на шыроку вуліцу, на шаўковую травіцу, на святую крыніцу, прынясеш мне малака поўныя бака. З касцей, з мажчэй, з усіх печаней. На тварог густы, а на верх таўсты. Вочкамі асвятіся,

рожкамі адкаліся, хвосцікам адмахніся, а ножкамі адбрыкніся, а хто цябе, кароўка, уракне, таму кроў вочы завалакне.

(С.83, № 114)

П) Спаць я лажуся, Богу памалюся, Прачыстай мацеры пакланюся. Госпадзь Бог у галавах, маць Прачыстая ў нагах, ангелы па баках. Ангелы-храніцелі, сахраніце маю душу з вечара да поўначы, з поўначы да свету, да цэлага веку, богу малюся, Бога прашу: Гасподзь Бог, памажы на помашч, маць Прачыстая на радасць Мані.

Рожа-ражыца, красная дзявіца, прымі мой дух, лёгкі мой дух, лёгенькі, з падзіву, ветру, з прыгавору. Табу тут, рожа, не жыць, не бываць, касці не ламаць, жыл не таміць, сэрца не сушыць, карых глаз не смуціць, галавы не шуміць. Табе, рожа, тут не бываць, на сінім моры бываць. Там, на сінім моры, тры дзявіцы, родныя сястрыцы, вы ж не гуляйце, з мора ваду выганяйце, з (імя) болі выганяйце – з галавы, жыл, рук, ног, з вачэй – на вецер пускайце. К чорнаму мору пушчай рожу чорную, сінюю, красную, зялёную, жоўтую, ветраную, прыгаворную.

Стаіць дуб, на тым дубе сядзіць арол. Арол, арол, арол, прымі мае слава. Твае когці залатыя, твае крыллы дарагія, твае глаза залатыя, прымі, прымі рожу зялёную і ваду ключавую. Як гэтай вадзе тут не гуляць, так гэтай рожы ў (імя) не бываць, галавы не знабіць, касці не ламаць, сэрца не сушыць, карых глаз не смуціць, жыл не таміць. Амінь.

(С.215, № 717)

Р) Іду я, раб божы (імя), к рабу божаму (імя) ад Духа Свята і ад Хрыстовай пічаці і ад спасавай рукі, ад прачыстага замка, ад прэстола Гасподня.

Ангел мой храніцель, сахрані маю душу, мой дом, сэрца мае прымі к себе, у прыяціе, раб божы (імя). Ключ неба, зямля замок. Амін.

(Прачытаць да канца “Багародзіца Дзева, радуйся!”)

З вастоку ідзець Гасподзь наш Ісус Хрыстос, із палудня Міхаіл-архангел, з вячэрняй зары Нікалай міласцівы; гарадзяць каменную аграду вокала раба божага (імя, хто ідзе ў суд), замыкаюць троя замкамі, троя ключамі; ключы адносяць у акіян-мора, пад кіт-камень, у шчуку-рыбу.

Хто можыць акіян-мора выпіць, тэй можыць і міне, раба божага (імя), асудзіць і агаварыць. Ключ неба, зямля замок.

Амін, амін, амін!

(С.385, № 1341)

С) Госпаду Богу памалюся, Прачыстай Божай маці пакланюся. Прачыста Божа маці з прастола ўставала, рабе божай (імя парадзіхі) дзіцятка адмаўляла, сустаўчыкі адмукала.

Божа маці да цэркаўкі шла, залатыя ключы нясла, срэбныя замочкі адмыкала, царскія вароты, адчыняйцеся, рабе божай (імя) сустаўчыкі адчыняйце, маладзец-малодзенька, на гэты свет з'явіцеся. Гара, разайдзіся, камень, раскаціся, жалеза, растапіся, шкло, разбіся, вада, разліся, дубок, развейся, маладзенец-маладзенька, на гэты свет з'явіцеся. Як хлопчык, то на коніку, як дзевачка, то на рыбінцы.

(С.331, № 1122)

Т) На моры, на акіяне, на востраве Буяне стаіць стоўб. На тым стаўбе стаіць дубовая грабніца, у ёй ляжыць красна дзявіца. Кроў у яе не разгараецца, ножанькі не паднімаюцца, глаза не раскрываюцца, уста не раствараюцца, сэрца не сакрушаецца. Так бы і ў (імя) сэрца не сакрушалася, кроў не разгаралася, сама б не ўбівалася, у таску не ўдавалася. Амін!

(С.381, № 1325)

У) Госпаду Богу памалюся, Прачыстай Божай маці пакланюся. Прачыста Божа маці, прыйдзі к рабе божай (імя), дапамогу прынясі.

Кіеўскія і пячорскія ўсе святыя прападобнікі, прыступіце-дапамажыце рабе божай ляк качаці-ўгавараці. Качаю-ўгавараю ад пальчыкаў да сустаўчыкаў, ад когцікаў да локцікаў бацькаў ляк, мацярын, дзявочы, парабочы, панскі, цыганскі, жыдоўскі, яўрэйскі, каровячы, валовячы, сабачы, парасячы, курыны, качыны і, наканец, птушыны. З хаты дымам “пху” (тры разы) ляці, а з двара ветрам (тры разы).

(С.306, № 1029)

Ф) На моры, на кіяні, на востраві на Буяні стаіць стар дуб, пад тым дубам стаіць карваць, на той карваці ляжаць пярыны мяккія, пухавыя, на тых пярынах ляжыць вуж із вужаніцай, муж із мужаніцай. Я к ім прыходжу і іх прашу: вуж із вужаніцай і муж із мужаніцай, вылятай, выпаўзай, сабірай сваіх верных подданных вужэй і вужаніц; сабірай падтынных, сабірай вадзяных (і г.д.), падплатных, грэбельных, і падкалодных, і падмостных, і вынімай сваё лютае жала і злы яд з раба божага, з шчыра сэрца, з раціва жывата (з круглага капыта – у каня, і з дваінога капыта – у каровы), каб і сэрца ня сушыла, і жывата ня крушыла, і цела ня знабіла, і касцей ня ламіла. Каторыя слава запомніў – тым амін.

(С.135, № 382)

Х) На моры, на кіяні, на востраві на Буяні стаіць зялезны сундук, а ў зялезным сундуку ляжаць нажы булатныі.

-- Падзіця вы, нажы булатныі, к такому-та і сякому-та вору, рубіця яго цела, каліця яго серца, штобы ён, вор, вараціў пакражу такога-та, штоба ён ні ўтаіў ні сіня пораха, а выдаў бы ўсё спална.

Будзь ты, вор, прокліт маім сільным заговорам у зямлю прэісподнію, за горы Араратскіі, у смалу кіпучую, у залу гаручую, у ціну балотную, у дом бяздонны, у куўшын банны; будзь прыбіт у прытакі асінавым калом, іссушан сушы травы, замарожан сушы ільду; акрывей, ахрамей, ашалей, адзірвяней,

абязручый, агаладзей, аташчай, валяйся ў гразі, з людзьмі ні звычайся і ні
сваёй смерцю ўмры!

(С. 383-384, №1337)

ДУХОЎНЫЯ ВЕРШЫ

I. *Дадаць*

а) духоўныя вершы (беларускі тэрмін -- _____) – народна-паэтычныя творы _____ і _____ характару на _____ сюжэт, матывы і вобразы (як правіла, выконваліся _____ ў пазалітургічных абставінах).

б) Спецыфіка духоўных вершаў як жанру фальклорнай песеннай творчасці заключаецца, па-першае, у дамінуючай ролі славеснага тэксту з _____ накіраванасцю, па-другое, у бытаванні на памежжы _____ і _____ _____ (біблейскіх і апакрыфічных).

в) Музычную структуру духоўных вершаў у першую чаргу вызначае інтанацыйнае і рытмічнае багацце _____ -- сістэма старадаўніх праваслаўных аднагалосных “царкоўных напеваў”.

г) Шырокая грамадскасць ўжо ў сярэдзіне XIX ст. сталі вядомы беларускія духоўныя вершы на рускай і польскай мовах дзякуючы публікацыям _____, _____, _____. У склад сваёй капітальнай працы “Калеки переходные” (у 6 выпусках, 1861-1864) _____ ўключыў 24 тэксты беларускіх вершаваных твораў на рэлігійныя тэмы.

д) Беларускія духоўныя вершы былі ўключаны ў “Матэрыялы...” _____ і “Беларускі зборнік” _____, а таксама публікаваліся ў матэрыялах, якія былі прадстаўлены “Этнографическим обозрением” _____ і _____.

е) У дакастрычніцкі перыяд першым і адзіным вопытам спецыяльнага даследавання духоўных вершаў як самабытнай з’явы культуры беларускага народа стала невялікая па аб’ёму глава з апублікаванага ў 1916 г. трэцяга тома “_____” _____.

II. Вывзначыць адпаведнасць

Працы	Аўтары
1) “Стихи духовные (русская народная вера по духовным стихам)” (1935)	А. Ляцкий А. Е.
2) “Стихи духовные” (1912)	Б. Федотов Г. П.
3) “Кантовая культура в Белоруссии” (1975)	В. Костюковец Л. Ф.

III. Назваць 7 унутрыжанравых разнавіднасцей, на якіх размяркоўваюцца духоўныя вершы (наводле даследчыка А. У. Марозава (“Міфалогія. Духоўныя вершы”, Мн., 2003))

1) _____	5) _____
2) _____	6) _____
3) _____	7) _____
4) _____	

IV. Размеркаваць прыведзеныя тэксты (і ўрыўкі) духоўных вершаў на наступных унутрыжанравых разнавіднасцях

- 1) Вершы пра “Галубіную кнігу”;
- 2) Вершы на старазапаветныя і евангельскія тэмы;
- 3) Вершы пра святых і велікамучанікаў;
- 4) Вершы пра падзвіжнікаў і праведнікаў;
- 5) Вершы пра Пятніцу;
- 6) Вершы пра Жабрацкую браццю;
- 7) Вершы старавераў і сектантаў-містыкаў.

а) Як на сей на горе на Сіянскай,⁴

Тамко чудо прочудзилось,

⁴ Тэксты тут і далей даюцца па выданню: Романов Е. Р. Белорусский сборник. Вып. 5

Проявушка проявилася:
Выпадала книга голубиная,
Голубиная, лебядзиная,
Лебядзиная, сорочиная.

(С.287)

б) А смола кипить, як ба гром грымить,
Повярху Ягорья смолы плавая,
Ён пые стихи хуруимськія,
А гласы гласить усё по ангальску, --
Ничого Ягорью не ўредилося,
Ничого Ягорью не прималося...

(С.303)

в) Штоб по середах пылу ня пылили,
А по пятницах золы не золили.
У воскресный дзень поранше ўставали,
Белое лица умывали,
У храм у Господні уступали,
Ярыя свечи зажигаги,
Низкія уклоны уклоняли,
Верно Богу молилися...

(С.407)

г) Як пошов жа Адамя
К гробу сы свечами:
«Ой гробя мой, гробя,
Спрадвешный мой домя!
Ой идзець моё цело
Зямлю спопеляци,

Будзець моя й душа

За грех отвещаци!»

(С.380)

д) Ё нас цари сы царицым зацадилися

От цастной гыловы от Едамывой.

Ё нас пошло князьё сы боярами

Ёсё й от тых от мощей от Едамывых.

Ё нас пошло крестіянство правусланное,

От того колена от Едамыва!..

(С.292)

е) По Божиму пувяленію,

По младого вотрыка по ёмоленію,

Млад Хвёдар Церин

Ёсё двенатцыци лет,

Як выпускыв кыляную стрялу, вогненную,

Як удариць ён об сыру мацерь зямлю:

Што под ими зямля здрыганулыся,

А над ими небо сколыхнулыся:

Отбив ён яму ёси 12 голов,

Ёси 12 голов, уси 12 хибоцей.

(С.319-320)

ж) Шли жидове громадове,

Взяли Христа новородове,

Яны били и плевали

И на крыж распинали,

Копьем сердце доставали,

Горючу кровь разливали.

Яго маць з Ерусалима
Под крыжом стояла,
Слезьми Христа обмывала...

(Шейн П. Белорусские песни... С.391)

з) Як Исус Христос на небеса узносився

С частнейшымі хуруімамі,
С славнейшымі сарахвімамі,
Со ўсімі со збраннымі со святымі.
Як спроведалі ж то нишчая брація,
Як спроведалі ж то ўсі калекі, --
Ўсі расплачутца, ўсі растужатца,
Ўсі растужатца, разрыдаютца.

(С.383)

і) Як пошла правда ай ны небеса,

К самому Хрысту царю нябёсному,
Оставалась кривда а ў нас на зямлі.
Як пошла кривда по ўсяму міру,
По усяму міру правуславныму,
По тому народу крестіянскому,
Як і пала кривда ў ретиво серца,
Зато ныні ў міре правды нетуці,
А великое прегрешение, и тяжолое беззаконіе.

(С.295)

к) И вот гора многогрешным душам будя,

И вот гора беззаконным душам будя
На що ми на сей свет народилися,
Чаму ми маленькія ня паўмярлі?

Ня бачили б ми суду страшнаго,
Ня тярпели б ми муки вешныя,
Ня горели б у вогне няўзгасимому,
Ня кипели б у смоле злой, няўтолимой!..

(С.397)

НАРОДНАЯ ПРОЗА

I. *Визначыць адпаведнасць*

Працы	Аўтары
А. “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”	1) Карскі Я. Ф.
Б. “Беларусы”	2) Баршчэўскі Ян
В. “Собрание песен, сказок, обрядов и обычаев крестьян Северо-Западного края”	3) Афанасьёў А. М.
Г. “Быт западно-русского селянина”	4) Крачкоўскі Ю. Ф.
Д. “Народные русские сказки”	5) Дзмітрыеў М.
Е. “Беларускі зборнік”	6) Шэйн П. В.
Ж. “Беларускія народныя песні”	7) Раманаў Е. Р.
З. “Люд беларускі”	8) Дабравольскі У. М.
І. “Смоленский этнографический сборник”	9) Федароўскі М.
К. “Русские народные сказки: история собрания и изучения”	10) Саўчанка С. В.
Л. “Беларускі казачны эпас”	11) Сержпутоўскі А. К.
М. “Сказки и рассказы белорусов-полешуков”	12) Бядуля З.
Н. “Вера, паншчына і воля ў беларускіх народных песнях і казках”	13) Анічэнка В.
О. “Жарты, анекдоты, гумарэскі”	14) Кабашнікаў К. П.
П. “Казкі пра жывёл і чарадзейныя казкі”	15) Фядосік А. С.
Р. “Сюжэты і матывы беларускіх народных казак”	16) Барах Л. Р.
С. “Легенды і паданні”	17) Ахрыменка П. П.
Т. “Восточнославянские сказки о животных”	18) Барабанава Л. П.
У. “Паказальнік сюжэтаў беларускіх народных казак. Казкі ў сучасных запісах”	19) Крук І. І.
Ф. “Беларускія песні і казкі”	20) Грынблат М. Я.

II. Дадаць

- 1) Паводле У. Я. Пропа казка падзяляецца на жанры: _____ , _____ , _____ , _____ .
- 2) Класіфікацыя казак паводле даследчыка К. П. Кабашнікава (“Народная проза”, Мн., 2002) наступная: _____ , _____ , _____ , _____ .
- 3) Казкі аб жывёлах – гэта творы, у якіх асноўнымі аб’ектамі або суб’ектамі дзеяння выступаюць _____ , _____ , _____ .
- 4) Важнейшая якасць любой казкі – гэта _____ .
- 5) Характэрнай асаблівасцю вобразаў казак аб жывёлах трэба лічыць замацаванне за імі ў вуснай народнай традыцыі _____ , якія пераходзяць з казкі ў казку, з сюжэта ў сюжэт. Амаль ва ўсіх казках ліса малюецца _____ , воўк _____ , заяц _____ , кот _____ .
- 6) Казкі аб жывёлах маюць непасрэдныя адносіны да дзвюх сістэм. З аднаго боку, яны – вельмі істотная частка той сістэмы, якая вызначаецца як _____ . З другога боку, казкі аб жывёлах – арганічная частка _____ .
- 7) Казкі аб жывёлах разлічаны перш за ўсё на _____ аўдыторыю. Яны вучаць _____ , _____ , _____ і _____ .
- 8) Міжнародны паказальнік казачных сюжэтаў адносіць чарадзейныя казкі да “_____” .
- 9) Фарміраванне чарадзейных казак вучоныя звязваюць з _____ і _____ грамадствам, моцнай залежнасцю людзей ад _____ , _____ свядомасцю. У фарміраванні чарадзейных казак важная роля належыць звычаям і абрадам, асабліва абраду _____ .

- 10) Асноўныя героі чарадзейных казак – людзі _____ , _____ і _____ : _____ , _____ , _____ . Калі ж у цэнтры апавядання знаходзіцца просты чалавек, то ў яго ёсць розныя _____ , у ролі якіх выступаюць і людзі, і жывёлы, і прадметы, таксама асілкі, незвычайныя паляўнічыя, утаймавальнікі розных стыхій: Дубін-багатыр, або _____ ; Гарын-багатыр, або _____ , _____ , _____ і г.д.
- 11) Героі чарадзейных казак падзяляюцца на _____ і _____ .
- 12) У. Я. Проп вылучыў 31 функцыю дзеючых асоб. Назавем 5 асноўных: 1) _____ , 2) _____ , 3) _____ , 4) _____ , 5) _____ .
- 13) Падзел чарадзейных казак на сюжэтна-тэматычныя групы наступны: 1) аб'ядноўвае казкі _____ зместу; 2) казкі, пабудаваныя галоўным чынам на _____ ; 3) якія адлюстроўваюць народныя ўяўленні аб _____ , _____ , _____ , _____ і г.д.
- 14) У асобную жанравую разнавіднасць вылучае казкі-легенды (легендарныя казкі) даследчык У. І. Чычараў ("Русское народное творчество" М., 1959) і адносіць да іх казачныя апавяданні з рэлігійным сюжэтам: казкі пра _____ , _____ , _____ , _____ .
- 15) Міжнародны паказальнік казачных сюжэтаў падзяляе іх на некалькі сюжэтна-тэматычных груп: " _____ " , " _____ " , " _____ " , " _____ " .
- 16) Сацыяльна-бытавая (бытавая) казка – жанравая разнавіднасць казкі _____ па паходжанні, чым казкі пра жывёл і чарадзейныя, генетычна звязаныя з імі, хоць і адрозніваецца ад іх сваім _____ і характарам _____ . Тэматыка

сацыяльна-бытавой казкі значна _____ і _____, чым казак пра жывёл і чарадзейных. Сацыяльна-бытавыя казкі ўзніклі ў эпоху абвостраных _____. Сюжэт многіх гэтых казак адлюстроўвае вядомую беларускую прыказку “_____”.

- 17) Самыя распаўсюджаныя і папулярныя героі сацыяльна-бытавых казак: _____, _____, _____, _____, _____ (_____).
- 18) Навелістычныя казкі – гэта творы, якія захоўваюць усе прыметы _____, але маюць і некаторыя якасці _____.
- 19) У беларускім фальклоры дастаткова поўна прадстаўлены ўсе асноўныя сюжэтна-тэматычныя групы навелістычных казак: казкі пра _____ (_____), _____ і _____, _____ і інш.
- 20) Сярод герояў навелістычных казак з’яўляюцца прадстаўнікі новага саслоўя _____, заняткі і быт якога істотна адрозніваюцца ад традыцыйных казачных персанажаў.

III. *Вызначыць, да якога жанру адносіцца прыведзеная казка*

- 1) Казкі пра жывёл;
- 2) Чарадзейныя казкі;
- 3) Сацыяльна-бытавыя казкі.

Кірыла Кажамяка

Колісь быў у Кіеве князь, а быў каля Кіева змей, і кожнага году князь пасылаў яму дань. Давалі або маладога хлопца або дзяўчыну. А то прыйшла

чарга і да дачкі самага князя. Нечага рабіць: калі давалі гаражане, трэба і яму даваць.

Паслаў сваю дачку змею. А дачка была такая хорошая, што і сказаць няможна. То змей яе і палюбіў. От яна да яго прыліслілась да і пытаецца раз у яго:

-- Ці е, -- кажа, -- на свеце такі чалавек, каб цябе падужаў?

-- Е, -- кажа, -- такі ў Кіеве над Дняпром: як затопіць хату, то і дым аж над нябёсамі сцелецца, а як выйдзе на Днепр мачыць шкуры, то не адну нясе, а дванаццаць разам, і як набракнуць яны вадой ў Дняпры, то возьме і ўчапіцца за іх: ці выцягне? А ён-такі ж і не чуе, возьме і мяне з імі трохі на бераг і выцягне. Таго чалавека толькі мне і страшна.

Княжна ўзяла сабе гэта на душу і думае, як ёй карту да дому падаць і на волю да айца дастацца? А пры ёй не было ні душы, толькі адзін галубок. Яна выгадала яго за шчаслівы і напісала да пана айца: “Гэтак і так, -- кажа, -- у вас, -- кажа, -- паночку, е ў Кіеве чалавек, на імя Кірыла, а на прозвішча Кажамяка. Прасеце вы яго чараз старых людзей, ці не захоча ён із змеем пабіцца? Ці не зволіць мяне, бедну, з няволі выручаць? Прасеце яго, паночку, і словамі і падарункамі, каб не абідзеўся ён за якое незвычайнае слова. Я за яго і за вас буду да веку богу маліцца”.

Напісала так, прывязала пад крыло голуба да і выпусціла ў вакно. Галубок звіўся пад неба да і паляцеў да дому, на падвор’е князя. А дзеці самі ўгледзелі галубка.

-- Бацько, бацько! – кажуць. – ці бачыш, галубок ад сястры прыляцеў?

Князь перш зарадаваўся, а далё падумаў, падумаў да і сумеўся: “Пракляты ўжо згубіў, відна, маю дачку!” А далей прыклікаў да сябе галубка, глядзь – ажно пад крылом картачка. Ён за картачку, чытае, што дачка піша. Той раз прызваў да сябе ўсю старшыну, сям-так парадзіліся да і паслаў да Кірылы Кажамякі самых старых людзей. Прыходзяць яны да яго хаты, адчынілі памалу дзверы да і спалохалісь. Дзівяцца, аж сядзіць сам Кажамяка і

мне рукамі дванаццаць шкур. От адзін з тых пасланцоў кахі! – Кажамяка спалохаўся і дванаццаць шкур разарваў. Яны пакланіліся і гавораць:

-- Князь з просьбаю к табе паслаў нас.

А ён і не слухае, што чараз іх дванаццаць шкур парваў. Прасілі, прасілі да і пайшлі, панурыўшы галовы. Тады князь паслаў малых дзяцей. Тыя як сталі плакаць, то і сам Кажамяка не выцерпеў, заплакаў і кажа:

-- Ну, ужо ля вас я зраблю.

Пайшоў да князя, узяў дванаццаць бочак смалы і дванаццаць воз канпель, абматаўся каноплямі і абсмаліўся смалою; узяў булаву пудоў з дзесяць і пайшоў біцца з змеем. Білісь, білісь Кажамяка з змеем, і такі Кажамяка забіў змея, вызваліў княжну і аддаў князю. Князь ужо не знаў, як яму і дзякаваць, чым яго і надарыць. Так ужо з таго-то часу і пачало звацца то ўрочышча, дзе ён жыў, Кажамякамі.

IV. *Выбраць правільны адказ*

- а) Анекдот – кароткае камічнае апавяданне пра смешны выпадак з жыцця вядомай гістарычнай асобы.
- б) Анекдот – невялікае вуснае апавяданне сатырыка-гумарыстычнага характару з нечаканай камічнай канцоўкай.

V. *Дадаць*

- 1) Паўстагоддзя збіраў вуснапаэтычныя творы філосаф-эстэтык _____, які на аснове сабранага ім матэрыялу апублікаваў чатыры кнігі.
- 2) Сярод публікацый анекдотаў на беларускай і рускай мовах вылучаецца зборнік _____ “Аўцюкоўцы”, выдадзены ў 1995 г. Дзякуючы яго намаганням вёскі Вялікія і Малыя Аўцюкі

прэтэндуюць на такое ж месца, якое займае _____ ў Балгарыі.

- 3) Першым зборнікам сатырыка-гумарыстычных твораў малых форм была невялікая кніжачка “Беларускія жарты”, апублікаваная ў 1915 г. _____. Выйшлі ў свет зборнікі анекдотаў і жартаў “Народныя ўсмешкі” (1961), “Беларускія народныя жарты” (1970), складзеныя _____ ; _____ том 3 серыі БНТ, 1984, 44 анекдоты апублікаваў Н. С. Гілевіч у зборніку _____ (1983).
- 4) Даследаванню анекдотаў прысвечаны артыкулы _____ , _____ , _____ і _____ .

VI. *Вызначыць сістэматызацыю анекдотаў паводле М. П. Андрэева (“Социально-классовые мотивы в анекдоте”)*

М. П. Андрэеў дзяліў анекдоты на фабульныя і бясфавульныя і сістэматызаваў іх па пяці групам: 1) _____ (_____); 2) _____ (_____); 3) _____ (_____); 4) _____ (_____); 5) _____ (_____).

VII. *Дадаць*

- 1) Да легенд звычайна адносяць трывала замацаваныя ў фальклорнай традыцыі вусныя апавядальныя творы, у аснове якіх ляжыць _____ ці _____ вобраз або з’ява, якія ўтрымліваюцца як меўшыя месца ў жыцці. Легенды -- _____ творы, часам у іх адчуваецца _____ вобраза, але дамінантнай з’яўляецца не эстэтычная функцыя, як у казках, а _____ .

- 2) Да паданняў адносяць вусныя апавяданні пра _____ асоб і _____ падзеі, пра _____, _____.
- Пазнавальная функцыя ў паданнях адыгрывае яшчэ _____ ролю, чым у легендах, эстэтычнае ж, наадварот, выступае _____.
- Калі легенда заўсёды _____, паданню гэта якасць амаль не ўласціва.

VIII. Вызначыць класіфікацыю легенд паводле К. П. Кабашнікава ("Легенды і паданні // Беларуская вуснапаэтычная творчасць")

Легенды падзяляюцца па тэматыцы на: _____, _____, _____, _____, _____.

IX. Даць адказ на пытанне

На якія групы можна ўмоўна падзяліць беларускія паданні?

1) _____; 2) _____; 3) _____.

X. Вызначыць, да якой групы адносіцца прыведзеная легенда:

- 1) Легенды пра ўзнікненне і паходжанне Зямлі, гор, балот;
- 2) Легенды пра ўзнікненне і паходжанне жывёльнага і расліннага свету, чалавека;
- 3) Легенды, у якіх апавядаецца пра Бога і святых.

Было гэта вельмі даўно. На зямлі развялося такое мноства гадаў, што не стала ад іх жыцця ні людзям, ні жывёле. І парашыў адзін чараўнік знішчыць гадаў, патапіць у якойсьці бяздонніцы. Сабраў ён іх у вялізны скураны мяшок, завязаў, узваліў на плечы аднаму неразумнаму чалавеку і загадаў укінуць у паказанае прадонне. Як толькі чалавек рушыў з месца, то ўсе гады,

якія былі ў мяшку, заварушыліся, засіпелі, засвіталі. І ўзяла чалавека цікаўнасць, што ён такое прэ.

Чалавек развязаў торбу ды і аслупянеў ад жаху. Гады ж тым часам вылезлі і распаўзліся ізноў па зямлі.

Разгневаны чараўнік не захацеў другі раз збіраць гэтую дрэнь і, накінуўшы на чалавека парожні мяшок, ператварыў яго ў бусла і загадаў збіраць гадаў-уцекачоў усё яго жыццё аж да самай смерці.

І ходзіць гэты ператвораны ў бусла чалавек з накінутым на плечы мяшком па лугах, палях, балотах ды збірае гадаў, але да гэтае пары ніяк сабраць не можа. З прычыны сваёй крэўнасці да чалавека гэты прэварацень не адыходзіць далёка ад людскіх сяліб і мала баіцца людзей.

XI. Даць адказ на пытанне

Да якой групы паданняў, гістарычных ці тапанімічных, адносіцца прыведзенае паданне?

Свеціць сярэбраны месяц з чыстага неба і святлом сваім залівае лясы і горы, рэчкі і ўзгоркі. Песціцца і млее ўся зямля, і мацней пануе на ёй палкая, гарачая любоў. Гучней стукае сэрца ў чалавека, гарачэйшая робіцца кроў, рукі цягнуцца для пяшчотных абдымкаў, вусны шукаюць пацалунка.

Сядзіць пад запаветным дубам добры малойца Машэка, глядзіць у сярэбраную даль і думае думу пра сваю любоў, пра мілую Прадславу. Запёрта яна, бедная, цяпер у душным палацы за сямю замкамі, і не выйсці ёй адтуль. Баліць у яе сэрцайка, ірвецца да дружка сардэчнага, і не ведае яна, што сядзіць ён недалёка ад яе палаца і думачку думае сваю:

“Ах, любя, любя мая, Прадслава, сонейка краснае, каб ты была тут побач, каб прыйшла ды суцешыла мяне, сіраціначку”.

Раптам, нібы светлая хмарачка на небе, выплыла з бліскучай імглы белая здань жанчыны. Ускочыў Машэка: пазнаў сваю Прадславу, і вокліч

захаплення гатовы быў ужо зляцець з яго вуснаў. Але ў гэтае імгненне з той самай імглы паказалася іншая постаць, чорная, з бліскучым шышаком на галаве. Пацямнела ў вачах у Машэкі. Нібы ў сне ўбачыў ён, як кінулася Прадслава ў абдымкі да чорнага рыцара і як вусны іх зліліся ў пацалунку. Падскочыў ён да здарадніцы і толькі тады схаянуўся, калі кроў суперніка пралілася на зямлю. Бледная, дрыжучы, стаяла перад ім Прадслава, і такой бездапаможнаю здалася яна Машэку, што ён не пажадаў нават забіць яе і, адварнуўшыся, пайшоў у белы свет.

Ішоў ён доўга, і чым далей ішоў, тым усё зласнейшы рабіўся супраць усяго роду чалавечага, усё мацней разгаралася ў ім прага да помсты.

І гатовы ён ужо быў затапіць увесь свет крывёю людской. Так дабрыў да правага берага Дняпра, да Гваздоўкі, страшнага логава разбойніка Гвазда. Укленчыў перад ім і сказаў:

-- Вазьмі мяне, Гвозд, да сябе, не пасрамлю цябе і твайго рамяства. Прывяла мяне сюды злоба лютая і помста страшэнная, і даю я табе зарок вялікі – не шкадаваць ніводнай душы жывой, а калі пашкадую каго, дык няхай я ад таго і загіну.

-- Добра, -- сказаў Гвозд, -- ідзі за роў і працуй.

Пайшоў Машэка на другі бераг рова, заснаваў там сваё логавішча, назваў яго Машэкаўкаю і стаў наводзіць жах на ўвесь край. Мучыў і забіваў ён няшчасных падарожнікаў, рагатаў з іх просьбаў, здзекаваўся з іх слёз, не шкадаваў нікога: ні старых, ні дзяцей, ні мужчын, ні жанчын. Памёр даўно ўжо Гвозд, а Машэка за абодвух працягваў паліць і рабаваць, забіваць і мучыць. Але не мог крывёю затапіць сваіх пакут: любы вобраз часта паўставаў перад ім у начной цішы, і плакаў тады люты Машэка, бы малое дзіця, і праклінаў свой злы лёс.

Раз была такая месячная ноч, як тады, калі апошні раз ён бачыў сваю мілую. Сядзеў Машэка на камені, журботна звесіўшы галаву на грудзі, лёгкі ветрык гуляў над пасівелымі яго валасамі, і слёзы адна за другой буйнымі дыяментамі падалі на зямлю і зліваліся з расою.

Раптам пачуліся конскія тупат, галасы і шум, і праз хвіліну яго зграя прывяла двух новых палоннікаў.

-- Як іх пакараць? – пытаюць у яго малойцы.

Але Машэка маўчаў і няўцямнымі вачыма глядзеў на жанчыну, што стаяла перад ім. Гэта была яна, Прадслава. Нарэшце, нібы апрытомнеўшы, правёў леваю рукою па лбе, правай махнуў на спадарожніка Прадславы і, абняўшы сваю любу, павёў яе ў будан. Тут уклечыў перад ёй і пачаў цалаваць яе рукі, і плакаць, і смяяцца, і папракаць.

-- Не палюбоўніка майго забіў ты, -- сказала яна, -- а забіў брата майго, які быў пасварыўшыся з бацькам і патаемна са мною бачыўся. Але я даравала табе, мой любы. Доўга я чакала цябе. Кінь свой страшэнны занятак, і уцякайма. Уцякайма туды, дзе ніхто нас не ведае.

-- Бяжым, бяжым, мая любя. Бяжым заўтра, а сёння дай адпачыць з табою разам ад столькіх жахаў і пакут.

-- Добра, -- сказала Прадслава.

Але не доўга адпачываў Машэка. Толькі салодкі сон заплюшчыў яго павекі, як каварная любя ўткнула яму з усмешкаю ў горла востры нож.

-- Памры, сабака, -- прамовіла яна. – Хоць і загіну ад тваёй подлай чэлядзі, але я ведаю, што адпомсціла табе за сябе і за ўсіх.

Прадслава не памылілася: закапалі яе жывую разам з забітым ёю Машэкам, а насыпаны над імі курган быў названы Магілаю Льва. Адсюль і горад, які ўзнік потым на гэтым месцы, пачаў называцца Магілёвам.

XII. Дадаць

1) Сказы і апавяданні, як жанры вусна-паэтычнай творчасці ўзніклі значна _____, чым казка, легенда, паданне. У сказах апавядаецца пра падзеі або выпадкі з грамадскага ці асабістага жыцця з сучаснага або не вельмі далёкага мінулага, сведкам або ўдзельнікам якіх нярэдка бывае сам _____.

- 2) У адрозненні ад казкі сказ грунтуецца на _____ ,
рэальнай або ўяўнай, і звычайна пазбаўлены _____
_____ .
- 3) У многіх выпадках сказ уяўляе сабой або нагадвае
_____ творчасць
- 4) У дарэвалюцыйны час найбольш цікавыя сказы змясцілі ў сваіх
зборніках _____ і _____ .
- 5) Сказы маюць рысы іншых фальклорных жанраў: _____ ,
_____ , _____ .

XIII. Вызначыць жанр і характар прыведзенага твора

Баба ішла ў горад па мала знаёмай дарозе; яна вымушана была звяртацца да сустрэчных з няспыннымі распытваннямі аб сваім далейшым шляху. Сярод звычайных прахожых баба сустрэла войта і пытае:

-- Скажы, мужычок, як ідзе дарога ў горад?

-- Хіба я табе мужык! – крыкнуў войт.

-- Ну, хто цябе там ведае: ці мужык ты, ці дзесяцкі, соцкі, або можа дазорац, або лаўнік, -- усё роўна – пакажы дарогу...

-- Я не мужык і не соцкі, а я войт! – крыкнуў на неразумную бабу яе важны спадарожнік.

Пачуўшы, што перад ёю стаіць войт, баба ўпала на калені і прагаварыла:

-- А святы ж войчанька! Пакажы мне дарожаньку.

Войт палагоднеў паводзінамі бабы і паказаў ёй дарогу.

(П. Шэйн Матэрыялы... Т. 2 С.470-471)

ДЗІЦЯЧЫ ФАЛЬКЛОР

I. Дадаць

- 1) Дзіцячы фальклор – адносна самастойная галіна фальклору, якая ўяўляе сабой сукупнасць _____ , аб’яднаных прызначанасцю _____ народа (дзеці, падлеткі) і выконваючых ролю натуральнага далучэння кожнага новага пакалення да багацця _____ .
- 2) Тэрмін “дзіцячы фальклор” увёў у 20-я гг. XX ст. _____ , які ўключаў у гэта паняцце толькі творы дзіцячага рэпертуару, якія дзецьмі _____ і _____ .
- 3) Да ўласна дзіцячай субкультуры паступова дапасоўвалася творчасць дарослых, як спецыяльна прызначаная для _____ , так і творы з рэпертуару дарослых, якія перайшлі ў разрад _____ .
- 2) Па спосабу адлюстравання рэчаіснасці, асаблівасцях арганізацыі тэкстаў творы дзіцячага фальклору можна падзяліць на тры групы:
 - 1) фальклор _____ ,
 - 2) фальклор _____ ,
 - 3) фальклор _____ (_____) . апошнім часам вылучаюцца у асобны жанр _____ (апавяданні пра неверагодныя страшныя падзеі).

II. Вызначыць адпаведнасць

А. Гульнёвы фальклор	1. Лічылкі
	2. Скарамоўкі
	3. Дразнілкі
	4. Прыпеўкі
	5. Вершыкі
	6. Сечкі
	7. Маўчанкі

Б. Пазагульнёвы фальклор	8. Дзіцячыя анекдоты
	9. Дыялагічныя сцэнкі
	10. Загадкі
	11. Казкі
	12. Жараб'ёвыя згаворы
	13. Песні
	14. Пацешкі-забаўляюны
	15. Заклічкі
	16. Прыгаворкі

III. Размеркаваць па групах прапануемыя фальклорныя тэксты

- а) Заклічкі
- б) Забаўляюны
- в) Лічылкі

1) А ладачкі-ладачкі!

Паповы рабятчкі
 Гарох малацілі,
 Цапы паламалі,
 За авін пакідалі.
 Поп сварыўся,
 З палаць зваліўся;
 Пападдзя – з печы,
 Пабіла плечы;
 Пятух на ямкі
 Пабіў склянкі;
 Кот на пячы
 Прадаець калачы;
 Ён зваліўся з пячы,

Ён пабіў калачы.

(Дзіцячы фальклор / Склад. Г. А. Барташэвіч; Склад.
муз. часткі В. І. Ялатаў. – Мн., 1972 - С.417, № 327)

2) Ядзерка, ядзерка,

Паляці да Бога,

Папытайся ў Бога,

Што заўтра будзе –

Дождж ці пагода?

(Дзіцячы фальклор / Склад. Г. А. Барташэвіч; Склад.
муз. часткі В. І. Ялатаў. – Мн., 1972 - С.371, № 635)

3) Бегла курка па таку,

Па зялёным табаку,

Ела сахар і мядок,

Адчапіся, каралёк.

(Малыя жанры. Дзіцячы фальклор – (Беларускі
фальклор: Жанры, віды, паэтыка. Кн. 6) - С.425)

КЛЮЧЫ ДА ТЭСТАЎ

Каляндарна-абрадавая паэзія

I. ЗАДАННІ З ВЫБАРАМ АДНАГО ПРАВІЛЬНАГА АДКАЗУ

Пазначыць (абвесці ў кружок) правільны адказ

1. Першы музычны запіс беларускай купальскай песні быў апублікаваны ў працы:
а) М. Чарноўскай
2. Да піянераў беларускай фалькларыстыкі можна аднесці:
а) З. Даленга-Хадакоўскага
3. Аўтар шасці выпускаў “Вясковых песенек з-пад Нёмана і Дзвіны”
б) Ян Чачот
4. Аўтар кнігі “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях”
б) Ян Баршчэўскі
5. І. Ярашэвіч быў
б) гісторыкам
6. Назва працы Яўстафія Тышкевіча
а) “Апісанне Барысаўскага павета”
7. Аўтар працы “Быт беларускіх сялян” (1854 г.)
а) М. Анімеле

8. П. М. Шпілеўскі – аўтар працы
а) “Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках”
9. Аўтарам працы “Сабрануе песень, казак, абрадаў і звычайў сялян
Паўночна-Заходняга краю” з’яўляецца
а) М. А. Дзмітрыеў
10. І. Насовічам падрыхтавана твораў паэзіі гаспадарчага года
а) 50 твораў
11. Аўтарам працы “Матэрыялы для вывучэння побыту і мовы
рускага
насельніцтва Паўночна-Заходняга краю” з’яўляецца
б) П. Шэйн
12. Аўтар працы “Беларускі зборнік” –
в) Е. Раманаў
13. Класікам беларусазнаўства лічыцца
б) Я. Карскі
14. Аўтар працы “Песні пінчукоў”
а) М. Доўнар-Запольскі
15. М. Нікіфароўскі – аўтар працы
а) “Суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах”
16. А. Багдановіч – аўтар працы
а) “Перажыткі старажытнага светапогляду ў беларусаў”

17. Аўтар кнігі “Беларусы – сакуны”
а) І. Сербаў
18. Заснавальнік народнага хору, дырыжор і кампазітар
в) Ул. Тэраўскі
19. Двухтомнае акадэмічнае выданне народных песень Віцебшчыны ў
20-я гг. XX ст. здзейсніў
в) А. Шлюбскі
20. Аўтар працы “Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў”
в) А. Сержпутоўскі
21. М. Гарэцкі і А. Ягораў – аўтары зборніка
а) “Народныя песні з мелодыямі”
22. Карыфей беларускай песні –
в) Р. Шырма
23. М. Чуркін – аўтар зборніка
б) “Беларускія народныя песні і танцы”
24. Аўтар зборніка “Дзвесце песень”
б) Р. Шырма
25. Г. Цітовіч – аўтар зборніка
б) “Анталогія беларускай народнай песні”
26. Аўтар зборнікаў “Песні беларускага Палесся” і “Песні
беларускага Паазер’я”

г) З. Мажэйка

27. В. Ліцвінка – складальнік зборніка
а) “Беларускі фальклор у сучасных запісах.
Традыцыйныя жанры. Мінская вобласць”
28. Аўтар даследавання “Міталёгія і абрадаваць валачобных песень”
в) М. Нікольскі
29. А. Гурскі – аўтар даследавання
а) “Зімовая паэзія беларусаў”
30. Аўтар даследавання “Каляндарна-абрадавая творчасць беларусаў.
Сістэма жанраў. Эстэтычны аспект.”
в) А. Ліс

II. ЗАДАННІ З ВЫБАРАМ АДНАГО НАЙБОЛЬШ ПРАВІЛЬНАГА АДКАЗУ

Абвядзіце кружком найбольш правільны адказ

1. в) У вытоках сваіх калядны абрад, як і іншыя народныя каляндарныя абрады, з'яўляецца абрадам з выразна выражаным магічным зместам.
2. в) Імкненне старажытнага чалавека задобрыць разбуральныя прыродныя стыхіі спарадзіла старажытныя язычніцкія культы: пакланенне нябесным свяцілам, асабліва сонцу (саярны культ); жывёлам і раслінам (татэмізм), розным неадушаўлёным прадметам (фетышызм), адушаўленне ўсёй навакольнай прыроды (анімізм) і іншыя, а таксама адпаведныя рытуалы, якія складаюць знешняе афармленне гэтых кultaў.
3. б) 25 снежня ў паўночных шыратах – дзень зімовага сонцазвароту.
4. а) У гадавым коле народных каляндарных абрадаў цэнтральнае месца належыць навагодняму абрадаваму цыклу.
5. б) Тыповая калядка мела такую структуру: зачын, у якім паведамлялася аб прыходзе калядоўшчыкаў да пэўнага двара; апісанне багацця гаспадара, яго будынкаў; велічанне гаспадара, яго жонкі, сыноў, дачок; добрыя пажаданні сям'і, выпрошванне або патрабаванне падарункаў за спевы.
6. б) Абрад калядавання добра захаваўся ў Беларусі, асабліва на Палессі, меў тэатралізаваны характар.

7. б) Першая куцця азначае рытуальны пачатак Каляд і называецца “посная куцця” або “вялікая куцця”.
8. б) Гаспадар у час урачыстай каляднай вячэры садзіўся першым за стол – на покуці, сямейнікі размяшчаліся за святочным сталом, строга прытрымліваючыся іерархіі старшынства, што дыктавалася законамі патрыярхальнага ўкладу вялікай сям’і.
9. а) Паводле старажытнай народнай традыцыі, лічбы 3, 5, 7, 9, 12 з’яўляліся сімвалічнымі і ў каляднай рытуальнай вячэры сімвалізавалі поспех, шчасце, удачу ў наступаючым годзе.
10. а) Паводле ўяўленняў нашых продкаў куцця лічылася сакральнай стравай, яна варылася з цэлых абтоўчаных зярнят, паколькі зерне валодае ўласцівасцю доўга захоўваць жыццё і, калі трэба, зноў аднаўляць яго.

III. ЗАДАННІ З ВЫБРАМ НЕКАЛЬКІХ ПРАВІЛЬНЫХ АДКАЗАЎ

1. Сімвалічнай каляднай стравай акрамя куцці з'яўляюцца

- а) грыбны адвар
- г) бліны
- д) мак

2. У час калядных свят на Беларусі варажылі пра

- а) ураджай
- г) дабрабыт сям'і
- д) шлюб

3. Асноўныя маскі каляднага пераапраанання –

а) каза	з) механоша
в) дзед	і) музы́ка
е) маладзіца	к) запявала
ж) цыган	

4. Другая куцця ў час Каляд называлася ў народзе

- а) “багатай”
- в) “шчодрай”
- д) “тлустай”
- е) “ласай”

5. Трэцяя калядная куцця завецца

- б) поснай
- в) галоднай
- г) вадзяной

6. Традыцыйныя калядныя гульні –

- а) “Каралевіч”
- б) “Жаніцьба Цярэшкі”
- в) “Яшчур”

7. Зімовыя песні:

- а) калядкі
- г) шчадроўкі

8. Людзі, якія хадзілі ў час Каляд па дварах і спявалі калядныя песні,
называліся

- а) калядоўшчыкі
- г) каляднікі

9. Збіраннем і даследаваннем каляндарных абрадаў і суправаджаючай
іх паэзіі займаліся

- а) П. Шэйн
- б) З. Мажэйка
- в) С. Маневіч
- г) А. Ліс
- д) А. Гурскі
- е) Е. Раманаў

10. Традыцыйныя святы беларускага земляробчага календара

- а) Каляды
- б) Гуканне вясны
- в) Юр’я
- г) Купалле
- е) Троіца
- з) Зажынкi

11. Мастацкія сімвалы ў калядных песнях –

- а) сокал
- б) вокунь
- в) кубак

IV. ЗАДАННІ АДКРЫТАЙ ФОРМЫ

Дадаць

1. 3 1 сакавіка, на Еўдакію (Аўдакею).
2. Русальным тыднем.
3. Масленічны або сырны тыдзень.
4. Дабравешчанне.
5. Еўдакія (Аўдакея), Саракі, Дабравешчанне, Юр'е, Вялікдзень, Сёмуха.
6. Тэма шлюбу.
7. Карнавалу.
8. Антытэза.
9. Ластаўка, ластавіца.
10. Гара.
11. песні-заклічкі.
12. “Гу!”
13. 4, 6, 8.
14. Дары вясны.
15. Дзяўчат.
16. Бусла.
17. 23 красавіка па ст. ст.
18. Выган статка ў поле.
19. Раса.
20. “Адмыканне зямлі і выпусканне расы”
21. Урадлівасць нівы.
22. Вялікдзень,.. валачобніцтва і валачобныя...
23. Аграрную.
24. П. М. Шпілеўскі.
25. 15
26. Адрасны
27. Гаспадарскі.
28. Магічна-абрадавую.
29. “Праява ў двары гаспадара”.
30. Юрай, Мікола, Ілля.
31. Земляробства.

V. ЗАДАННІ НА ВИЗНАЧЕННЯ АДПАВЕДНОСТІ

Визначиць адпаведнасць.

1. 1В, 2А, 3Б.
2. 1Б, 2В, 3А.
3. В1, А2, Б3.
4. 1Б, 2А, 3В.
5. 1Б, Г; 2А, В.
6. 1В, 2Г, 3А, 4Б.
7. 1Б, 2В, 3А.
8. 1Б, 2А.
9. 1Б, 2А.
10. 1А, Б, В.; 2А, Г.

VI. ЗАДАННІ НА ВИЗНАЧЭННЕ ПРАВІЛЬНАЙ ПАСЛЯДОЎНАСЦІ

1). Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (зімовы перыяд)

- 1 -- вялікая куцця
- 2 -- багатая куцця
- 3 -- новы год
- 4 -- вадзяная куцця

2). Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (веснавы перыяд)

- 1 -- Масленіца
- 2 -- Гуканне вясны
- 3 -- Юр'е
- 4 -- Вялікдзень, хаджэнне валачобнікаў
- 5 -- Тройца
- 6 -- Абрад "Куст"
- 7 -- Русальныя абрады

3). Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (летні перыяд)

- 1 -- Купалле
- 2 -- Пятро
- 3 -- Пакрыванне поля
- 4 -- Зажынкi
- 5 -- Жніво
- 6 -- Дажынкi

4). Вызначыць правільную паслядоўнасць у народным календары (асенні перыяд)

- 1 -- Багач
- 2 -- Звіжанне
- 4 -- Асяніны

3 -- Пакровы

5). Купальскія рытуалы па этапах

1 -- Час збору красак і траў.

2 -- Купальскае вогнішча.

3 -- Пошук папараць-кветкі.

4 -- Калектыўнае купанне ў рацэ.

5 -- Качанне на досвітку раздзетымі ў расе.

6 -- Сустраканне на досвітку ўсходу, каб убачыць “ігру” сонца.

7 -- Пусканне вяскоў у водную плынь.

VII. ЛАНЦУГОВЫЯ ЗАДАННІ

Правільны адказ на кожнае наступнае заданне залежыць ад правільнага адказу на папярэдняе заданне

1. *Дадаць*
 - 1) Купалле,.. 6/23 ліпеня.
 - 2) Купальскім,.. сонца.
 - 3) Салярнаму культу... купальскае вогнішча, карагоды, калектыўнае вітанне ўзыходзячага сонца (або пазіранне за іграй сонца).

2. *Дадаць*
 - 1) Купалля,.. зёлкі.
 - 2) Зёлкі,.. спевам абрадавых песень.
 - 3) Купальскіх абрадавых песнях,.. Іван ды Мар'я.
 - 4) Івана і Мар'ю,.. ураджай.
 - 5) Івана і Мар'і,.. купальскіх абрадавых песень,.. Іван (Ян), Пятро, Ілля.

3. *Дадаць*
 - 1) Купальскіх,.. Купалкі (Купалінкі).
 - 2) Купалкі,.. гуллівым.
 - 3) Гуллівы,.. абрадавага.

4. *Дадаць*
 - 1) Купалка,.. дачкой .
 - 2) Дачка,.. дзяўчатамі.
 - 3) Дачка,.. дзяўчатам,.. шчаслівым выхадзе замуж.

5. *Дадаць і абвесці кружочкам правільны адказ*
 - 1) Купалле,.. кветку папараці.
 - 2) а, в, г, е, ж.

VIII. ТЭКСТАВЫЯ ЗАДАННІ

1. 1) Кветку папараці.

2) б

3) Белы абрус.

4) в

2. 1) Брат і сястрыца, “Viola kolor”.

2) Міжнародны.

3) Мачыха.

4) Пераўтварэнне ў кветку “брат-сястрыца”.

IX. СІТУАЦЫЙНЫЯ ЗАДАННІ

1) в

2) Купалачка

3) Чаросава

4) На антытэзе

Х. КАМБІНАВАНЫЯ ТЭКСТАВЫЯ ЗАДАННІ

- 1) “лета”
- 2) “пакрыванне поля”
- 3) маладзіца,.. першы год была замужам
- 4) г
- 5) в
- 6) зажынкi
- 7) зажынкi; б) праз 2 дні
- 8) аўторак або чацвер
- 9) а
- 10) белага
- 11) а
- 12) а
- 13) зажынкавыя – велічальныя
- 14) б
- 15) а, б, в, д, е, ж
- 16) б
- 17) сірата, нявестка, наймічка, прыгонная-жнейка
- 18) жыта жала,.. цёмна,.. зоркай
- 19) а, в
- 20) Падзвінне
- 21) а
- 22) а
- 23) б
- 24) мяцёлкi
- 25) трохрадковая страфа, з паўторам праз паўзу трэцім радком першага слова першага радка страфы

Сямейна-абрадавая паэзія

I. а, б, г

II. 1. “Беларуская народная творчасць”, з 1971 па 1990 г.

2. Хрэсьбінныя песні,.. радзінны абрад.

III. а, г, д

IV. Рытуальна-заклінальныя, велічальныя, гумарыстычныя і бяседныя.

V. Рытуальна-заклінальныя,.. забяспечыць шчаслівую долю дзіцяці.

VI. Гумарыстычная або жартоўная.

VII. Застольна-бяседная.

VIII. а) 1, 2, 3 ; б) 4, 5.

IX. а, в, д, ж

X. а, б, г, е, з

XI. а) сюжэт,.. паўтаральнасць.

б) кантамінацыі.

в) кантамінацыя,.. па ідэйна-тэматычнай блізкасці.

г) кантамінацыі,.. кантамінацыя,.. механічная.

д) паўтаральнасць,.. паўтаральнасць,.. паўтор.

е) акраманаграмай.

ж) ампліфікацыя.

з) эўфанія.

XII. Фармальна-структурны.

XIII. 1. “Халімон”

2. “Яшчары”

3. “Жаніцьба Цярэшкі”

4. “Жаніцьба коміна”

5. “Бахар”

XIV. 1. перадвясельны

2. уласнавясельны

3. паслявясельны

XV. 1) сватанне

2) Пакровам і першай нядзеляй каляднага посту,... ад Хрышчэння да Вялікага посту.

4) У некаторых месцах Беларусі сватанне нявесты аб’ядноўвалася з запоінамі, у другіх -- запоіны спалучаліся з заручынамі, у трэціх запоіны

папярэднічалі заручынам, якія адбываліся напярэдадні вяселля, у чацвертых -- запоіны і заручыны называліся адпаведна малой гарэлкай і

вялікай гарэлкай, у пятых запоінамі называліся амаль усе перадвясельныя

абрады, у шостых заручынамі называлі бласлаўненне жаніха і нявесты перад вячанням і інш.

XVI. в

XVII. а, б, в, г, д, е, ж, з

XVIII. а, в, г, е, з

XIX. з

XX. 1. Выгледзіны	14. Вясельнае застолле
2. Даведкі	15. Вясельныя музыканты
3. Сватанне	16. Шлюб
4. Запоіны	17. Пераезд да маладога
5. Агледзіны	18. Камора
6. Заручыны	19. Пасаг
7. Суборная субота	20. Завіванне
8. Запросіны	21. Выпрабаванне здольнасцей і характару маладой
9. Каравай	22. Падзел каравая
10. Вясельнае дрэва	23. Дарэнне маладым
11. Пасад	24. “Цыганы”
12. Прыезд дружыны маладога да маладой	25. Пярэзвы
13. Выпраўленне маладых да шлюбу	

XXI. 1 А, В; 2 Б, Г, Д, Ж, К; 3 Е, І

XXII. 1)

- XXIII. 1) ахвярапрынашэнне багам
- 2) нябесных мужа і жонкі – сонца і месяца
 - 3) жаніха і нявесты
 - 4) шчаслівага хатняга жыцця

XXIV. 2, 3, 4

XXV. в)

XXVI. М. М. Нікольскі,.. стаўбавы і каравайны... Віцебшчыне і Смаленшчыне.

XXVII. А каравайная, Б стаўбавая.

XXVIII. 1) а) вяселле, б) “прымацкае вяселле”, в) сіроцкае вяселле,
г) удавецкае вяселле.
2) сумныя галашэнні.

XXIX. А 2, Б 3, В 1

XXX. Паралелізм.

XXXI. Антытэза, параўнанні.

XXXII. Цёмная ноч, чыстае поле, вараны конь, сівы конь, зялёны луг, зялёная дуброва, зялёны садочак, дробныя слёзкі, сырая зямля, пуховая падушка,
бітая дарога, ясны месяц, буйны вецер, жоўты пясок, цёмны лес,
маладзенькі хлопец, маладая дзяўчынка, красна дзевіца, русая каса,
чырвоная каліна, сізенькі галубок, вострая шабелечка, ліхая свякруха,
ясныя вочакі, чорны бровы, шэра зязюлька.

XXXIII. “Звініць дарожачка”, “дзве дарожкі разбягаюцца”, “шуміць дубровач-
ка”, “бразжаць каваныя колы”, “зазвінелі кутыя колы на мосце”,
“ліціць кося сівы-вараны”, “ударылі сільныя маразы з-пад зары”, “да сонейка калясом едзе”, “да сядзяць садочкі ў тры радочкі”, “зайграў сакол, праз вішнёвы сад летучы”, “а каліна-маліна ўвесь луг забяліла

сваім беленькім цветам”, “разгарэлася чырвона каліна”, “да й узышоў да месяц ясны, да засеў за пасад красны”, “хвалілася каліначка за ракой”, “а ў гародзе кубкамі роза вілася”, “а ў садзе вішня да долу звісла”, “рад салавей – лета даждаў”, “спіралася куна й з бабром пад вадой”, “на дварэ дождж папрыгваіць”, “зажурылася івалга на зарэ”, “бярозка з лістком усё летца шумела”, “гнецца кляновае вецце да долу”,

“хадзіў-пахадзіў ясён месяц па небе, лічыў-палічыў ясны зорачкі на небе”, “сівы конь дарожку дратаваў”, “у клеці каліна расцвіла”.

XXXIV. сімвал дзявоцкасці нявесты і самой нявесты,.. сімвал яе прыгажосці,..

сімвал заключэння шлюбу.

XXXV. 2)

XXXVI. б)

XXXVII. I. Свянціцкага, Я. Карскага, К. Чыстова

XXXVIII. 4. “плач при выносе умершего из избы”

2. “плач-оповещение”

5. “плач по дороге на кладбище”

1. “плач-вопросение”

3. “плач при выносе гроба”

6. “надмогильная причеть”

8. “цикл поминальных плачей”

7. “плач при возвращении с кладбища”

XXXIX. 4

XL. а, б, в, г

XLI. а) “Труна”

б) пераход

XLII. А 2, Б 3, В 1

XLIII. а) плакальшчыцы

б) шлюбнае,.. шлюб.

XLIV. а) вясельнай, так і пахавальнай

б) зязюлю, салаўя, голуба (галубку), сокала

в) імправізавана

г) “хоронить”, “погребать”

д) лясы і гаі,.. царква

е) канун і куцця

ж) тры,.. з трох

з) 1) пашана і гонар роду, 2) забеспячэнне жыццяздольнасці і здароўя роду, 3) забеспячэнне дабрабыту і заможнасці роду.

Народны тэатр.

I. скамарохаў,.. язычніцтва,.. XII ст.,.. Кірылу Тураўскаму.

II. 1) а, б, в, г, д, е, ж

2) 1, 2, 3, 4

III. 1), 3), 4), 5)

IV.	1 “Юрка”	11 “Паненка”	21 “Пыха”
	2 “Мяцеліца”	12 “Трасуха”	22 “Зязюлька”
	3 “Бычок”	13 “Верабей”	23 “Падушачка”
	4 “Барыня”	14 “Шавец”	24 “Жучок”
	5 “Качан”	15 “Журавель”	25 “Зайчык”
	6 “Мельнік”	16 “Таццянка”	26 “Чорт”
	7 “Мікіта”	17 “Шастак”	27 “Пчолачка”
	8 “Гусак”	18 “Кручок”	28 “Яшчур”
	9 “Гневаш”	19 “Цыганка”	29 “Чумадра”
	10 “Таўкачыкі”	20 “Саколіца”	30 “Халімон”

V. А 1, 3; В 2, 4.

VI. 3, 6, 8, 13, 15

VII. 3)

VIII. а) “цыганы”

б) “цыганаў”,.. “доктар”,.. гарэлку

в) “салдат”

IX. 2)

X. 2, 3

XI. а) у Смаргоні.

б) бахары, акрабаты, фокуснікі, лялечнікі і інш.

в) Брэсце, Полацку і Нясвіжы

г) прасталюдзін

д) Каятана Марашэўскага і Міхаіла Цяцёрскага

XII. А 1, 3; Б 2, 4, 5, 7; В 6, 8

XIII. в)

XIV. 1) у канцы XVII пачатку XVIII ст.

2) хаткі ці царквы.

3) аднапавярховая, двухпавярховая і трохпавярховая,.. жлоб.

4) XIX ст.,.. сцэны і песні рэлігійнага зместу,.. містэрыяльную драму
“Цар

Ірад” і народныя інтэрмедыйныя сцэны.

5) доктар-шарлатан, карчмар-яўрэй, фанабэрлівы фран-шляхціч.

6) скрыпка, цымбалы і бубен.

7) XIX – XXст.,.. “жывая батлейка” або “Батлея”.

8) “Цар Ірад”, “Лодка” і “Цар Максімілян”.

9) Максімілян, Адольф, Скараход-маршал, Змей-улан, Аніка, Мамай,
Каваль, Кат.

10) У 1960 г.,.. “Цар Мамай”.

11) Случчыну.

12) 1924 г.,.. Маскве,.. В. Смышляеў,.. А. Аленін.

Пазаабрадавая паэзія

Лірыка кахання

- I. 6
- II. в)
- III. 1) працяжныя і частыя,.. першага.
2) жанчын,.. прыроды.
- IV. А2, Б1, В3, Г6, Д4, Е5, Ж8, З7, І9, К10
- V. 1) месца любоўных спатканняў
2) ісці на спатканне
3) перашкоды ў каханні
4) замужжа, якое павінна адбыцца
5) каханы дзяўчыны
6) дзявоцкая воля
7) дзявоцкасць
8) маладая замужняя жанчына
9) пайсці замуж
10) хацець з ім шлюб
11) засмучоная дзяўчына, якую хочуць выдаць за нялюбага
12) рыхтавацца да вяселля
- VI. А 1, 2, 5, 8, 9, 11 ; Б 3, 4, 6, 7, 10
- VII. 1) іншасказанне, сімвалы, параўнанні,.. сінтаксіс,.. рыфмы, анафары, алітэрацыі і асанансы.
2) вобразна-псіхалагічны паралелізм.
3) частыя.

Сямейная лірыка

1. а) Матыў пераўтварэння маладой замужніцы ў птушку, якая ляціць праведаць сваіх блізкіх.
б) Першыя пяць радкоў.
в) Вобразна-псіхалагічны паралелізм.
г) Гіпербала (“Далёка-далёка – за сіняе мора”, “Бары тапіла слёзкам і сваімі” і г.д.).
д) Вобраз зязюлі.
е) Можа прадказваць будучае.
2. а) Мажорны.
б) Лесвіца пачуццяў.
в) Антрапамарфізм.
г) Луг зялёненькі, хмелю зялёнага, піва п’янога.
д) Памяншальна-ласкальная форма назоўнікаў.
3. а) “Муж любіць жонку здаровую, а брат сястру багатую”
б) Кароткі вобразна-псіхалагічны паралелізм.
в) Спалучэнне дзеепрыслоўяў з адпаведным дзеясловам і спіральны паўтор аднакарэнных слоў.
г) Гіпербалы.
д) Дыялог.
4. а) Фаталізм.
б) Долю медавую, долю слезавую.
в) Перакрыжаваная, канцавая, таўталагічная багатая рыфма.
5. а) Вобразна-псіхалагічны паралелізм.
б) Гіпербала (“Усё яе адзенне мокрае ад слёз”).

- в) Ясна зара, дробныя дзетачкі, гарачыя слёзкі.
- г) Рыфмамі (сярод іх часта сустракаецца багатая, дзеяслоўная), анафарамі гукавымі і лексічнымі, эпіфарамі, алітэрацыямі і асанансамі.
6. а) Каб паказаць, што ў сямейным жыцці здараецца часам немажлівае.
- б) Рэтардацыя.
- в) Кудраў малайца.
- г) Узаемнай прыхільнасці.
- д) “Няхай па ім тужыць агонь да вада”
- е) А цясаў ён цёскі з маіх белых плеч,
А віў ён вяроўкі з маіх русых кос,
Качаў ён каменні па маіх грудзях.
- ж) Кудры русыя, быстрая рака, белыя плечы, русыя косы, дробныя слёзы.
- з) Рыфмы, анафары, асанансы і алітэрацыі (улюбёныя прыёмы народнай паэтычнай творчасці).
7. а) Вобразна-псіхалагічны паралелізм.
- б) Маладой прыгожай дзяўчыны.
- в) Прыгажосць беларускай прыроды.
- г) Шматлікія паўторы пытанняў-скаргаў з часціцай ці, адмоўем не і дзеясловам была, яшчэ – фатальны рэфрэн “Така й доля мая”.
8. а) На дыялогу.
- б) Яна – шчырая, пяшчотная, сардэчная, па-сапраўднаму кахае. Ён – раўнадушны, халодны, непраўдзівы.
- в) Частыя воклічы “ой”, паўторы звароту-просьбы: “Ой, не едзь, мой міленькі, не едзь”, памяншальна-ласкальная форма назоўнікаў.
- г) “У гаю зязюлька кукуе”, “у полі трава пуховая”, “у цёмным лесе чорны

воран грача”.

9. а) Палярызацыі,.. з дзвюх смастойных частак,.. аднатыповай сінтаксічнай і рытмічна-інтанацыйнай... процілеглая.

б) На вобразна-псіхалагічным паралелізме.

в) Паказаць, што муж – гэта той адзіны чалавек, які можа зрабіць жанчыну (жонку) шчаслівай або нешчаслівай на ўсё жыццё.

10. а) “Бог сірату любіць, але долі не дае”.

б) Дыялагічная.

в) У казачным фальклоры сіраце дапамагаюць звышнатуральныя сілы.

г) Апошнія радкі песні – праклён мачыхі.

д) “Стучыць-гручыць па масточку,

Стучыць-гручыць па залезным” або

“Куды бяжыш, сіротачка,

Куды бяжыш, маленькая?”

е) “Ножку б’е – па ножцы б’е” або “Кашулю дае – праклінае” і інш.

ж) Стучыць – гручыць, іду – бягу, Госпад-Бог.

з) Чыстае поле, мамачка родная, бела лічка, руса косачка, ліха мачыха.

і) За кошт гукавых і лексічных анафар, рыфмы, у тым ліку і багатай.

Сацыяльна-бытавая лірыка

1. а, б, в, г, е, ж, з, і, л
2. а) А. Рыпінскага “Беларусь” (1840 г.) і Р. Падбярэзскага “Rocznik Literacki”(1843 г.)
б) Л. Галамбёўскі, П. Кірэеўскі, З. Даленга-Хадакоўскі, І. Сразнеўскі, Я. Чачот.
в) П. Гільтэбрант, “Сборник памятников народного творчества в Северозападном крае” Вильня, 1866. Вып.1
г) П. Шэйн, Е. Р. Раманаў і М. Федароўскі.
д) І. І. Насовіч
е) М. В. Доўнар-Запольскі і Д. Г. Булгакоўскага
ж) У. М. Дабравольскага
з) А. Розенфельд
і) І. Е. Бычко-Машко
к) А. Грыневіча
л) “Беларусы-сакуны”
м) У. В. Тэраўскага
н) М. Я. Грынблатам,.. песні пра прыгон, беднасць і галечу, песні чумацкія, песні бурлакоў, адыходнікаў, песні рэкруцкія, песні салдацкія.
о) “Жанчына ў беларускай народнай творчасці”.
р) 76
с) “Анталогіі беларускай народнай песні” (2-е выд. 1975)
т) Н. С. Гілевіча
у) Я. Ф. Карскі
3. А3 , Б 2, 5 , В 1 , Г 6 , Д 4

4. Казацкія 2, 5.

Рэкруцкія і салдацкія 4, 8.

Чумацкія 7, 9.

Антыпрыгонніцкія 1, 3.

Бурлацкія 6.

Батрацкія 10, 11.

Прымацкія 12.

Балады

I. *Ланцуговыя заданні*

1. 1) б)
2. “Вершы”
3. А. Міцкевіч,.. “Вершаў”,.. англа-шатландскую
4. А. Міцкевіч,.. апавядальнасць

II. *Дадаць.*

- 1) 1) раманская (французска-італьянская, іспанска-партугальская); 2) англа-шатландская; 3) скандынаўская; 4) нямецка-галандская; 5) заходнеславянская, да якой прылягаюць таксама ўкраінская, беларуская і славенская тэрыторыі; 6) руская; 7) сербска-харвацкая і балгарская.
- 2) Апавядальная ліра-эпічная песня з напружаным драматычным сюжэтам, якая адлюстроўвае трагічныя калізіі ў асабістым, сямейным жыцці чалавека.
- 3) 1) Балады магічна-міфалагічнага зместу; 2) Апавядальныя набожныя песні; 3) Каханне; 4) Сям’я; 5) Сацыяльныя канфлікты; 6) Гістарычныя апавядальныя песні; 7) Спаборніцтвы, бітвы і гераічныя чыны; 8) Праявы злага лёсу і катастрофы; 9) Жорсткасць людзей; 10) Гумарыстычныя балады; 11) Прырода і сусвет.
- 4) “Балады з міфалагічнымі матывамі”, “Балады казачныя і легендарныя”, “Балады, якія змяшчаюць загадкі”, “Балады гульнёва-карагоднага складу”, “Балады навелістычныя”.
- 5) 1) Татарскі (турэцкі) палон; 2) Трагічная сустрэча разлучаных членаў сям’і; 3) Продаж у няволю, выкуп з няволі; 4) Згадка пра ваенныя сутыкненні з татарамі.

III. *Вызначыць адпаведнасць*

A 3, 4 ; Б 1, 5, 7, 8 ; В 2, 6

Прыпеўкі

I. *Выбраць правільны адказ*

- 1) а
- 2) а
- 3) а, в, д
- 4) б

II. *Дадаць*

- 1) 60-х гг. XIX ст.
- 2) Адначасова.
- 3) Танцам.
- 4) А. Рыпінскага “Беларусь” 1840 г.
- 5) “Беларускія песні-частушкі”,.. М. Я. Нікіфароўскі.
- 6) П. Шэйна, Е. Раманава, У. Дабравольскага.

III. *Вывзначыць адпаведнасць*

А3, Б1, В2, Г4

IV. *Выкрэсліць няправільны адказ*

- а) 2
- б) 2
- в) 1
- г) 2

V. *Выбраць правільны адказ*

2

VI. *Сістэматызаваць прыведзеныя прыпеўкі па наступных групам*

A10 , Б8, В7, Г9, Д4, Е1, Ж2, З3, И5, К6, Л12, М11, Н13, О14, П15,
Р16

Прыказкі, прымаўкі, выслоўі

II. *Дадаць*

- а) павучальным,.. прамы і пераносны,.. закончаная,.. абагульненнем.
- б) незавершанаасцю,.. абагульняльнага,.. кантэксте.
- в) прыгаворкі, параўнанні, праклёны, вітанні, зычэнні, прысягання.

III. *Выбраць правільны адказ*

- а)

IV. *Закрэсліць няправільныя адказы*

- 2, 3

V. *Размеркаваць прыказкі на прапануемых тэматычных групам*

А 3, 14	З 18, 20, 21, 31
Б 6, 8, 12, 9	І 19, 32, 38
В 1, 2, 10	К 33, 37, 35
Г 11, 13	Л 16, 24, 34, 36
Д 4, 5, 7	М 15, 17, 23
Е 22, 25, 26, 39	Н 28, 30
Ж 27, 29	

Загадкі

I. Дадаць

- 1) “Могилевские губернские ведомости” за 1849 г.
- 2) XIX ст.
- 3) С. П. Мікуцкім, І. Юркевічам.
- 4) “Сборник памятников народного творчества в Северо-западном крае”.
- 5) “Белорусские пословицы и загадки”.
- 6) Е. Р. Раманаву,.. “Белорусском сборнике”,.. 206,..
Е. Р. Раманавым,.. 800.
- 7) 146.
- 8) М. Я. Нікіфароўскага,.. “Простонародные загадки”.
- 9) У. М. Дабравольскі.
- 10) М. Федароўскі.

II. Вызначыць адпаведнасць

А 3, Б 1, В 2, Г 5, Д 4

III. Дадаць

Традыцыйныя загадкі і загадкі савецкага часу.

IV. Вызначыць адпаведнасці

А 3, 4, 8, 9, 10 ; Б 1, 2, 5, 6, 7, 11, 12

V. Размеркаваць загадкі па наступных тэматычных групам

1 г, о, р, у, ф, ч	6 д
2 а, е, ц, э, ю	7 б, і
3 к	8 л, х
4 в, ж, я	9 м, п, ш
5 з, с	10 т, н

Прыкметы і павер'і

I. Дадаць

1. на аб'ектыўнай прычынна-выніковай залежнасці,.. шматвяковым народным вопытам.
2. на веры,.. містычных сувязей,.. з'явамі навакольнага свету.
3. У. А. Васілевіч.

II. Вывзначыць адпаведнасці

1 Б , 2 А , 3 Г , 4 В , 5 Д

III. Размеркаваць прыкметы і павер'і на напрапануемых групах

1 б, ж	7 н, п
2 а, г, е	8 р, у
3 і, м	9 с, ф
4 д, з	10 х, ч
5 в, л	11 т, ц
6 к, о	

Замовы

I. Дадаць

- 1) Г. А. Барташэвіч.
- 2) А. Кіркор, “Этнаграфічны погляд на Віленскую губернію” (1858 г.).
- 3) Пяты выпуск “Беларускага зборніка”
- 4) “Смаленскім этнаграфічным зборніку” (1891 г.)
- 5) П. Шэйна, М. Федароўскага, Я. Ф. Карскага, А. Шлюбскага.
- 6) Празаічны, .. славесная формула, .. магічную сілу.
- 7) Загаворамі, нагаворамі, шэптамі.

II. Вызначыць аднаведнасць

1 В , 2 А , 3 Б , 4 Д , 5 Г

III. Выбраць правільны адказ

2)

IV. Назваць раздзелы для замоў паводле Л. М. Салавей

- 1) Замовы ад прыродных стыхій (пажару, навальніцы, марозу, сушы, віхуры і г.д.);
- 2) Замовы ад дэманалагічных персанажаў, праяў “нячыстай сілы”, чарцей, лесуноў, дамавікоў, хлеўнікаў, благіх людзей, чараўнікоў, ведзьмаў (ведзьмакоў) і інш.;
- 3) Замовы ад звяроў (ваўкоў, сабак, змеяў, гадзюк і інш.);
- 4) Замовы на ўдалае паляванне, рыбную лоўлю, урадлівасць поля, плоднасць, прадуктыўнасць статку;
- 5) Замовы на лёгкія роды і здароўе дзіцяці;
- 6) Замовы ад хвароб у чалавека;
- 7) Замовы ад хвароб у жывёлы;

- 8) Замовы на поспех у каханні і сужонстве;
- 9) Замовы на ўдачу ў грамадскіх справах.

V. Размеркаваць прапануемыя замовы па наступных раздзелах

- 1. в “Паляўнічая”
 - е “Ад залому”
 - і “Ад гразы”
 - л “Ад нячыстай сілы”
 - о “Ад уроку жывёлы”
 - ф “Ад змей”
- 2. а “На забеспячэнне здароўя”
 - б “На забеспячэнне здароўя”
 - д “Ад крывацёку”
 - ж “Ад звiху-ўдару”
 - м “Ад зубнога болю”
 - п “Ад рожы”
 - с “На добрыя роды (“Проща”)”
 - у “Ад ляку”
- 3. г “Любоўная (прысушка)”
 - з “На любоў”
 - к “На ўмацаванне шлюбу”
 - н “За здароўе салдата”
 - р “Ідучы на суд”
 - т “Адсушка”
 - х “Ад зладзеяў”

Духоўныя вершы

I. *Дадаць*

- а) (Песні старэцкія),.. эпічнага і ліра-эпічнага,.. хрысціянскія (аднагалосна).
- б) Рэлігійна-эпічнай,.. фальклору і хрысціянскіх пісьмовых крыніц.
- в) Знаменных распеваў.
- г) Г. В. Кірыеўскага, Р. Зянкевіча, В. Варанцова... П. Бяссонаў.
- д) П. Шэйна, Е. Р. Раманава, М. Я. Нікіфароўскім і А. Е. Грузінскім.
- е) “Беларусаў” Я. Ф. Карскага.

II. *Вызначыць адпаведнасць*

1 Б , 2 А , 3 В

III. *Назваць унутрыжанравыя разнавіднасці духоўных вершаў наводле А. У. Марозава.*

- 1) Верш пра “Галубіную кнігу” з апавяданнем пра першапачаткі Сусвету, стварэнне зямной іерархічнай сістэмы і барацьбу Праўды і Няпраўды, вынік якой прадвызначыў лёс усяго чалавецтва;
- 2) Вершы на старазапаветныя (“Плач Адама”, “Восіп Прыгожы”) і евангельскія тэмы (“Сон Багародзіцы”, “Нараджэнне Хрыстова”, “Пакуты Хрыстовы”, “Узнясенне Хрыстова”, “Лазар”);
- 3) Вершы пра святых і велікамучанікаў (“Ягорый Пераможца”, “Мікіта – Хрыстоў мучанік”, “Барыс і Глеб”, “Зміцер Салунскі”);
- 4) Вершы пра падзвіжнікаў і праведнікаў (“Хвёдар Церын”, “Аляксей, чалавек Божы”, “Алісахвій царэвіч”);
- 5) Вершы пра Пятніцу;
- 6) Вершы пра Жабрацкую брацію;
- 7) Вершы старавераў і сектантаў-містыкаў

*IV. Размеркаваць духоўныя вершы па наступных унутрыжанравых
разнавіднасцях*

1 а, і, д

4 е

7 к

2 ж, г

5 в

3 б

6 з

Народная проза

I. *Вызначыць адпаведнасць*

1 б	6 ж	11 м	16 р
2 а	7 е	12 н	17 ф
3 д	8 і	13 л	18 у
4 г	9 з	14 п	19 т
5 в	10 к	15 о	20 с

II. *Дадаць*

- 1) Казкі чарадзеіныя, казкі аб жывёлах, кумулятыўныя, казкі пра людзей.
- 2) Казкі аб жывёлах, чарадзеіныя казкі, легендарныя казкі, сацыяльна-бытавыя казкі, навелістычныя.
- 3) Жывёлы, птушкі, рэптыліі.
- 4) Займальнасць.
- 5) Пэўных якасцей,.. хітрай, дурным, баялзіўцам, мудрым.
- 6) Жывёльны эпас,.. казачнага эпасу.
- 7) Дзіцячую,.. дабру, справядлівасці, таварыскасці, спачуванню пакрыўджаным і абяздоленым.
- 8) “Уласна казак”.
- 9) З дакласавым і раннекласавым,.. навакольнай прыродай,.. міфалагічнай,.. ініцыяцыі.
- 10) Людзі незвычайнага нараджэння, сілы і здольнасцей: волат, асілкі, царэвічы, каралевічы; чарадзеіныя памочнікі, Вярнідуб, Гарыня, Ламікамень, Усыня.
- 11) Станоўчых і адмоўных.
- 12) 1) адлучка (адзін з членаў сям’і адлучаецца з дому);
2) забарона (да героя звяртаюцца з забаронай);
3) парушэнне (забарона парушаецца);
4) выведванне (антаганіст спрабуе правесці разведку);

- 5) барацьба (герой і антаганіст уступаюць у барацьбу).
- 13) Героіка-фантастычнага,.. на сямейных калізіях,.. аб праўдзе, крыўдзе, горы, лёсе, смерці і г.д.
- 14) Пра Бога, Ісуса Хрыста, святых, чорта.
- 15) “Бог узнагароджвае і карае”;
“Праўда выходзіць наверх”;
“Чалавек на тым свеце”;
“Прададзены чорту”.
- 16) Пазнейшая,.. зместам,.. фантастыкі,.. больш шырокая і разнастайная,.. класавых супярэчнасцей. “На панскі розум ёсць мужыцкая хітрасць”.
- 17) Мудрая дзяўчына, спрытны злодзей, дасціпны жартаўнік, дурань, салдат, жанчына (жонка).
- 18) Казкі,.. навел.
- 19) Пра ўдалую жаніцьбу (замужжа), пра вернасць і нянавісць, добрыя парады,
лёс, пра разбойнікаў і зладзеяў і інш.
- 20) Купецкага.

III. Вызначыць, да якога жанру адносіцца прыведзеная казка

- 2) Чарадзейная казка.

IV. Выбраць правільны адказ

а, б

V. Дадаць

- 1) Ю. Б. Бораў.
- 2) У. Ліпскага,.. Габрава.
- 3) В. Ластоўскім, З. Бяспалавым,.. “Жарты, анекдоты, гумарэскі”,
“Народныя казкі, байкі, апавяданні мудраслоўі”.
- 4) А. Пельтцэра, М. Сумцова, В. Сідзельнікава, М. Андрэева.

VI. Визначыць сістэматызацыю анекдотаў паводле М. П. Андрэева

- 1) Анекдоты, па асноўнаму зместу звязаныя з пэўнымі сацыяльнымі катэгорыямі рознага роду (напр., пра паноў, пра папоў, пра салдат, пра жабракоў, пра зладзеяў...);
- 2) Анекдоты нацыянальнага і абласнога характару (напр., пра цыганаў, пра яўрэяў, пра “ліцвінаў”-беларусаў, пра пашахонцаў...);
- 3) Анекдоты палітычнага і “гістарычнага” (звязанага з пэўнымі асобамі) характару (ва ўкраінскім матэрыяле, напр., пра Канеўскага);
- 4) Анекдоты пра сямейныя ўзаемаадносіны (муж і жонка, бацькі і дзеці...);
- 5) Анекдоты псіхалагічнага характару – пра дурняў і хітруноў і г.д. (прычым яны могуць быць падзелены на мужчынскія і жаночыя ў залежнасці ад галоўнай дзеючай асобы).

VII. Дадаць

- 1) Фантастычныя ці апаэтызаваныя,.. мастацкія,.. гераізацыя,.. пазнавальная.
- 2) Рэальных,.. сапраўдных,.. пра населеныя пункты, мясцовасці і г.д., большую,.. менш выразна,.. фантастычныя.

VIII. Визначыць класіфікацыю паводле К. П. Кабашнікава

Касмаганічныя, этнагенічныя, заагенічныя, тапанімічныя, гістарычныя, апакрыфічныя.

IX. Даць адказ на пытанне

- 1) Летапісныя паданні эпохі Кіеўскай Русі;
- 2) Гістарычныя паданні;
- 3) Тапанімічныя паданні.

X. Визначыць, да якой групы адносіцца прыведзеная легенда

1. Легенды пра ўзнікненне і паходжанне жывёльнага і расліннага свету. (“Адкуль пайшлі буслы”)

XI. Даць адказ на пытанне

Да тапанімічных. (“Паданне пра Магілёў”)

XII. Дадаць

- 1) Пазней,.. расказчык.
- 2) На дакладнасці,.. фантастычнай выдумкі.
- 3) Індывідуальную
- 4) П. Шэйн, У. М. Дабравольскі.
- 5) Казак, паданняў, анекдотаў.

XIII. Вызначыць жанр і характар твора

Жартоўнае апавяданне.

Дзіцячы фальклор

I. Дадаць

- 1) Розных жанраў народнай паэзіі,.. пэўным узроставым катэгорыям,.. традыцыйнай культуры.
- 2) Г. С. Вінаградаў,..ствараюцца і выконваюцца.
- 3) Для выхавання,.. дзіцячых.
- 4) Песенны, вершаваны, пражанічны (апавядальны),.. страшылкі.

II. Вызначыць адпаведнасць

А 1, 2, 6, 7, 9, 12, 14

Б 3, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 15, 16

III. Размеркаваць па групам фальклорныя тэксты

1 б , 2 а, 3 в

Спіс літаратуры

1. Беларуская вусна-паэтычная творчасць / Падруч. для студэнтаў ВНУ / К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік і інш. – Мн., 2000.
2. Беларускі фальклор. Курс лекцый. І. В. Казакова. – Мн., 2003.
3. Беларускі фальклор: Хрэстаматыя / Склад. К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік і інш. – Мн., 2000.
4. Беларускі фальклор. Энцыклапедыя: У 2т. – Мн., 2005 – 2006.
5. Бяздоннае багацце: Легенды, паданні, сказы / Склад. А. І. Гурскі. – Мн., 1990.
6. Восточно-славянскі фальклор. Словарь научной и народной терминологии. – Мн., 1973.
7. Вяселле. Абрад / Склад. К. А. Цвірка. – Мн., 1978.
8. Замовы / Уклад. Г. А. Барташэвіч. – Мн., 1992.
9. Земляробчы каляндар: Абрады і звычаі / Уклад. А. І. Гурскі. – Мн., 1990.
10. Каляндарна-абрадавая паэзія / А. С. Ліс, А. І. Гурскі, В. М. Шарая, У. М. Савіцкі; Навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мн., 2001. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды, паэтыка; Кн. 1).
11. Малыя жанры. Дзіцячы фальклор / Т. Валодзіна, А. І. Гурскі, Г. А. Барташэвіч, К. П. Кабашнікаў; Навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мн., 2004. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды, паэтыка; Кн. 6).
12. Міфалогія. Духоўныя вершы / А. М. Ненадавец, А. У. Марозаў, Л. М. Салавей, Т. А. Івахненка; Навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мн., 2003. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды, паэтыка; Кн. 5).
13. Народная проза / К. П. Кабашнікаў, А. С. Фядосік, А. В. Цітавец; Навук. рэд. А. С. Ліс. – Мн., 2002. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды, паэтыка; Кн. 4).

14. Пазаабрадавая паэзія / А. І. Гурскі, Г. А. Пятроўская, Л. М. Салавей;
Навук. рэд. А. С. Фядосік. – Мн., 2003. – (Беларускі фальклор: Жанры,
віды, паэтыка; Кн. 3).
15. Пахаванні. Памінкі. Галашэнні / Склад. У. А. Васілевіч. – Мн., 1986.
16. Паэзія беларускага земляробчага календара / Усклад. А. С. Ліс. – Мн.,
1992.
17. Песні народных свят і абрадаў / Уклад. і рэд. Н. С. Гілевіча. – Мн.,
1974.
18. Радзінная паэзія / Склад. М. Я. Грынблат. – Мн., 1971.
19. Сямейна-абрадавая паэзія. Народны тэатр / А. С. Фядосік,
А. С. Емельянаў, У. М. Сысоў, М. А. Каладзінскі; Навук. рэд.
К. П. Кабашнікаў. – Мн., 2001. – (Беларускі фальклор: Жанры, віды,
паэтыка; Кн. 2).
20. Чарадзейныя казкі / Склад. К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч; рэд.
В. К. Бандарчык. – Мн., 1973.
21. Этнаграфія Беларусі: Энцыклапедыя. – Мн., 1989.

ЗМЕСТ

Прадмова	2
Каляндарна-абрадавая паэзія	4
Сямейна-абрадавая паэзія	38
Народны тэатр	64
Пазаабрадавая паэзія	72
Лірыка кахання	73
Сямейная лірыка	77
Сацыяльна-бытавая лірыка	89
Балады	99
Прыпеўкі	108
Прыказкі, прымаўкі, выслоўі	121
Загадкі	125
Прыкметы і павер'і	130
Замавы	134
Духоўныя вершы	146
Народная проза	153
Дзіцячы фальклор	166
Ключы да тэстаў	170
Спіс літаратуры	217